

Den nordskandinaviske seg-formen

- *en analyse av det mediale systemet i
norsk og svensk*

Jonas Wiksten Waadeland

NOR4190

Masteroppgave ved fakultetet for lingvistik og nordiske
studier

UNIVERSITETET I OSLO

November 2019

Den nordskandinaviske seg-formen

- en analyse av det mediale systemet i norsk og svensk

© Jonas Waadeland

2019

Den nordskandinaviske seg-formen - en analyse av seg-formen i norsk og svensk

Jonas Waadeland

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen

Sammendrag

Denne avhandlingen undersøker en hypotese om at det refleksive pronomenet ikke lenger har en reflektiv funksjon i norsk og svensk. Hypotesen bygger på tidligere studier av fenomenet som har påpekt at pronomenet i mange tilfeller ikke kan regnes som et refleksivt objekt, men som et slags morfem med en nær kobling til verbet. For eksempel er *å kjede seg* en annen type handling enn *å kjede noen*. I slike konstruksjoner kan pronomenet sammenlignes med den eldre s-formen som i dag er begrenset til de såkalte s-verbene. Likhetene mellom disse fenomenene ser man i de parallelle formene: *skamme seg – skjemmes, flokke seg – flokkes, närma sig - nalkas*. Avhandlingen tar utgangspunkt i en modell utviklet av Kemmer (1993) som baserer seg på en typologisk kartlegging av fenomener som den eldre s-formen. Modellen går ut fra at disse fenomenene er markører av den mediale diatese, et kategorisk mellomstilt med nær kobling til refleksive, passive og resiproke markører i et språk. Kemmer forutsetter at disse markørene har en systematisk oppbygging, og sammen danner de et såkalt *medialsystem*. I denne avhandlingen blir medialsystemet i norsk og svensk kartlagt og analysert i lys av Kemmers modell. Kartleggingen viser at det refleksive pronomenet har mer til felles med den eldre s-formen enn tidligere antatt, og at det mediale systemet i de to nordskandinaviske språkene ser ut til å være i forandring. Min konklusjon er at den enfatiske markøren *selv* er i ferd med å danne en sammensatt form sammen med det tidligere reflektivpronomenet, og at denne sammensatte formen nå etablerer seg som reflektiv markør i norsk og svensk. En parallell utvikling finner vi i det tilsvarende pronomenet *zichzelf* i nederlandsk. Ut fra Kemmers modell kan man anta at det har skjedd en systematisk spalting og at det refleksive pronomenet er i ferd med å miste sin tidligere funksjon som reflektivmarkør. Dets nye funksjon synes å være å markere medial diatese på lik linje med den eldre s-formen.

Forord

Det är många som jag önskar att tacka för deras medverkan och stöd genom detta projekt.

Först och främst vill jag tacka min handledare Hans-Olav Enger för hans hjälp, tålamod och ovärderliga råd. Mina kära medstudenter Sindre, Karen, Aafke och Maria förtjänar också ett stor tack. Mest av allt vill jag tacka min hustru för allt hon är och hon har gjort för mig.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	1
1.1 Formål og bakgrunn	1
1.2 Teoretisk utgangspunkt	8
1.3 Metodevalg.....	9
1.4 Avhandlingens struktur	11
2 S-verb og seg-formen innenfor nordistikken	12
2.1 Innledning.....	12
2.2 Begrepsbruk og definisjoner	12
2.3 Historisk utvikling.....	16
2.4 Inndelingsforslag til de moderne s-verbene	20
2.4.1 Norsk referansegrammatikk	20
2.4.2 Svenska Akademiens grammatik	21
2.4.3 Sammenligning og kommentarer	22
2.5 Intransiverende funksjonsforklaring	22
2.6 Den moderne seg-formen	24
3 Teori	28
3.1 Innledning.....	28
3.2 Intransiveringsanalysen	28
3.3 Den mediale diatesen	29
3.4 Markører.....	31
3.5 Den relative utdypingen av hendelsesforløp	33
3.6 Medialsystemer	35
3.7 Kemmers analyse av medialfenomenet i nordskandinavisk	38
4 Analyse.....	40
4.1 Innledning.....	40

4.2 Mellomverb	40
4.3 Det emfatiske domenet.....	42
4.4 Det refleksive domenet.....	43
4.4.1 Direkte refleksiver	43
4.4.2 Indirekte refleksiver og medialer	44
4.4.3 Logoforiske refleksiver og medialer	46
4.5 Det resiproke domenet	48
4.5.1 Naturlig resiproke hendelsesforløp	48
4.5.2 Naturlig kollektive hendelsesforløp	51
4.6 Det kroppslige domenet	52
4.6.1 Selvpleie	53
4.6.2 Ikke-translasjonelle bevegelser	55
4.6.3 Forandring av kroppsholdning	56
4.6.4 Kroppslige prosesser	57
4.6.5 Translasjonelle bevegelser	57
4.7 Det mentale domenet.....	58
4.7.1 Emosjonelle medialer	59
4.7.2 Kognitive medialer	61
4.7.3 Andre mentale situasjonstyper	62
4.8 Øvrige situasjonstyper: Spontane hendelsesforløp	63
4.9 Konklusjon av analysen	64
4.9.1 Innledning.....	64
4.9.2 De nordskandinaviske medialsystemene.....	65
5 Diskusjonsdel	74
5.1 Innledning.....	74
5.2 Seg-formen og refleksivbegrepet	74
5.3 Det systematiske samsvaret mellom den eldre s-formen og den moderne seg-formen ..	76

5.4 Seg-formen i lys av Kemmers forklaringsmodell	79
5.5 Vurdering av den sentrale hypotesen	81
6 Konklusjon	83
7 Litteratur	86

1 Innledning

1.1 Formål og bakgrunn

Denne avhandlingen tar utgangspunkt i en hypotese om at det refleksive pronomenet ikke lenger har en reflektiv funksjon. Med andre ord blir pronomenet ikke brukt til å markere at to deltakere i en handling viser til det samme individet. For å prøve ut denne hypotesen har jeg foretatt en analyse av de mediale systemene i de to nordskandinaviske språkene norsk og svensk.¹ Et *medialsystem* er en term fra Kemmer (1993) som viser til systematikken i hvordan et språk markerer mediale, refleksive, enfatiske, resiproke og passive sammenhenger. Analysen er basert på en typologisk kartlegging av slike systemer fra Kemmers studie *Middle voice* (1993). Formålet er å gi et komparativt underlag for en diskusjon om rollen som det refleksive pronomenet har i moderne norsk og svensk. Det overordnede målet med min avhandling er å bidra til en mer fullstendig beskrivelse av dette pronomenet.

Min hypotese forutsetter en grundig innføring i en diskusjon om det refleksive pronomenet som fenomen. Før jeg presenterer min problemstilling vil jeg derfor gi en innføring i ukklarhetene ved formen og presentere det resonnementet som ligger til grunn for min hypotese. I motsetning til hva termen antyder, så er pronomenet ikke en entydig reflektivform, og derfor har jeg i hovedsak valgt å bruke den mer nøytrale termen *seg-form*. Til denne termen regnes bøyingsformene *meg, deg, seg, oss, dere* i norsk og *mig, dig, sig, oss, er* i svensk. Fenomenet jeg vil undersøke, er bruken av *seg*-formen i forbindelse med verb, og i denne posisjonen forekommer pronomenet i et innfløkt, men tilsynelatende systematisk mønster. Det innebærer verbale konstruksjoner som *forvente seg, forsvare seg* og *te seg*, det vil si alle verb som tar en enkel *seg*-form. Det foreligger en stor variasjon i hvor nært forbindelsen mellom pronomen og verb er i disse konstruksjonene. En del av dem er såkalte *refleksive verbforbindelser*, og pronomenet er da en leksikalsk del av verbet (Teleman, Hellberg & Andersson 1. 1999:216).² Slike verbformer har ofte egne oppslag i ordbøkene, og betydningen kan skille seg fra en eventuell grunnform: *å forvente seg* ≠ *å forvente noe*. Noen verb av denne typen mangler en grunnform, og forekommer altså ikke uten pronomen: *te seg* - **te*. Andre verb blir ikke regnet som verbforbindelser, og pronomenet er et mer eller mindre vanlig reflektivt objekt som kan erstattes med et annet ikke-refleksivt objekt: *forsvare seg* -

¹ Termen *nordskandinavisk* viser til norsk og svensk, og er fra en inndeling av de skandinaviske språkene fra Torp (1998:34–35).

² Kildehenvisningen viser til Svenska Akademiens grammatikk bind 1, og videre i oppgaven vil jeg vise til dette referanseverket med forkortelsen SAG og et etterfølgende tall som viser til bind.

forsvare noen.

Mange nordister har argumentert for at seg-formen i mange tilfeller ikke er en refleksivform, men et morfem eller et enklitisk pronomen (Sundman 1987:294, Holmberg 1983:30). En vanlig forklaring er at pronomenet da har en intransiverende funksjon som kan sammenlignes med det eldre verbsuffikset *-ne* (sv. *-na*) som ligger til grunn for verbale par som *slukke/slukne* i norsk og *dränka/drunkna* i svensk (bm. *drukne (noen)/drukne*). Grovt regnet kan man si at de refleksive verbforbindelsene har en seg-form av den intransitive typen, og i disse verbene er altså seg-formen ikke et objekt. Seg-formens funksjon er heller å markere at et verb deler ut færre semantiske roller enn den opprinnelige verbformen. Et intransivert verb stammer altså fra en transitiv grunnform. Et verb som *å slå seg* angir en intransitiv handling, og kan derfor ikke sammenlignes med handlingen i det transitive verbet *å slå noen/noe*.³ Den intransiverende funksjonsforklaringen er ikke begrenset til den nordskandinaviske seg-formen, men har blitt brukt for å beskrive lignende fenomener i mange språk.⁴ I et tverrspråklig perspektiv er den enklitiske seg-formen på ingen måte et unikt fenomen.

Intransiverende funksjonsforklaringer av den nordskandinaviske seg-formen forutsetter vanligvis at formen er funksjonelt todelt. Det finnes således én type verbkonstruksjoner der seg-formen er et refleksivt objekt, og en annen type der seg-formen er et intransiverende enklitikon. Siden fenomenet er så varierende, er det også vanskelig å påvise nøyaktig hvor grensen mellom de to typene går. I Sundman (1987) drøftes en hypotese om at alle seg-former kan være av den intransiverende typen: ”*Det är därför möjligt att bara sig själv kan betraktas som ett fullt objekt, medan de olika sig-formerna avviker från transitiv konstruktion i högre eller i mindre grad*” (Sundman 1987:316). Utdraget antyder altså at alle selvstendige seg-former i svensk kan sies å være av den intransiverende typen, og at seg-formen aldri opptrer som et fullverdig refleksivt objekt. Sundman velger selv å anta at det likevel er sannsynlig at det finnes to ulike seg-former, ettersom det ikke finnes entydige grammatiske argumenter som kan underbygge hypotesen (Sundman 1987:320).

At alle seg-former er underlagt en type fenomen vil jeg omtale som *den helhetlige analysen*, og det er denne tankegangen som ligger til grunn for min hypotese. Uansett hva slags forbindelse en seg-form har til et verb, så vil jeg gå ut fra at det finnes en egenskap som er avgjørende for om verbet kan ta en seg-form eller ikke. Jeg forutsetter altså at det finnes en

³ Se delkapittel 2.5 og 2.6 for en mer utdypet beskrivelse av intransivering.

⁴ Se Sundman (1987:295) for en oversikt over studier som tar utgangspunkt i denne funksjonsforklaringen.

underliggende systematisk sammenheng mellom alle forekomster av denne pronomenformen. I motsetning til Sundman går jeg ikke ut fra at denne egenskapen har med intransivering å gjøre, og i stedet har jeg valgt å ta utgangspunkt i en annen teoretisk forklaringsmodell. Før jeg gjør rede for den, skal jeg presentere mitt resonnement om hvorfor jeg har valgt å anta en helhetlig analyse av seg-formen i norsk og svensk.

Seg-formen er ikke en fri form i den forstand at den kan forekomme i forbindelse med hvilket som helst verb. For at formen skal gi refleksiv betydning, må den i mange sammenhenger opptre med *selv* (sv. *själv*). En tydelig tendens i både norsk og svensk er at verb som vanligvis ikke brukes i refleksiv betydning, får denne formen: *kritisere seg selv*, *älska sig själv*. Ifølge Norsk referansegrammatikk har determinativet *selv* som funksjon å understreke eller framheve refleksivitet i denne sammenhengen, og det er ikke uvanlig å omtale denne prosessen som en «forsterkning» eller en «utbygging» av seg-formen (Faarlund, Lie & Vannebo 1997:1168, Sundman 1987:300).⁵ Dette er en forståelig beskrivelse, ettersom *selv* har en emfatisk funksjon i norsk og svensk: «*det sa du selv*», «*det var kongen selv som tok imot oss*». Beskrivelsen synliggjør en tendens til å ikke behandle *seg selv/sig själv* som en selvstendig form, men som en variant av seg-formen. Etter min mening er dette en feiltagelse. At *seg selv* blir brukt i forbindelse med verbale handlinger hvor refleksivitet er en sjeldenhet, innebærer at den forekommer når det refleksive forholdet er som mest relevant å markere. I et typologisk perspektiv er nettopp dette en primær egenskap ved refleksive markører (Kemmer 1993:234). Dette kan tolkes som at *seg selv/sig själv* ikke nødvendigvis er en forsterket seg-form, men den egentlige refleksivformen i norsk og svensk. Om vi snur på regelen om at *seg selv* forekommer når refleksivitet er uventet, så bør seg-formen forekomme i forbindelse med verbale handlinger hvor det i høyere grad er ventet at den som utfører handlingen også er den som er selve målet for handlingen. Det er vanlig å se former som *forsvare seg* (sv. *försvara sig*) og *verge seg* (sv. *värja sig*), men ikke like vanlig å se formene *?anfalle seg* (sv. *?anfälla sig*) eller *?angripe seg* (sv. *?angripa sig*). Ut fra disse antonymene verbene kan man anta at *forsvare* og *verge* har en felles egenskap som ikke *anfalle* og *angripe* har. Min antagelse er at det noe ved deres betydning som gjør at de forsvarende verbene kan ta en seg-form og at vi altså assosierer slike handlinger til noe man ofte gjør overfor seg selv. Dette kan tolkes som at seg-formen er underlagt semantiske faktorer ved verbet, og at det også gjelder forekomsten av pronomenet i verbalkonstruksjoner som ikke regnes som leksikalske verbforbindelser. *Seg*

⁵ (Faarlund, Lie & Vannebo 1997) viser til Norsk referansegrammatikk, og videre i avhandlingen vil jeg vise til dette verket med forkortelsen NRG.

selv er derimot en form som ikke er bundet til semantikk i like stor utstrekning som *seg*, men forekommer når det finnes et behov for å markere at en handling er refleksiv.

Min hypotese antyder at det har skjedd en forandring som gjør at *seg*-formen ikke lenger har en refleksiv funksjon. Dette bygger på en antagelse om at de nordskandinaviske språkene befinner seg i en overgangsfase i bruken av *seg* og *seg selv*. Mitt resonnement er at *seg selv* gjennomgår en formdannelsesprosess hvor to funksjonelt ulike former faller sammen og får en ny funksjon. Formens funksjon er å markere refleksivitet, altså at to deltakere i en handling viser til én og samme person. En tilsvarende utvikling har skjedd i nederlandsk hvor *zich*, som tidligere har vært et refleksive pronomen, har falt sammen med det eldre enfatiske pronomenet *zelf*, og dannet den moderne refleksivformen *zichzelf*. En lignende utvikling har også foregått i engelsk (Kemmer 1993:183–185). I de nordskandinaviske språkene har det formelle sammenfallet ikke skjedd, men jeg vil argumentere for at den funksjonelle sammenføyingen er langt på vei. Å markere refleksivitet har tradisjonelt sett blitt forbundet med *seg*-formen; derav betegnelsen refleksivpronomen. Utviklingen av *seg selv* kan ha å gjøre med framveksten av den enklitiske *seg*-formen som i sin tur går en annen retning funksjonelt sett. I sin studie av fenomenet skriver Sundman «*det är en relativt allmän företeelse i olika språk att ett reflexivt objekt utvecklas till ett intransitiverande morfem tom. vidare till ett passiverande morfem*» (Sundman 1987:286). I utdraget beskriver Sundman en utvikling som tilsvarer den nordskandinaviske *s*-formens utvikling fra en refleksivform til en passivform. Man kan altså argumentere for at *seg*-formen er i ferd med å gjennomgå en tilsvarende utvikling. For å bedre kunne diskutere *seg*-formen som fenomen har jeg valgt å ha med et diakront perspektiv i min studie.

S-formen er et fenomen som ikke bør utelates i en diskusjon om *seg* som en enklitisk form. Det er tydelig at det foreligger et slags samsvar mellom *seg*-formen og den norrøne *s*-formen, så spørsmålet er i hvor stor grad dette samsvaret skyldes en systematisk likhet mellom fenomenene. I moderne norsk og svensk er *s*-formen i hovedsak forbundet med passiv, men tidligere ble den brukt i sammenhenger hvor *seg*-formen forekommer i dag. Av den grunn har jeg valgt å omtale formen som *den eldre s-formen*. Termen viser til en verbal *s*-endelse som var produktiv i norrøn tid, og som fremdeles er bevart i de såkalte *s*-verbene i både norsk og svensk. Å *samles*, *møtes*, *minnes* og *ferdes* er eksempler på slike verb. Som den enklitiske *seg*-formen har flere nordister regnet intransivering som en av funksjonene til *s*-formen (Dyvik 1980:99, Holm 1952:22, Lyngfelt 2012:1). På papiret framstår den eldre *s*-formen som et flertydig fenomen, og beskrivelsene av den viser stor variasjon i hvilke

betydninger eller funksjoner den har hatt. I beskrivelser av de gjenværende s-verbene har denne flertydigheten blitt vektlagt, og innenfor nordstikken har man hatt en tradisjon for å dele inn disse verbene etter betydning.⁶ Tilsvarende inndelinger av den moderne seg-formen finnes det forholdsvis få av, og dette til tross for at flere studier av fenomenet har vist at formen har en viss type kopling til bestemte verbale grupperinger.⁷ Etter min mening har studier av seg formen oversett betydningen av de semantiske likhetene mellom verb som tar seg-form, og i min analyse har jeg funnet belegg som tilsier at formen forekommer i et systematisk mønster. For å kunne sammenligne seg-formen og den eldre s-formen har jeg også valgt å involvere s-verbene i min kartlegging.

I min studie har jeg foretatt en kartlegging av seg-formens forekomst innenfor semantiske grupperinger av verb som i et tverrspråklig perspektiv forbindes med fenomener som den eldre s-formen. Kartleggingen er basert på en forklaringsmodell fra Kemmer (1993). Modellen bygger på en typologisk undersøkelse av hva som kjennetegner fenomener likt den nordskandinaviske seg-formen, og er altså et alternativ til den tidligere nevnte *intransiveringsanalysen*. Kemmer mener at det gjeldende fenomenet er en diateseform og omtaler denne som den *mediale diatesen* (eng. *middle voice*); en semantisk kategori som befinner seg i et mellomstilt mellom de mer tradisjonelle kategoriene refleksiv og passiv (Kemmer 1993:3). Modellen utgår fra at en del språk har en formell markør som blir brukt for å markere at en handling tilhører denne mellomkategorien. Denne formen blir kalt en *medialmarkør*, og forekommer i et bredt spektrum av bruksmåter som hverken er helt passive eller helt refleksive. Egenskapen som definerer den mediale diatesekategorien omtaler Kemmer som *den relative utdypingen av hendelsesforløp* (eng. *the relative elaboration of events*). Begrepet har med hvordan en språkbruker forestiller seg et hendelsesforløp. Hvis et hendelsesforløp er utdypet, så er det mulig å skjelne mellom de deltakerne og handlingene den består av. Dersom graden av utdypning er lav, så oppleves et hendelsesforløp som en enhet hvor man ikke kan skjelne mellom de enkelte bestanddelene. Dette er karakteristisk for en medial sammenheng (Kemmer 1993:66, 121–122). For å fatte meg i korthet vil jeg i denne delen kun gjøre rede for denne egenskapen i medialmarkerte verb som ligner på refleksiver. Delkapittel 3.5 inneholder en grundigere forklaring. I norsk og svensk er seg-formen frekvent i verb som angår handlinger man utfører for å pleie, stelle eller pynte kropp og klær: *kle seg*, *sminke seg*, *ordne seg*, *vaske seg*. Slike verb blir ofte markert medialt i språk med et medialt

⁶ Se delkapittel 2.4 for eksempler på inndelingsforslag av moderne s-verb

⁷ Se for eksempel Enger og Nessel (1999), Lyngfelt (2007) og Öhlin (1918)

system. Ifølge Kemmers modell er altså seg-formene i disse verbeksemplene ikke refleksive, men mediale markører. Markørens funksjon er altså ikke å poengtere at handlingen blir rettet mot den som selv utfører den, men å markere at hendelsesforløpet utgjør en konseptuell enhet. Med mindre et objekt blir nevnt, så er det underforstått at den som utfører disse handlingene også er den som handlingene blir rettet mot. Av den grunn er selvpleiende verb gjerne intransitive i språk som ikke markerer kategorien med en formell markør. Engelsk er et språk av denne typen, og det er det som gjør at konstruksjoner som *he washed* og *he dressed* ikke er nødt til å ha et refleksivt pronomen. Den mediale markøren muliggjør en konseptuell differensiering, og en språkbruker har således muligheten til å enten henvise til en situasjon som en helhet eller til de spesifikke deler den består av (Kemmer 1993:121). Å vaske seg er altså en mindre utdypet handling enn å vaske for eksempel hendene sine.

Kemmers forklaringsmodell legger stor vekt på det tverrspråklige samsvaret mellom mediale fenomener og hvordan den diakrone utviklingen av fenomenet foregår i et språk. Et språk med en medial markør har et såkalt *medialsystem*. Termen viser til hvilke markører et språk har og hvordan disse blir brukt i forhold til den mediale diatesekategorien. Ved å undersøke fenomenet i over tretti medialmarkerende språk har Kemmer kartlagt i hvilke sammenhenger, såkalte *situasjonstyper*, de ulike markørene forekommer.⁸ I kapittel 4 vil jeg gjøre rede for slike situasjonstyper og vise hvordan de blir markert i norsk og svensk. Den diakrone utviklingen av en medial markør er, ifølge Kemmer, en grammatikaliseringsprosess som skjer ved at markøren ekspanderer sitt bruksområde og gradvis blir assosiert med flere situasjonstyper (Kemmer 1993:240). Et vanlig utviklingsmønster er at en refleksivmarkør begynner med å bli assosiert med mediale situasjonstyper og at den deretter sprer seg gradvis innenfor den mediale diatesekategorien. Til å begynne med blir markøren brukt i både refleksive og mediale situasjonstyper, og dette omtaler Kemmer som et en-formssystem. Om det skjer en annen type forandring kan det hende at markøren mister sin assosiasjon med de refleksive situasjonstypene og blir en entydig medialmarkør (Kemmer 1993:242). Dette er en utvikling som jeg vil argumentere for at vi kan se tegn på i moderne norsk og svensk. Hvis et språk har en form som blir brukt som refleksiv markør og en annen form som forekommer i mediale situasjonstyper, har det et medialt to-formsystem. Kemmers studie legger i hovedsak vekt på distinksjonen mellom mediale og refleksive markør, hvilket også er det primære fokusområdet i min studie.

⁸ En situasjonstype er en semantisk og pragmatisk kontekst som en språkbruker forbinder med en bestemt uttryksmåte (Kemmer 1993:7).

Ifølge Kemmer har norsk og svensk et en-formssystem hvor *seg*-formen altså er den gjeldende markøren i både refleksive og mediale sammenhenger (Kemmer 1993:191–192). Hva hun baserer denne analysen på, blir dessverre ikke gjort rede for i studien. I Enger og Nettet (1999) blir det foretatt en analyse av norsk som i stor grad bygger på Kemmers modell. I deres analyse blir det argumentert for at *seg selv* er markøren som blir brukt i en situasjonstype omtalt som *prototypiske refleksiver*⁹ (Enger & Nettet 1999:33, 44–48). Som navnet antyder, har denne situasjonstypen en prototypisk rolle i Kemmers forklaringsmodell, og i sin beskrivelse av den skriver hun: «*I will take the situation type described above to be the semantic prototype that forms the basis of the grammatical category of reflexive in human languages*» (Kemmer 1993:43). Formen som blir brukt i denne kategorien bør altså være det gjeldende språkets refleksivmarkør. Analysen til Enger og Nettet gir således et annet bilde av det mediale systemet i norsk enn det Kemmer gjør i sin studie. Analysen er et belegg for at *seg selv* og *seg*-formen er to atskilte former, og antyder at språket ikke er et en-formsspråk, men et to-formsspråk. En lignende konklusjon kommer også jeg frem til, men min analyse viser at *seg*-formen fremdeles forekommer i hvert fall én situasjonstype som er forbundet med refleksive markører.

Ut fra sin tverrspråklige kartlegging av det mediale fenomenet har Kemmer utarbeidet en analysemetode som er tenkt til å kunne kartlegge den semantiske rekkevidden til mediale markører. Den semantiske rekkevidden er et begrep som viser til hvilke situasjonstyper en medialmarkør blir assosiert med i et språk (Kemmer 1993:267). Denne metoden er min analyse basert på. Metoden gir et komparativt grunnlag for å sammenligne *seg*-formen i norsk og svensk med medialmarkører i andre språk. Et av de mer sentrale språkene i Kemmers studie er norrønt, og i sin studie presenterer hun en detaljert analyse av den eldre *s*-formen. Sammen med min analyse gir dette et grunnlag for å kunne diskutere i hvor stor grad de to fenomenene samsvarer, og ikke minst gi et komparativt bilde av hvor *seg*-formen befinner seg i sin utvikling. Ved å undersøke fenomenet i både norsk og svensk, vil analysen gi et bredt grunnlag for å diskutere min antakelse om at det foreligger en systematikk i bruken av *seg*-formen.

Den teoretiske siden ved Kemmers studie har en sekundær rolle i min avhandling, og i hovedsak har jeg valgt å bruke hennes forklaringsmodell fordi den gir et annet perspektiv på fenomenet enn den intransiverende analysen. Styrken ved hennes modell er det typologiske grunnlaget og hennes fokus på rollen som den verbale betydningen har for forekomsten av

⁹ I min analyse blir denne situasjonstypen kalt *direkte refleksiver* etter Kemmers terminologi.

mediale markører i et språk. Tidligere studier av *seg*-formen har i hovedsak fokusert på grammatiske variasjoner i formen, og ikke lagt like stor vekt på det semantiske samsvaret mellom verb som kan opptre med en enkel *seg*-form. Min analyse viser at *seg*-formen har en utbredelse som antyder at den blir assosiert med bestemte verbale grupperinger.

I dette kapitlet har jeg presentert en oversikt over avhandlingens temaer og resonnementet bak min hypotese om at *seg*-formen ikke lenger har en refleksiv funksjon i norsk og svensk. I løpet av avhandlingen vil jeg utdype grunnlaget for resonnementet, og til slutt vil de følgende spørsmålene bli diskutert for å kunne vurdere den sentrale hypotesen:

- (1) 1. Er refleksivbegrepet en unyansert karakterisering i forbindelse med *seg*-formen?
2. I hvor stor grad foreligger det et systematisk samsvar mellom den moderne *seg*-formen og den eldre *s*-formen?
3. Hva kan Kemmers forklaringsmodell tilføre beskrivelsen av den nordskandinaviske *seg*-formen?

1.2 Teoretisk utgangspunkt

Min avhandling omhandler diskusjonen omkring beskrivelsen av den nordskandinaviske *seg*-formen innenfor nordistikken, og mitt mål er å bidra med et perspektiv som kan føre til en mer fullstendig forklaring av det gjeldende fenomenet. Min studie retter seg altså mot den deskriptive delen av nordistikken, og derfor har jeg valgt å prioritere beskrivelser fra referanseverk som *Norsk referansegrammatikk* og *Svenska Akademiens grammatik*.

En stor del av grunnlaget for min diskusjon er basert på Kemmers studie. Den teoretiske innfallsvinkelen i hennes studie kan beskrives som todelt. På et nivå har den en typologisk innfallsvinkel ved at den kartlegger det mediale fenomenet i et utvalg av språk, og ut fra dette utarbeider en komparativ analysemodell. På et annet nivå tar studien utgangspunkt i et kognitivt perspektiv på språk for å utarbeide en forklaringsmodell som kan gjøre rede for samsvaret og gi en helhetlig beskrivelse av hva som kjennetegner den mediale diatesekategorien (Kemmer 1993:1, 10). *Den relative utdypingen av hendelsesforløp* som ble nevnt i innledningen, er et eksempel som illustrerer det kognitive perspektivet i hennes forklaringsmodell. Begge de to tilnæringsmåtene er av betydning for min studie. Min analyse bygger på Kemmers typologiske analysemodell og har lite med den kognitive siden å gjøre. Min teoridel og beskrivelsen av de ulike situasjonstypene tar derimot utgangspunkt i den teoretiske forklaringen av fenomenet. Deler av min avhandling er av den grunn preget av

den kognitive innfallsvinkelen i Kemmers forklaringsmodell.

Det er ikke min hensikt å etterprøve Kemmers forklaringsmodell, men jeg har heller valgt å anta en pragmatisk holdning til de mer teoretiske sidene ved den. Om min studie kan bidra med empiri til en videreutvikling av modellen, så er det positivt, men det er altså ikke et mål i seg selv. I hovedsak er det den typologiske siden som er av betydning, ettersom den kan bidra med komparative beskrivelser av hva som for eksempel kjennetegner refleksive og mediale markører på tvers av språk. Den teoretiske forklaringsmodellen bidrar til å styrke den typologiske siden ved Kemmers prosjekt, ved å begrunne hva som kjennetegner de ulike situasjonstypene. I tillegg er forklaringsmodellen et alternativ til intransiveringsanalysen. Dette åpner for en diskusjon om hvordan man kan forklare den tverrspråklige likheten i utbredelsen av fenomenet.

1.3 Metodevalg

For å besvare min problemstilling har jeg valgt å bruke en analysemetode fra Kemmer som er utarbeidet for å kunne kartlegge de mediale systemene i et språk. Hensikten med metoden er å gi et grunnlag for å identifisere hvilke markører et språk har, og i hvilke sammenhenger de forekommer. Situasjonstyper innenfor den mediale diatesekategorien står i fokus, og som tidligere nevnt er tanken at analysen skal gi et empirisk grunnlag for å avgjøre den semantiske rekkevidden til en medialmarkør. I tillegg inneholder analysen en håndfull situasjonstyper som er typiske for refleksive, resiproke og kollektive markører. Disse markørene står i relasjon til den mediale diatesen. I Kemmers studie blir metoden presentert i form av et sammendrag av situasjonstypene som har blitt gjort rede for tidligere i hennes studie. De fleste typene blir illustrert med eksempler på verb med en betydning som er karakteristiske for den gjeldende kategorien¹⁰. Det følgende utdraget er et eksempel på situasjonstypen *kognitive medialer*: «Cognition middle ('know', 'suppose', 'think', 'recognize', 'realize', 'remember', 'forget', 'imagine', 'meditate', 'consider')» (Kemmer 1993:268). En situasjonstype er i de fleste tilfeller mer omfattende enn hva Kemmers eksempler tilsier. Målet med metoden er altså ikke å direkte oversette eksemplene, men å anvende dem for å identifisere mønster i hvordan markører blir brukt innenfor bestemte verbale grupper. I den kognitive situasjonstypen forekommer *seg*-formen i blant annet verb som angår det å forestille seg: *tenke seg* (sv. *tänka sig*), *forestille seg* (sv. *föreställa sig*), *innbille seg* (sv. *inbilla sig*), *se for seg* (sv. *se för sig*). Disse verbene utgjør altså en undergruppe av den kognitive kategorien

¹⁰ Kategori er annen term som Kemmer bruker om *situasjonstyper*

som i både norsk og svensk ser ut å være assosiert med seg-formen.

Måten jeg har tilnærmet meg analysen på er å samle verb i norsk og svensk som synes å stemme overens med Kemmers framstilling i hver enkelt situasjonstype. Materialet har i hovedsak vært nettbaserte ordbøker. For de svenske verbene har jeg tatt utgangspunkt i Svenska Akademiens ordbøker på nett (svenska.se). For de norske har jeg har brukt Språkrådets og Universitetet i Bergens *Bokmåls- og Nynorskordboka*. Med disse kan man søke etter s-verb og refleksive verbforbindelser¹¹. Etter at jeg har samlet verb som stemmer overens med situasjonstypen, har jeg undersøkt hvordan de blir markert i norsk og svensk. I tillegg til seg-formen har jeg sett etter intransitivitet, det vil si at et verb ikke blir markert selv om det tilhører en situasjonstype. Med mindre et ord står registrert som refleksivt i ordbøkene, har jeg brukt korpus for å avgjøre om et verb forekommer med en enkel seg-form eller ikke.¹²

Studien er i hovedsak basert på skriftspråklige kilder, men jeg forutsetter at det likevel vil gi et representativt bilde av den underliggende systematikken i fenomenet som blir undersøkt. Forskjellene mellom bruken i tale og skrift ser ikke ut å være særlig stor. Svensk og norsk viser et påfallende samsvar som ikke viser tegn til å skyldes stilistikk eller ortografi, og av den grunn går jeg ut fra at analysen ikke bare representerer de nordskandinaviske skriftspråkene. Likeledes ser det ikke ut å være noen systematiske forskjeller mellom bokmål og nynorsk, og de vil begge to falle inn under termen *norsk*. Med unntak av s-verbene er eksemplene i hovedsak på bokmål. Dette har å gjøre med ordtilfanget i de to ordbøkene jeg tar utgangspunkt i. I nynorsk har s-verbene den eldre formen *-st*, og i de tilfellene hvor *bokmålsordboka* ikke har et s-verb, har jeg valgt å bruke denne formen.

I tillegg til analysemodellen har jeg valgt å bruke Kemmers diakrone kartlegging som omhandler utviklingen av mediale systemer. Utviklingen av de forskjellige markørene innenfor systemene forbinder Kemmer med grammatikalisering. Ut fra denne kartleggingen vil jeg sette opp hypoteser om de nordskandinaviske medialsystemene i et diakront perspektiv. I denne avhandlingen vil jeg henwise til det norrøne språket når jeg refererer til den eldre s-formen, og av praktiske grunner gjør jeg den antagelse at eldre svensk og norsk har hatt et samsvarende systematikk i bruken av den eldre s-formen. Denne antagelsen er ikke uproblematisk, men har ingen videre konsekvens for det gjeldende studiet.

¹¹ Gjennom SAOLhist kan man utføre et avansert søk av alle Svenska Akademiens ordlister. <https://www.svenskaakademien.se/svenska-sprakets/svenska-akademiens-ordlista-saol/saolhist>. De norske nettordbøkene er søkbare i seg selv.

¹² Korpusene jeg har tatt utgangspunkt i er Tekstlaboratoriets *Oslo-korpuset bokmåls- og nynorskdelen*, og Språkbankens korpus *Korp*.

1.4 Avhandlingens struktur

Avhandlingen er strukturert på følgende vis: bakgrunn, teoretisk rammeverk, analyse, diskusjon, og konklusjon. I kapittel to redegjør jeg for tidligere beskrivelser av studieobjektet, det vil si seg-formen og den eldre s-formen. I kapittel tre fokuserer jeg på Kemmers forklaringsmodell, og hennes teoretiske rammeverk. Jeg bygger videre på dette i kapittel fire, hvor jeg gjennomgår hennes analysemodell, presenterer egne data og drøfter mine funn i lys av Kemmers forklaringsmodell. I kapittel fem diskuterer jeg den sentrale hypotesen ut fra min analyse av de nordskandinaviske medialsystemene. Deretter følger konklusjon i kapittel seks hvor jeg oppsummerer mine funn, og drøfter hvilke spørsmål avhandlingen åpner for med tanke på videre forskning.

2 S-verb og seg-formen innenfor nordistikken

2.1 Innledning

Dette kapitlet er et bakgrunnskapittel, og gir en oversikt over tidligere beskrivelser av s-verb og seg-formen innenfor nordistikken. Innledningsvis vil jeg gi en klargjørende definisjon av de grunnleggende begrepene, og hvordan jeg har valgt å bruke dem. Deretter følger et delkapittel som angår den historiske utvikling av seg- og s-formen. De resterende delene omhandler studier av de moderne fenomenene og har i hovedsak et synkront perspektiv. S-verbene får et forholdsvis stort fokus gjennom kapitlet, ettersom det har vært en tradisjon innenfor faget å systematisk kategorisere fenomenet. Måten s-verbene har blitt behandlet har paralleller til hvordan jeg vil behandle seg-formen.

Tanken med dette kapitlet er å gi et komparativt grunnlag for min diskusjonsdel som gjør at Kemmers teoretiske modell kan bli sammenlignet med tidligere fenomenbeskrivelser innenfor nordistikken.

2.2 Begrepsbruk og definisjoner

I min studie har jeg valgt å utgå fra en antakelse om at de moderne nordskandinaviske språkene har to formelt forskjellige uttrykksformer av den mediale diatesen; seg-form og s-verb. Jeg forutsetter altså at det foreligger et systematisk samsvar mellom disse fenomenene, og at forskjellene mellom dem først og fremst skyldes diakrone faktorer. *Seg* (sv. *sig*) er en yngre form, mens s-endelsen i s-verbene stammer fra en tilsvarende medialform som var produktiv i norrøn tid. Innledningsvis vil jeg beskrive og skille mellom de fire begrepene *seg-form*, *s-verb*, *s-passiv* og *eldre s-form*.

Min bruk av begrepet *seg-form* viser til en produktiv form, hvor et såkalt *refleksivt pronomen* danner en leksikalsk sammensetning med et verb. Det innebærer at alle ikke-forsterkede refleksivpronomen som har en form for relasjon til et verbal vil bli regnet som seg-former. En test er at et verb og et pronomen skal kunne danne en uproblematisk infinitivkonstruksjon: *å tenke seg* og *å hevde seg* er innenfor, mens konstruksjoner som *?å elske seg* eller *?å drepe seg* ikke er det¹³. Ikke-verbale forekomster av pronomenet, som for eksempel i den svenske subjunksjonen *vare sig*, vil jeg regne som andre språklige fenomener¹⁴. Forholdet mellom pronomenet og verbet varierer, og i noen sammensetninger er

¹³ Denne testen tar utgangspunkt i språkfølelsen og er derfor individuell. I min studie vil jeg av den grunn ta utgangspunkt i konstruksjoner som jeg har funnet belegg for i de ordbøkene og korpusene jeg har brukt.

¹⁴ *Vare sig* kan sammenlignes med *hverken* i norsk: *han kom inte vare sig i går eller i dag* (svenska.se: vare sig)

seg-formen et fast element, mens den i andre verbale sammenhenger framstår som friere. Setningene i (2) illustrerer fire eksempler på slike forhold:

- (2) a. mannen **begav sig** hemåt (bm. begi seg)
- b. katten **koste seg** i sofaen
- c. kona **la seg** tidlig den kvelden
- d. Petter **tvättar sig** varannan dag (bm. vasker seg)

Bege sig i (2a) er et eksempel på en verbal sammensetning, hvor *seg*-formen er en obligatorisk del av verbet. Svensk har altså ikke en form av verbet *bege* som opptrer uten et refleksivt pronomen¹⁵. Verb av denne typen har jeg valgt å kalle *deponenter* et begrep som jeg vil gi en grundigere beskrivelse av senere i dette delkapittelet. *Kose seg* i (2b) er en verbal sammensetning hvor forekomsten av *seg*-formen fører til at verbet får en annen betydning enn hva det har i dets selvstendige form. *Å kose noe/noen* viser altså til en annen type handling enn *å kose seg*. En tilsvarende betydningsendring skjer i den verbale sammensetningen *å legge seg* i (2c). En forskjell mellom disse sammensetningene er at verbet *å legge* også forekommer i en rekke andre forbindelser med *seg*-former som *å legge seg ned* eller *å legge seg borti* (sv. *att lägga sig i*). I (2d) er *seg*-formen del av en konstruksjon som vanligvis blir regnet som en typisk refleksiv handling. *Att tvätta sig* framstår altså ikke som en fast verbalkonstruksjon i tråd med de tidligere eksemplene, men som en setning der det refleksive pronomenet har en ordinær objektsfunksjon, og er uavhengig av verbets egenskaper. I forbindelse med verb av denne typen kan *seg*-formen byttes ut med et annet objekt, hvilket gjør at den i mindre grad enn de tidligere eksemplene framstår som et morfem eller et enklitisk pronomen (*att tvätta ngn./ngt.*). Jeg har derimot valgt å analysere disse verbene annerledes, og jeg vil i stedet regne dem som konstruksjoner i likhet med de tidligere eksemplene i (2). Mitt poeng er at alle forekomster av *seg* som ikke er forsterket (dvs. av formen *seg selv* eller med betoning), faller inn under min definisjon av begrepet *seg-form*. *Seg* er pronomenets grunnform, men begrepet viser også til personbøyningene *meg, deg, oss, og dere* og *mig, dig, sig, oss*, er i svensk. At *seg*-formen er produktiv innebærer at det kan dannes nye verb av denne typen, som for eksempel *dope seg* og *ena sig* (bm. enes).

Begrepet *s-verb* viser til de nordskandinaviske verbene som har bevart en eldre medial avledningsform i form av en s-endelse som i norrøn tid var produktiv i norsk og svensk. I de

¹⁵ I norsk blir det tilsvarende verbet *begi* nesten utelukkende brukt med *seg*-form, men man finner unntak som i det eldre uttrykket *han begav sjøen*.

moderne språkene har denne s-endelsen fått en utpreget passiv betydning. Den moderne s-passiven og den eldre s-endelsen i s-verbene er ulike både formelt og funksjonelt sett. S-verbene er en bestemt gruppe verb som kjennetegnes ved at de har den karakteristiske s-endelsen som et leksikalsk element. I en ordbok har disse verbene vanligvis et eget oppslagord. I tillegg til den leksikalske infinitivsformen, er s-endelsen tilstede i alle verbets bøyingsformer. S-passiven er en produktiv bøyingsform som blir brukt i passive verbformer. Det finnes altså ingen verb med en s-passiv som grunnform, men mange verb kan få endelsen gjennom bøyning. Verbene i setningene i (3) er eksempler på s-verb, mens verbene i (4) har moderne s-former med passiv betydning. Noter de infinitive grunnformene i parentes:

- (3) a, *i dag minnes vi de som kjempet for vårt land* (inf. å minnes)
b, *Nils och Karl slåss om guld* (inf. att slåss)
- (4) a, *deres gjerninger hylles av folket* (inf. å hylle)
b, *Karl besegrades efter en lång kamp* (inf. att besegra)

I (3) er subjektene (*vi* samt *Nils og Karl*) aktive i de verbale handlingene (*minnes* og *slåss*). I (4) er de syntaktiske subjektene (*deres gjerninger* og *Karl*) passive og er heller mottakere av de verbale handlingene. S-passiven angir således at det er *deres handlinger* og *Karl* som ikke utfører, men blir utsatt for handlingene (*blir hyllet* eller *blir beseiret*). Som fenomen kan s-passiven sammenlignes med den såkalte bli-passiven (*perifrastisk passiv*), men de brukes ikke helt parallelt innad i språkene. S-passiven er ikke et tema som vil bli omhandlet i mitt prosjekt, og jeg vil først og fremst behandle den som et senere trinn i utviklingen av *den eldre s-formen*; et begrep som viser til den systematikken som ligger til grunn for de gjenværende s-verbene.

Hvordan man bør kategorisere funksjonen til den eldre s-formen når det delte meninger om innenfor faget. Man utgår vanligvis fra at den har hatt en rekke ulike betydninger eller bruksområder, og at det er disse vi fremdeles kan se spor av i s-verbene. I delkapittel 2.4 presenterer jeg et par forslag på hvordan s-verbene har blitt delt inn grupper etter betydning. De ulike betydningene gjør at s-verbene framstår som et flertydig fenomen, og en av de sentrale spørsmålene har vært i hvor stor grad disse betydningene henger sammen og kan forenes i en felles funksjonsforklaring, eller hvorvidt de ulike betydningene har tilkommet mer eller mindre sporadisk i løpet av s-endelsens utvikling. I de kommende delkapitlene gjør jeg rede for ulike forklaringer på dette spørsmålet.

Et viktig begrep innenfor avhandlingens tema, og som krever en definisjon, er *deponent* eller *deponentverb* (sv. *deponens*). Innenfor nordistikken har dette begrepet blitt brukt på to ulike måter. I for eksempel *Svenska Akademiens grammatik* blir dette begrepet brukt om s-former som ikke har passiv funksjon (SAG1:161). Ifølge denne definisjonen blir begrepet synonymt med mitt bruk av begrepet s-verb. Jeg har valgt å bruke termen på en annen måte som gjør at den i tillegg kan brukes om et fenomen som finnes blant verbale sammensetninger med seg-form¹⁶:

- (5) **Deponent:** Verb med en s-endelse eller seg-form som et obligatorisk element, og som ikke har et tydelig semantisk slektskap til et verb uten -s eller seg-form. *Trives, färdas, skynde seg, gruva sig* er eksempler på deponentverb.

Denne definisjonen gjør altså at de deponente verbene blir en undergruppe av de verbene som kan forbindes med de to fenomenene. Tilsvarende definisjoner finner man i studiene til både Kemmer og Sundman (Kemmer 1993:251, Sundman 1987:322). Om et verb er en deponent eller ikke, er ofte vanskelig å bedømme, og i litteraturen er det en stor variasjon i klassifiseringene. Mange verb befinner seg i en gråsoner hvor det foreligger en form for etymologisk kobling til et vanlig verb med en annen betydning. For eksempel er verbet *å finnes* (sv. *att finnas*) ofte karakterisert som et deponentverb, selv om det etymologisk sett ligner på verbet *å finne* (sv. *att finna*). Semantisk sett er de to verbene likevel ulike, hvilket gjør at *finnes* stemmer overens med definisjonen i (5). Deponentbegrepet kan altså diskuteres i hvert verb med et tilsvarende etymologisk slektskap, og det vil jeg prøve å unngå ved å bruke de mindre omdiskuterte deponentverbene i mine eksempler.

Medial diatese er et begrep som jeg har valgt å bruke i forbindelse med klassifiseringen av systematikken bak seg-formen og den eldre s-formen. Her har jeg valgt å bruke en oversettelse av terminologien til Kemmer (1993) som bruker det tilsvarende engelske uttrykket *middle voice*. Kemmer poengterer selv at diatesebegrepet ikke er optimalt, ettersom den mediale kategorien ikke bare viser til et område mellom den aktive og den passive diatesen, men også et område mellom intransitivitet og transitivitet (Kemmer 1993:3). Dette vil jeg gi en grundigere forklaring av i teorikapittelet, og i hovedsak vil jeg referere til den mediale diatesen med forkortelsen *medial*. I min studie er dette begrepet omfattende og angår det underliggende fenomenet bak den eldre s-formen og den moderne seg-formen. Den

¹⁶ En tilsvarende definisjon av *deponent* blir også gjort rede for i (SAG2:555)

tidligere bruken av begrepet innenfor nordistikken viser til en bruksmåte som utgjør en mindre del av det fenomenet som begrepet viser til i denne avhandlingen. I delkapittel 2.4.2 blir en tidligere måte å bruke begrepet på gjort rede for. En annen benevnelse på fenomenet er *medium*.

Refleksiv er et begrep som i løpet av denne avhandlingen vil ha et varierende innhold. I dette kapittelet vil det referere til studier og beskrivelser fra nordistikken, og i denne sammenhengen vil begrepet bli brukt i tråd med den gjeldende kilden. I faget har man hatt en tendens til å bruke begrepet for å vise til forekomsten av det refleksive pronomenet.¹⁷ Dette fremkommer i SAG sin definisjon av *refleksiv funksjon*: «*funktionen att syfta på ett korrelat enligt reglerna för *reflexiva pronomena*» (SAG1:216). Ut fra denne beskrivelsen, er selve funksjonen å vise tilbake til et annet ledd. Dette vil jeg omtale som *referensielt samsvar*, eller *koreferanse*; en term som angir at to ledd referer til den samme *entiteten* utenfor språket. En annen vanlig måte å bruke refleksivbegrepet på er: «*ordet (eller suffikset) som fortel at verbhandlinga verkar tilbake på subjektet*» (Sandøy 2016:646). I min gjennomgang av de nordiske beskrivelsene er det tilsvarende definisjoner som refleksivbegrepet viser til. Senere i avhandlingen vil jeg overgå til å bruke en annen definisjon fra Kemmer (1993) som blir gjort rede for i delkapittel 3.4.

2.3 Historisk utvikling

Dette delkapittelet omhandler *s-* og *seg-formen* i et språkhistorisk perspektiv. Her vil jeg skildre de to fenomenene ut fra de mer alminnelige forklaringene innenfor det nordiske fagfeltet. Kemmers antakelser om den historiske utviklingen av fenomenene har jeg viet et eget delkapittel i den teoretiske delen.

Utviklingen av *s-formen* er et meget omdiskutert tema som har fått en hel del oppmerksomhet også internasjonalt. Den har blant annet fungert som et nærmest prototypisk eksempel på grammatikalisering (Enger 2002:79). Interessen rundt *s-formens* utvikling er ikke overraskende med tanke på at fenomenet oppsto i relativt ny tid, og at tilgangen på historiske kilder har gjort det mulig å følge fenomenets framvekst og forandring over tid. I tillegg utgjør *s-formen* en morfologisk nydannelse i en tid som ellers er preget av et morfologisk frafall (Haugen 2013:69)

Den rådende forklaringen er at *s-formen* oppsto som en følge av en enklise i

¹⁷ Se for eksempel Lyngfelt (2007:88)

overgangen fra urnordisk til norrøn tid.¹⁸ Etterfølgende, trykksvake refleksivpronomen som **sik* og **mik* festet seg da til foregående, trykksterke verb¹⁹. Dette var en fonologisk prosess som også lå til grunn for blant annet utviklingen av den etterhengte artikkelen for bestemthet i skandinavisk: **karl hinn > karlinn > den karen* (sv. *den karlen*) (Indrebø.2001:88–89). Forandringen skjedde i en periode som ofte blir omtalt som *synkoptiden* mellom ca. år 500 og 800 e.Kr. Perioden markerer overgangen fra den urnordiske til den norrøne språkperioden. I denne tidsepoken kan man dessuten begynne å prate om to ulike nordiske varieteter; vest- og østnordisk. Utviklingen av s-formen begynner altså i en tid hvor man begynner å se regionale forskjeller i de nordiske språkenes utvikling, og ifølge Indrebø (2001) utgjør s-formen ett av punktene som skiller øst og vest (:90–92).

Da enklisen kun rammet de trykksvake refleksivpronomenene, så skjedde det en separasjon mellom suffiks og pronomenform. Trykksterke former av **sik* levde således kvar i språkene og er forgjengeren til de moderne refleksivpronomenene *seg/sig*. Utviklingen av denne formen er et lite diskutert tema i de kildene jeg har tatt utgangspunkt i, og i hovedsak blir den nevnt i forbindelse med nettopp s-formen. Av den grunn vil jeg nå i hovedsak fokusere på utviklingen av den sistnevnte.

Etter enklisen gjennomgår suffikset en forandring av form, og blir i løpet av den norrøne språkperioden redusert til *-st* i det vestnordiske språkområdet. Suffikset har ved dette stadiet mistet den opprinnelige egenskapen til å distingvere mellom 1. og 3. person: *kollumk – kallask* (bm. *kalle meg – kalle seg*). Først i den mellomnorske perioden (ca. 1350-1525) forekommer den enn mer reduserte s-formen som tidligere var blitt gjeldende i svensk og dansk. Den formelle utviklingen har altså ikke foregått likt i de fastlandskandinaviske språkene, og *st*-endelsen er fremdeles utbredt i det vestlandske dialektområdet (Mørck 2016:4). Endelsen er også den gjeldende formen i det nynorske skriftspråket.

Etter en kort gjennomgang av den formelle utviklingen vil jeg nå rette søkelyset på den funksjonelle utviklingen av s-formen. Denne siden av fenomenet er ikke like utforsket som den formelle, og beskrivelsene varierer. S-formen som fenomen er polysemt (flertydig), og betydninger som har blitt forbundet med formen er blant annet *passiv*, *refleksiv*, *resiprok*, *medial*, *inkoativ* og *absolutt*. Disse betydningene har ingen åpenbar kobling til hverandre, og

¹⁸ *Norrøn tid* er den norske termen for den delen av språkhistorien som varte mellom ca. 750-1350. I den svenske språkhistorien har man en annen epokeinndeling.

¹⁹ Bruken av en asterisk (*) foran *sik* markerer at formen er rekonstruert. Markøren blir for det meste brukt i forbindelse med urnordiske ord. Den norrøne formen *sik* har man flere belegg for, og av den grunn blir den ikke markert.

skemmast (bm. *aldres, skjemmes*. Sv. *åldras, skämmas*). Wessén regner også med at **sik* har hatt resiprok betydning, men at pronomenet må ha mistet denne funksjonen forholdsvis tidlig i norrøn tid (Wessén 1965:73). I motsetning til pronomenet, så har s-formen beholdt den resiproke betydningen, og blant de moderne s-verbene er betydningen vanlig (f.eks. *møtes, slåss* og *enes*). I løpet av norrøn tid vokser *hvár annan* fram som en ny parallell resiprokform, men det er først etter epoken de to ordene blir til ett, som i den moderne formen *hverandre* (sv. *varandra*) (Wessén 1965:73, Nygaard 1905:165).

Wesséns beskrivelse stemmer ikke overens med det kronologiske forslaget i (6), hvor utviklingen av de ikke-refleksive betydningene skjer etter den formelle forandringen. Han påpeker likevel at den formelle endringen danner et grunnlag for funksjonell nydanning, og dette viser i hovedsak til framveksten av den passive betydningen (Wessén 1965:173). Den passive og den refleksive s-formen er ikke kompatible og fører gjerne til tvetydighet. I teorien kan for eksempel *klæddist* på et tidspunkt ha betydd både *å kle seg* og *å bli kledd* (av noen). Dette kan være én av årsakene til at s-former med refleksiv betydning begynner å avta etter norrøn tid (Wessén 1965:175). Overgangen ser likevel ut til å ha vært langvarig, og i svensk finnes det belegg for den refleksive betydningen av *klädas* (bm. *kle seg*) så sent som mot slutten av 1700-tallet.²⁰ I tillegg mener noen at et fåtall av de moderne s-verbene kan regnes som refleksive.²¹

S-formens øvrige betydninger ser i mindre grad ut til å ha blitt rammet av utviklingen av den passive. Dette vitner det moderne ordtilfanget av s-verb om, hvilket er temaet i neste delkapittel. Selv om verbene har overlevd fram til vår tid, så kan man likevel anta at en forandring har skjedd, og at dette har ført til at produktiviteten blant de ikke-passive betydningene har avtatt. Når dette skjedde og hvordan det har foregått, har jeg ikke funnet noen forslag på i litteraturen. En del teoretikere hevder at i hvert fall den svenske s-formen fremdeles er produktiv i forbindelse med enkelte betydningskategorier (Lyngfelt 2007:118). SAG bedømmer den ikke-passive s-formens produktivitet som svært begrenset (SAG2:554).

I de neste kapitlene vil jeg presentere et par forslag til hvordan de moderne s-verbene kan deles inn etter betydning.

²⁰ Se svenska.se art. *klädas*

²¹ Se delkapittel 2.4.1

2.4 Inndelingsforslag til de moderne s-verbene

Innenfor nordstikken har man hatt en tradisjon for å beskrive s-verbsfenomenet ved å dele inn verbene i grupper ut fra funksjon eller betydning. De følgende to forslagene er fra *Norsk referansegrammatikk* og *Svenska Akademiens grammatik*.

2.4.1 Norsk referansegrammatikk²²

Norsk referansegrammatikk deler inn de norske s-verbene i fem forskjellige betydningsgrupper, hvorav fire omhandler verb som stemmer overens med min definisjon av s-verb. Den resterende er den passive s-formen, og av den grunn har jeg valgt å utelate den i min presentasjon. De følgende kategoriene utgjør grammatikkens inndeling av de moderne s-verbene i norsk: *refleksiv*, *resiprok*, *inkoativ* og *øvrige betydninger*.

De *refleksive* s-verbene er sjeldne i moderne norsk, og grammatikken nevner to eksempler på s-verb med utelukkende refleksiv betydning: *å skilles* samt *å skjemmes*. Det blir ikke presisert hvorfor de har refleksiv betydning, men en mulig forklaring er at verbene kan parafraseres med de pronominal formene *å skille seg* og *skamme seg*. Utover disse blir det nevnt tre s-verb som i noen få tilfeller kan ha refleksiv betydning: *å synes*, *å vises* samt det nynorske verbet *å seiast*: *ho seiast ha gjort det* (bm. *hun sier at hun har gjort det*)

De *resiproke* s-verbene uttrykker gjensidighet, og kjennetegnes ved at de tar de tar et subjekt med flere referenter som interagerer med hverandre på en samsvarende måte. Verb som *bites* (= *å bite hverandre*), *råkes*, *kappes*, *treffes*, *ses*, og *stanges* faller inn under denne kategorien.

De *inkoative* s-verbene utgjør en semantisk gruppe hvor verbene enten uttrykker en innledende handling, eller en overgang til en ny tilstand. Verb som *blyges* (*å bli blyg*) og *dages* (*å bli dag*), regnes til denne kategorien.

Blant de s-verbene som ikke faller inn under de tre bestemte kategoriene, blir blant annet verbene *ferdes*, *finnes*, *lykkes*, *minnes*, *omgås*, *ottes*, *samles*, *synes* og *trives* nevnt. Ingen ytterligere forklaringer eller analyser av disse verbene blir nevnt.

²² Dette delkapitlet tar utgangspunkt i (NRG:511–512)

2.4.2 Svenska Akademiens grammatik²³

Svenska Ademiens grammatik deler inn i de svenske s-verbene i to overordnede grupper, hvorav den første inneholder tre betydningsgrupper og den andre én:

- (7)
1. S-verb med et subjekt som angir agens eller årsak
 - Absolutt betydning
 - resiprok betydning
 - absolutt eller resiprok betydning
 2. S-verb med et subjekt som ikke angir agens eller årsak
 - Medial betydning

S-verb med *absolutt betydning* angir vanligvis at en handling er enten gjentagende (iterativ), eller allmenn (generisk). Med andre ord kan man si at de absolutte verbene beskriver et trekk eller en egenskap ved subjektet: *bitas, brännas, luras, narras* og *stickas*. Til de absolutte s-verbene tilhører en gruppe verb som hverken er iterative eller generiske. Disse verbene angir i stedet enkelthandlinger: *flockas (flocka sig), fylkas (fylka sig)* og *samlas (samla sig)*. Den andre kategorien består av de *resiproke* s-verbene: *enas, följas åt, förlikas, försonas, hjälpas åt, mötas, råkas, skiljas åt, ses* og *träffas*. Den tredje kategorien inneholder blant annet *kittlas, kramas* og *kyssas*. Disse verbene kan ha enten absolutt eller resiprok betydning: *de kramas/han kramas* (bm. *de klemmer hverandre/han er en person som klemmer*).

Den andre overordna gruppen viser til s-verb med et subjekt som ikke angir agens eller årsak. Dette er s-verb med *medial* betydning. Ifølge SAGs definisjon er et medialt verb, et verb som tar et subjekt som enten opplever, eller er formålet for en handling. Noen eksempler er *behövas, födas, glädjas, förstoras, fördärvas, kännas, lövas, läkas* og *utvecklas*. Da de mediale verbene mangler agens, ligner de ofte på passive verb, men i motsetning til passiver, kan ikke medialer ta agentadverbial, en såkalt *av-frase*:

- (8)
- a, Medial: *Larven utvecklades till en färgrik fjärl*
 - b, Passiv: *Programmet utvecklades av ett kinesiskt företag*

Mediale handlinger skjer vanligvis som en følge av spontane eller uklare omstendigheter, hvilket altså fører til at agens ikke blir realisert.

²³ Dette delkapitlet tar utgangspunkt i (SAG2:554–557)

2.4.3 Sammenligning og kommentarer

Ut fra verbeksemplene i de to inndelingsforslagene ser s-verbsfenomenet forholdsvis likt ut i de to språkene. Forskjellene skyldes først og fremst ulikheter i hvordan grammatikkene har valgt å skildre fenomenet. Her vil jeg gi en kort redegjørelse for forskjellene mellom inndelingene og hvorvidt de representerer en forskjell i selve fenomenet, eller ikke.

Den absolutte kategorien blir ikke nevnt i NRG, og den iterative eller generiske typen er uvanlig i norsk, men forekommer i enkelte dialekter. I Nord-Norge finnes for eksempel belegg for det absolutte s-verbet *å bannes* (Dyvik 1980:95). De absolutte formene som angir enkelthandlinger har derimot tilsvarende s-verb i norsk, som *å flokkes* eller *å samles*.

Den inkoative kategorien i NRG kan sammenlignes med den mediale kategorien i SAG, og ut fra det inntrykk jeg har fått fra litteraturen, så dreier det seg først og fremst om en forskjell mellom norsk og svensk fagtradisjon. Det samme gjelder den refleksive kategorien som er en mer vanlig kategorisering innenfor den norske litteraturen. SAG regner ikke reflektiv som en betydningskategori, til tross for at svensk har de synonyme s-verbene *att skämmas* og *att skiljas* som NRG forbinder med kategorien. Semantisk sett burde *skjemmes* være lik det inkoative verbet *blyges*, ettersom det dreier seg om en ofte ukontrollerbar følelsesprosess (*å bli skamfull*). Det eneste som tilsier at *skjemmes* er reflektiv, er at betydningen samsvarer med den refleksive verbforbindelsen *å skamme seg*. Om analysen i NRG er basert på muligheten til å parafrasere disse s-verbene med pronominale verbkonstruksjoner, bør refleksive s-verb være vanligere enn hva som framkommer i grammatikken: *flokke seg*, *nøyes* (*nøye seg*), *undrast* (*undre seg*), *argast* (*arge seg*), *røynast* (*røyne seg*).

2.5 Intransiverende funksjonsforklaring

I de foregående delene har jeg framstilt s-verbene som en form preget av flertydighet. I dette delkapitlet vil jeg gjøre rede for en teoretisk forklaringsmodell som i stedet går ut fra at s-formen i utgangspunktet har en entydig funksjon, og at de ulike betydningene er et biprodukt av en enhetlig grammatisk funksjon. Modellen er internasjonal og altså ikke begrenset til studiet av s-formen, men involverer en rekke samsvarende fenomener som går igjen i flere språk. Jeg har valgt å kalle denne forklaringsmodellen for *intransiveringsanalysen*; et begrep som er i tråd med den svenske litteraturen. Andre termer som også viser til denne typen analyser er *detransivering* eller *valens-reduisering* (jf. Kemmer 1993:32, Dyvik 1980:100). I tillegg til den eldre s-formen er det i dag vanlig å applisere analysen på enkelte bruksmåter av

seg-formen, og dette vil jeg illustrere senere i delkapittelet.

I en artikkel av Dyvik (1980) blir en intransiveringsanalyse foretatt på den norrøne s-formen. Han skildrer s-formens funksjon på følgende vis:

- (9) *De tilfellene der st-kategorien kan isoleres som en grammatisk kategori, ser vi har det til felles at verbet har ett nominalt ledd mindre å dele ut roller til – vanligvis bare subjektet. (...) st-kategorien er dermed entydig; dens innhold (funksjon) er å redusere antallet av verbets argumenter med én. Vi kunne derfor kalle kategorien «valensreduert». Innenfor rammen av dette innholdet har kategorien et vidt betydningsomfang (Dyvik 1980:99–100)*

Analysen fokuserer altså på tendensen til at et nominalt ledd er utelatt i setninger der verbet har en s-endelse. Å redusere antallet roller som verbet deler ut, er således den primære funksjonen. Ifølge Dyvik skyldes det vide betydningsomfanget leksikalske eller kontekstuelle faktorer, og ikke s-endelsen i seg selv (Dyvik 1980:94–95).

Intransiveringsanalyser forutsetter at verb med en s-form i utgangspunktet er transitive, og at utelatelsen av et ledd således fører til at de blir intransitive. Hva slags ledd som blir utelatt kommer an på hvilken betydningen verbet har. I eksemplene under har jeg valgt ut noen av eksemplene fra Dyviks artikkel for å kunne illustrere hvordan nominale ledd utelates i forbindelse med de forskjellige betydningene:²⁴

(10) Refleksiv:	<i>hann hallaðist</i> (bm. han lente seg)
Resiprok:	<i>þeir talaðist viðr</i> (bm. de talte med hverandre)
Absolutt:	<i>hestinn bítast</i> (bm. ca. hesten biter fra seg)
Passiv:	<i>Jésús kristr fæddist</i> (bm. Jesus Kristus fødtes)
Medial:	<i>þá gladdist hugr hans</i> (bm. da ble han glad til sinns)

Alle eksempelsetningene i (10) mangler et nominalt objekt, og i et rent syntaktisk perspektiv kan man derfor regne verbene som intransivererte. I et semantisk perspektiv, så er det derimot en del variasjon mellom dem, sett til hvilke roller som ikke blir realisert. I det refleksive og det resiproke eksemplet representerer subjektet både den som utfører handlingen (agens) og den som er formålet for handlingen (patiens). De to rollene blir altså fokusert på ett realisert

²⁴ Eksemplene er av pragmatiske årsaker forkortet, og med unntak av *fæddist* er de verbale oversettelsene basert på oversettelsene i artikkelen. Dyvik bruker termen *intransiverende i stedet for absolutt*, og her har jeg valgt å tilpasse terminologien etter SAG sin inndeling jf. kap. 2.4.2.

ledd. I det absolutte eksemplet har subjektet en agensrolle, men ingen patiensrolle blir delt ut. Det er ingen som blir bitt, og verbet viser heller til en tendens (generisk) eller en egenskap ved subjektet. I den mediale og den passive setningen har subjektet rollen som patiens, men ingen agensrolle blir delt ut. Den eller det som utfører handlingen er utelatt.

I forbindelse med suffiksbaserte fenomener av intransiverende art, likt den norrøne s-formen, blir intransiveringsanalysen særlig påfallende. Grunnen til dette er at de semantiske endringene blir synlige i setningsstrukturen når et nominalt ledd blir utelatt. Hvis man sammenligner det norrøne, refleksive eksemplet i (10) med oversettelsen *han lente seg*, er det tydelig at den norrøne setningen mangler et distinkt objektsledd av typen *seg*. Dette utelukker ikke at intransiveringsanalysen også kan bli applisert på den moderne seg-formen. I neste delkapittel vil jeg presentere en analyse av den moderne seg-formen som forutsetter at pronomenformen ofte har en intransiverende funksjon. I 3.2 vil jeg komme tilbake til den teoretiske siden ved intransiveringsanalysen og drøfte noen utfordringer ved den.

2.6 Den moderne seg-formen

I denne delen vil jeg gå dypere inn på hypotesen om at den moderne seg-formen har en funksjon i nordskandinaviske som samsvarer med funksjonen til den eldre s-formen i norrøn tid. I hovedsak vil jeg ta utgangspunkt i Sundman (1987); en analyse som etter min kjennskap er mest egnet til å representere i hvert fall den svenske fløyen av nordstikken. Hennes studie omhandler den svenske seg-formen, og derfor er det viktig at jeg nok en gang understreker min hypotese om at det foreligger et funksjonelt samsvar mellom de nordskandinaviske seg-formene. Individuelle likheter og ulikheter vil være et tema i min diskusjonsdel, men inntil videre vil jeg behandle de som mer eller mindre identiske.

Ifølge Sundman (1987) kan man skille mellom to ulike former av det refleksive pronomenet *sig* i forbindelse med verbale konstruksjoner i svensk (:294). Den ene formen blir brukt i transitive konstruksjoner hvor *sig* er et objekt som er koreferent med subjektet:

(11) Eksempelsetninger med transitive seg-former:

a, *Kalle älskar sig själv* (bm. *Kalle elsker seg selv*)

b, *Kalle försvarar sig* (bm. *Kalle forsvarer seg*)

c, *Kalle tvättar sig* (bm. *Kalle vasker seg*)

I disse eksemplene oppfyller seg-formene to primære grammatiske kriterier: de kan erstattes med et annet, ikke-refleksivt objekt uten at konteksten forandres, og de kan bli forsterket med

själv (bm. *selv*). I noen konstruksjoner er *själv* obligatorisk, hvilken den er i setning (11a) (Sundman 1987:296).

I tillegg til den transitive, har svensk en seg-form som forekommer i intransitive konstruksjoner, hvor den fungerer som et intransiverende morfem:

- (12) Intransiverende former av *sig*:
- a, *Kalle flyttar sig närmare Lisa* (bm. *Kalle flytter seg närmare Lisa*)
 - b, *ryktet sprider sig snabbt* (bm. *ryktet sprer seg raskt*)
 - c, *Kalle förargar sig över förlusten* (bm. *Kalle forarger seg over tapet*)

Ifølge Sundman har seg-formene i disse setningene en intransiverende funksjon som kan sammenlignes med funksjonen til den eldre s-formen (Sundman 1987:295). Følgende eksempler illustrerer at disse ikke helt oppfyller de to grammatiske kriteriene for transitive seg-former:

- (13) a, *Kalle flyttar bordet/?sig själv närmare Lisa*
b, *ryktet sprider ?lögner/*sig själv snabbt*
c, **Kalle förargar sig själv över förlusten*

Omskrivningene viser at denne typen av seg-former ikke lever opp til de grammatiske kriteriene for de transitive seg-formene. I tillegg vitner (13) om at det foreligger en tydelig variasjon i hvordan intransitive seg-formen lar seg erstattes og/eller forsterkes, hvilket antyder at formen ikke er enhetlig; at det også finnes variasjon innenfor gruppen. Dette samsvarer med variasjonen i den eldre s-formen.

I tillegg til de grammatiske kriteriene, presenterer Sundman et semantisk kriterium som skiller de to seg-formene fra hverandre. Kriteriet innebærer at de intransitive seg-formene forekommer i konstruksjoner hvor subjektet utfører en handling som ikke samsvarer med handlingen i et tilsvarende transitivt verb. *Att kasta sig* (bm. *å kaste seg*) referer således til en annen type handling enn det transitive verbet *att kasta* (*å kaste/å hive*). Det semantiske kriteriet støttes av det grammatiske kriteriet som angår forsterkning. Verb med en intransitiv handlingsbetydning kan altså ikke opptre med den tyngre seg-formen *sig själv*. Dermed kan vi konstatere at *sig själv/seg selv* er en utvetydig form, og kun opptre i forbindelse med transitive verbhandlinger, hvor den fungerer som et fullverdig objekt (Sundman 1987:300). Verb som bare kan ta en forsterket seg-form er handlinger som man vanligvis retter mot andre enn seg selv. Sundman påpeker at det kan være årsaken til at formen ofte har et kontrastivt

preg (Sundman 1987:300).

En gruppe verb som kjennetegnes ved å ikke kunne ta en forsterket seg-form, er de såkalte *refleksive verbforbindelsene* (SAG3:261). Termen viser til verb som sammen med en seg-form danner en fast leksikalsk forbindelse:

- (14) a, *begrava sig* (å kun drive med en ting) ≠ begrava + objekt
b, *hämta sig* (å hvile etter økt/sykdom) ≠ hämta + objekt
c, *glemme seg* (å gjøre noe uten å tenke) ≠ glemme + objekt
d, *steke seg* (å utsette seg for sterk varme) ≠ steke + objekt

Eksemplene ovenfor illustrerer at verb med leksikaliserte seg-former har en annen handlingsbetydning enn deres transitive grunnformer. Ut fra det semantiske kriteriet kan vi dermed konstatere at seg-formen alltid er av den intransitive typen i forbindelse med refleksive verbforbindelser²⁵. En slutning som også bekrefte av regelen om at den forsterkede formen aldri forekommer i forbindelse med disse verbene.

De refleksive verbforbindelsene kan bli sett på som et intransitivt ytterpunkt på en skala, hvor man på den motsatte enden kan plassere transitive verb som kun tar en forsterket seg-form. Mellom dem finner vi verbene som alternerer mellom *seg* og *seg selv* uten at den verbale betydningen forandres. Sundman regner seg-formene i denne gruppen til den transitive objektstypen, og i (11) så vi to slike eksempler: *försvara sig* og *tvätta sig*. Den forsterkede formen kan i disse sammenhengene virke fremhevende (*emfatisk*), men den har ingen merkbar effekt på selve betydningen. Et argument mot at disse seg-formene er objekter, er at de syntaktisk sett kan opptre på en måte som ikke er å forvente av vanlige objekter. Holmberg (1983) regner ubetonete seg-former som syntaktisk enklitiske, hvilket innebærer at de kan ha en plassering i ordstillingen som tilsier at de står i en etterhengt posisjon til verbet (:30). Dette gjelder alle seg-former som ikke forsterkede med enten *selv* eller betoning. Det er altså ingen forskjell mellom de intransitive og de transitive seg-formene i Sundmans inndeling (Sundman 1987:315). Setningene i (15) illustrerer den syntaktiske forskjellen mellom seg-formen og andre objekter med utgangspunkt i Sundmans eksempler. Noter i oversettelsene at analysen ikke er direkte overførbart på den norske seg-formen:

²⁵ Sundman anvender ikke termen *refleksive verbforbindelser*, men omtaler disse verbene som «fullt leksikaliserte verb» (Sundman 1987:303).

- (15) a, *Kalle tvättade sig inte i morse* (bm. *Kalle vasket seg ikke i morges*)
b, **Kalle tvättade bilen inte i morse* (bm. **Kalle vasket bilen ikke i morges*)
c, *Kalle tvättade honom inte i morse* (bm. *Kalle vasket ham ikke i morges*)
d, *Tvättade sig Kalle i morse?* (bm. **Vasket seg Kalle i morges?*)
e, **Tvättade honom Kalle i morse?* (bm. **Vasket ham Kalle i morges?*)
(Sundman 1987:310–312)

I en vanlig ordstilling som i (15a), blir seg-formen plassert før en negasjon. Det er en posisjon som substantiviske objekt, såsom *bilen* i (15b), ikke kan ha. Dette samsvarer med posisjonen til andre trykksvake pronomener som *honom* i (15c). En forsterket seg-form kan bare bli plassert etter negasjonen i tråd med substantiviske objekter. I omvendt ordstilling kan den svenske seg-formen også bli plassert rett etter verbet som i (15d), hvilket derimot ikke er en mulig posisjon for andre trykksvake pronomener, hvilket vi ser i (15e). Eksemplene viser at seg-formen i svensk har en særegen tilknytning til verbet.

Det er ikke overraskende at den intransitive seg-formen har en enklitisk ordstilling, da den, ifølge Sundman, er et intransiverende morfem. Det er derimot overraskende at transitive seg-former også kan få denne plasseringen, da alt annet tilsier at de er refleksive objektsformer, med mindre tilknytning til verbet enn de intransitive. Den enklitiske tendensen antyder at de kanskje ikke er fullverdige objekter likevel. Sundman skriver: «*Det är därför möjligt att bara sig själv kan betraktas som ett fullt objekt, medan de olika sig-formerna avviker från transitiv konstruktion i högre eller i mindre grad*» (Sundman 1987:316). Et alternativ er altså å analysere alle enkle (ikke-forsterkede) seg-former som intransitive i varierende grad. Til tross for den særegne ordstillingen, holder Sundman fast ved sin analyse om at svensk har to ulike seg-former (Sundman 1987:320).

3 Teori

3.1 Innledning

Dette kapitlet er en innføring i den teoretiske forklaringsmodellen til Kemmer (1993). Hennes studie er en typologisk kartlegging av medialfenomenet og det som ligger til grunn for min egen undersøkelse av fenomenet i norsk og svensk. I det følgende vil de grunnleggende begrepene, antakelsene og argumentene som trengs for å forstå Kemmers modell undersøkes. Målet med kapitlet er altså å gi et overblikk over det teoretiske rammeverket og hvordan hennes modell skiller seg fra tidligere forklaringsmodeller.

Jeg vil begynne med å skildre Kemmers kritikk av intransiveringsanalysen. Deretter vil jeg introdusere grunnlaget for hennes forklaring av den mediale diatesen, og forklare hvordan hun plasserer fenomenet i relasjon til tilgrensende fenomener som refleksiv, resiprok og passiv. Etter det vil jeg gjøre rede for det typologiske aspektet ved fenomenet og vise hvordan fenomenet i over tretti ulike språk. I det avsluttende delkapitlet vil jeg presentere Kemmers beskrivelse av den diakrone utviklingen av medialformen i nordskandinavisk.

3.2 Intransiveringsanalysen

I det forrige kapitlet ble et par fenomenbeskrivelser presentert, hvor både seg-formen og s-formen ble assosiert med en såkalt intransiverende funksjon. Dette er, som tidligere nevnt, en analyse som er utbredt og ikke begrenset til studiet av de nordiske fenomenene. Analysens utbredelse tilsier at fenomener av denne typen ikke er isolerte tilfeller av uttrykksformer som av tilfeldigheter vokser fram i et språk, men et mer universelt fenomen som kan sammenlignes med for eksempel refleksivitet, hvilket de fleste språkene i verden har en uttrykksform for (Kemmer 1993:24). En generell tendens ved det gjeldende fenomenet er at det i alle språk ser ut å involvere og/eller grense til en rekke betydninger og funksjoner som kan anses universelle i den forstand at det finnes håndfaste definisjoner som muliggjør tverrspråklige sammenligninger. Disse betydningene og funksjonene er blant andre refleksiv, resiprok og passiv. Fenomenet er med andre ord *polysemt* (flertydig), og en analyse som intransiveringsanalysen er et forsøk på å identifisere en bakenforliggende, funksjonell fellesnevner som kan forklare betydningsmangfoldet. Kemmers analysemodell har det samme målet, men hun er uenig med tidligere analyser som har lagt vekt på syntaktiske tendenser ved fenomenet (Kemmer 1993:31–32). En generell tendens ved disse fenomenene er at ledd enten utelates i setningsstrukturen, eller mister en objektsfunksjon. Analysen forutsetter dermed at et verb i utgangspunktet er eller har vært transitivt for å kunne bli intransivert. Ifølge Kemmer

kan ikke analysen av den grunn forklare hvorfor det oppstår deponente verb; noe som forekommer i alle språk med et tilsvarende fenomen (Kemmer 1993:33). I så fall må man for eksempel anta de transitive opphavsformene har dødd ut. I delkapittel 2.3 så vi at Wessén baserte et argument på en slik forklaring for å begrunne at **sik* må ha hatt ikke-refleksive betydninger allerede i urnordisk tid. Et alternativ er å lage støttehypoteser for å begrunne forekomsten av deponenter. Sundman forklarer for eksempel ulikheten i *hämta* og *hämta sig* med en hypotese om at seg-formen til tider også kan endre verbets kognitive betydning (Sundman 1987:302).

En annen utfordring for den intransitive analysen er å forklare hvorfor fenomenet kan forekomme i forbindelse med verb som i utgangspunktet er intransitive. I denne sammenhengen viser Kemmer til de norrøne verbene *gangask* og *þykkjask* som stammer fra *ganga* (å gå) og *þykkja* (å tenke) (Kemmer 1993:33). Slike former er også en vanlig forekomst blant språk med et tilsvarende fenomen, men bør ikke kunne oppstå, ettersom opphavet allerede er intransitivt. Moderne verb av denne typen som *vila sig* (bm. *hvile*), *skynda sig* og *smyga sig*, regner ikke Sundman som intransiverende former. Hennes forklaring er at seg-formene i disse verbene er rester fra en eldre seg-form som modifiserte betydningen av intransitive verb (Sundman 1987: 302, 508)²⁶.

En tredje utfordring for analysen er forekomsten av fenomenet i forbindelse med transitive verb. Det svenske s-verbet *nalkas* (n. *nålgast*) og de moderne nordskandinaviske formene *närma sig/närme seg*, er eksempler der det er vanskelig å begrunne at seg- eller s-formen har noe med intransitivitet å gjøre, ettersom verbene tar et objekt til tross for forekomsten av *seg* eller *s-endelse*.

De tre nevnte utfordringene kan framstå som ubetydelige unntak fra en ellers framtrekkende tendens ved fenomenet som angår redusering av transitivitet. At disse unntakene systematisk gjør seg gjeldende i et tverrspråklig perspektiv, antyder likevel at den intransiverende analysen ikke er i stand til å gi en fullstendig forklaring av fenomenet (Kemmer 1993:34). I de følgende delkapitlene vil jeg gi en innføring i Kemmers forklaringsmodell som i motsetning til den intransiverende analysen vektlegger den semantiske siden ved fenomenet.

3.3 Den mediale diatesen

Kemmers prosjekt er en typologisk kartlegging av et fenomen som hun kaller *the middle*

²⁶ Forklaringen er opprinnelig fra Öhlin (1918:13)

voice, hvilket jeg har valgt å oversette til *den mediale diatesen*. I motsetning til analyser som ser dette fenomenet som en grammatisk form for å intransivere transitive verb, ser Kemmer semantikken som den drivende faktoren. I et tverrspråklig perspektiv kan man, ifølge Kemmer, se tydelige tegn på at fenomenet forekommer i forbindelse med verbale betydninger som kan bli delt inn i bestemte semantiske klasser. Fenomenet er altså et uttrykk, en markør, for en rekke semantiske kategorier som alle faller inn under den mediale diatesen; en bred semantisk og pragmatisk domene som både involverer diatesene passiv og aktiv, så vel som spennet mellom transitivitet og intransitivitet (Kemmer 1993:3, 10, 15, 23).

Språk hvor det mediale fenomenet forekommer omtaler Kemmer som *medialmarkerende språk*, og disse kjennetegnes ved at de markerer den mediale kategorien morfologisk (Kemmer 1993:10). De formelle markørene som disse språkene bruker for å markere diatesen, omtaler Kemmer som *medialmarkører*. En medialmarkør har en *semantisk rekkevidde*, et visst omfang av funksjonalitet sett til hvilke semantiske kategorier den markerer i et språk. Her foreligger det en del variasjon mellom språk, og det er uvanlig at et språk har en markør som blir brukt i alle kategorier som kan forbindes med det mediale spektrumet. De semantiske kategoriene omtaler Kemmer som *situasjonstyper*; en gruppering av situasjonelle eller pragmatiske og/eller semantiske kontekster som en språkbruker systematisk assosierer med en viss uttrykksform (Kemmer 1993:7). Situasjonstyper må ikke være mediale, og kan for eksempel også være refleksive eller resiproke. Et eksempel på en høyfrekvent medial situasjonstype er *selvpleie* (eng. *grooming*) som i de moderne nordskandinaviske språkene ofte får en seg-form. At formen ofte forekommer i verb som *barbere seg*, *vaske seg*, *klippe seg*, *kle seg* og *pynte seg*, kan altså være en følge av at vi forbinder disse handlingene til den gjeldende situasjonstypen.

Et medialmarkerende språk har et *medialsystem*, en term som viser til språkets formelle og funksjonelle strukturering av den mediale samt den refleksive markøren. Den funksjonelle siden angår hvilke situasjonstyper som blir markert, og hvordan de blir fordelt mellom de to markørene. Den formelle siden angår formen til de to markørene og om, eller hvordan, språket skiller mellom dem (Kemmer 1993:15).

Ut fra typologiske samsvar mellom medialmarkeringen i språkene presenterer Kemmer et forslag på en rekke situasjonstyper som har en tverrspråklig tendens til å bli markert medialt. Polysemien i den mediale kategorien forsøker Kemmer å forklare ved hjelp av en egenskap som hun ser på som en fellesnevner for alle de mediale situasjonstypene. Denne egenskapen omtaler hun som *den relative utdypingen av hendelsesforløp* (eng. *the*

relative elaboration of events), et begrep som jeg vil gjøre rede for i delkapittel 3.5.

I de medialmarkerende språkene varierer det hvilke situasjonstyper som blir markert eller ikke. Noen typer framstår som mer primære, mens andre kun forekommer i enkelte språk. Markørenes historiske utvikling og opphav har en viktig betydning i denne sammenhengen, og av den grunn legger Kemmers modell også vekt på den diakrone utviklingen. Markørene ser ut til å utvikle seg, eller ekspandere, etter et visst mønster og med tiden sprer de seg til nye situasjonstyper. En medialmarkør kan også overgå til å markere en annen kategori, for eksempel passiv. Det ser Kemmer som forklaringen på den nordiske s-formens utvikling. Ifølge Kemmer kan utviklingen av markørene bli sett på som en grammatikaliseringsprosess som både angår markørens form og semantikk.

3.4 Markører

I dette delkapittelet vil jeg gi en grundigere forklaring av den mediale markøren samt introdusere de andre markørene som er relevante for studiet av det mediale fenomenet.

Markørbegrepet er et forholdsvis generelt begrep og markørene kan være enten strukturelle, fonetiske eller morfologiske (Kemmer 1993:4, 10). I en tverrspråklig sammenligning av et fenomen med varierende uttrykksformer, er et generelt begrep likevel en nødvendighet. En konkret definisjon av markørbegrepet blir ikke presentert i Kemmers studie, men ut fra hennes bruk av begrepet vil jeg regne med at en markør er en uttrykksform som blir brukt i forbindelse med bestemte situasjonstyper innenfor markørens domene. En refleksiv markør kan således forekomme i refleksive situasjonstyper, en resiprok markør kan forekomme i resiproke situasjonstyper og så videre. Det er ikke alltid en tydelig grense mellom domenene, og bruken av markører kan til en viss grad variere. Noen situasjonstyper regner Kemmer likevel som prototypiske, hvilket innebærer at de blir markert på en distinkt måte som skiller dem fra andre situasjonstyper (Kemmer 1993:9). Eksempler på dette som jeg senere vil behandle er *prototypiske resiproker* og *prototypiske refleksiver*, også kalt *direkte refleksiver*. Blant de mediale situasjonstypene finnes det derimot ingen som Kemmer regner som prototypisk.

I tillegg til mediale nevner Kemmer blant annet refleksive, enfatiske og resiproke markører. Jeg vil nå gjøre rede for disse fire markørene, og i paradigmet (x) har jeg laget en oversikt over et utvalg av de germanske formene som Kemmer ser som markører i disse språkene:

(16)²⁷

Markører: *Emfa. Refl.*²⁸ *Refl.* *Med.* *Resip.*

<i>Norsk</i>	<i>(seg) selv</i>	<i>seg</i>	<i>seg/(-s)</i>	<i>hverandre*</i>
<i>Norrønt</i>	<i>(sik) sjálf-</i>	<i>sik</i>	<i>-sk</i>	<i>hvár annan</i>
<i>Tysk</i>	<i>(sich) selbst</i>	<i>sich</i>	<i>sich</i>	<i>einander</i>
<i>Nederlandsk</i>	<i>(zich) zelf</i>	<i>zichzelf</i>	<i>zich</i>	<i>elkaar*</i>
<i>Engelsk</i>	<i>(pro.)self</i>	<i>(pro.)self</i>	<i>(intrans.)</i>	<i>each other</i>

Ifølge Kemmer er grunnfunksjonen til refleksive markører å skille en refleksiv situasjon fra lignende situasjoner der to deltakere ikke refererer til den samme entiteten. Man kan altså si at deres funksjon er å uttrykke referensielt samsvar (koreferens) mellom roller som for eksempel en agent og en pasient (Kemmer 1993:44). En typologisk tendens ved refleksive markører er at de vanligvis er tyngre enn medialmarkører; at de har mer fonologisk og/eller morfologisk vekt. Blant språkene i (16) er denne tendensen som mest tydelig i norrønt og i nederlandsk. I noen språk er markørene like i dette henseende, men Kemmer har ikke funnet noen språk hvor medialmarkøren har vært den tyngre av de to (Kemmer 1993:120). Refleksive markører har generelt en høy produktivitet, og kan bli brukt i forbindelse med de fleste transitive verb. Dette trekket omtaler Kemmer som *grammatisk*, som innebærer at det ter seg som et grammatisk fenomen på grunn av en høy grad av overførbarhet. Den mediale markøren har derimot en produktivitet som er mer begrenset, og forekommer kun innenfor de bestemte mediale situasjonstypene (Kemmer 1993:15, 27, 44, 47).

Refleksive markører har ofte et opphav i såkalte *emfatiske markører*. Disse har en kontrastiv funksjon, og brukes således til framheve én deltaker overfor andre mulige referenter i en kontekst. Slektskapet kan føre til at refleksive markører bærer preg av denne

²⁷ Paradigmaet er basert på: (Kemmer 1993:120, 192). De markørene som har et *tegn, er former som ikke står oppstilt i et paradigme i Kemmers studie. Disse har jeg selv fylt i.

²⁸ Forkortelsen viser til emfatiske markører brukt i refleksive sammenhenger. Denne bruken av emfatiske markører er den mest relevante for mitt prosjekt. Med unntak av engelsk, står altså språkernes refleksive markører i parentes.

funksjonen før de har blitt fullt utviklet (Kemmer 1993:47). I (16) ser vi at de emfatiske formene har en tydelig tendens til å bidra med mer fonologisk/morfologisk vekt i forbindelse med refleksiver. Ut fra dette kan vi skjelve et mønster som har stor betydning for Kemmers forklaringsmodell: Emfatisk > Refleksiv > Medial. Dette mønster gjelder ikke bare fonetisk/morfologisk vekt, men også en funksjonell forskjell mellom markørene som angår konseptuell vekt. *Mediale markører* har, ifølge Kemmer, som grunnleggende funksjon å indikere at et subjekt er ensartet. Markørene forekommer derfor i situasjonstyper hvor det ikke foreligger et konseptuelt skille mellom en initierende deltakerrolle (f.eks. agens eller erfarer) og en mottakerrolle (f.eks. pasient eller mottaker). Man kan altså si at mediale markører representerer en større grad av enhet sammenlignet med refleksive markører, hvor skillet mellom deltakerrollene er tydeligere (Kemmer 1993:66). Hvis refleksive markører kombineres med en emfatisk markør, blir dette skillet framhevet og dermed kan man se et samsvar mellom fonologisk/morfologisk vekt og konseptuell vekt. Det teoretiske aspektet ved dette samsvaret blir gjort rede for i neste delkapittel.

Resiproke markører er markører som blir brukt i resiproke kontekster for å uttrykke gjensidighet. Som i forholdet mellom mediale og refleksive markører, finnes det lette og tunge resiproke markører med tanke på fonologisk og morfologisk vekt. Den lette resiproke markøren omtaler Kemmer som *naturlig resiproker* og de tyngre kaller hun *prototypiske resiproker*. Dersom et språk har en medial markør, så er denne ofte formelt identisk med markøren for naturlig resiproker (Kemmer 1993:120). De to resiproke markørene er funksjonelt sett ulike, og av den grunn forekommer de i ulike sammenhenger. Forskjellen kan forklares med en egenskap som Kemmer omtaler som *the relative distinguishability of events* (Kemmer 1993:112). I neste delkapittel vil jeg gjøre rede for denne egenskapen og hva den har å gjøre med den tidligere nevnte egenskapen *the relative elaboration of events*; egenskapen som ligger til grunn for den mediale kategorien.

3.5 Den relative utdypingen av hendelsesforløp

I det forrige delkapittelet så vi at refleksive og resiproke markører har en tverrspråklig tendens til å være morfologisk eller fonetisk tyngre enn mediale og naturlig resiproke markører i et språk. Dette er en formell forskjell som samsvarer med en funksjonell ulikhet mellom dem. Kemmer skildrer dette samsvaret med følgende generalisering:

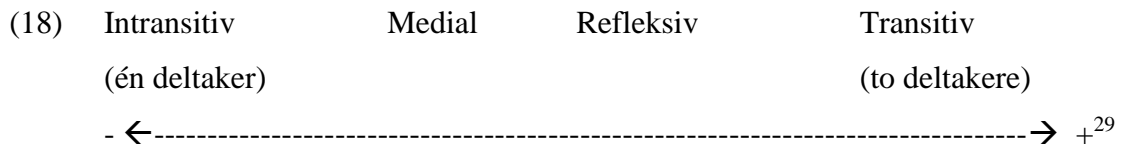
- (17) Greater phonological/morphological substance is associated with a greater degree of distinguishability of participants, and a greater degree of

distinguishability of events. Events characterized as lower on a scale of either of these semantic parameters have less formal substance. (Kemmer 1993:121)

Det Kemmer sier her er at de tyngre markørene, reflektiv og prototypisk resiprok, blir brukt i sammenhenger hvor man kan skjelne mellom komponentene som tilsammen utgjør et hendelsesforløp (eng. *events*). Hvis muligheten for å skjelne mellom komponenter er lav, brukes derimot de lette markørene. Komponenter kan i dette tilfellet være enten deltakerne, som angår kontrasten mellom medial og reflektiv, eller handlingene som avgjør valget mellom naturlig eller prototypisk resiprok markør. Utdraget i (17) skildrer altså to gradinndelinger som til sammen utgjør den egenskapen som Kemmer omtaler som *den relative utdypingen av hendelsesforløp*. Muligheten for å variere mellom markørene gjør at en språkbruker kan velge mellom å enten referere til et hendelsesforløp i form av en enhet eller i form av separate komponenter (Kemmer 1993:121). For å illustrere dette vil jeg først skildre forskjellen mellom de resiproke markørene.

Et resiprokt hendelsesforløp forutsetter at det er minst to individer som hver utfører én handling. Det innebærer at en resiprok kontekst må bestå av minst to individuelle handlinger av den gjeldende typen. I prototypiske resiproke hendelsesforløp kan man skjelne mellom disse enkelthandlingene, og det går vanligvis an å tolke forløpet sekvensielt. En setning som *Hans og Solfrid slår hverandre* er prototypisk resiprok, og kan derfor bli delt opp i to enkelthandlinger: *Hans slår Solfrid og Solfrid slår Hans*. Setningen er ikke begrenset til en simultan tolkning hvor slagene skjer samtidig, men kan også innebære at slagene skjer i en viss rekkefølge. Å *slåss* er derimot et verb som stemmer overens med Kammers beskrivelse av et naturlig resiprokt hendelsesforløp (Kemmer 1993:111). Dersom *slåss* blir brukt resiprokt, viser verbet til en enhetlig hendelsesforløp bestående av et uklart antall handlinger. Muligheten for å skjelne mellom de individuelle handlingene i hendelsesforløpet er liten.

Distinksjonen mellom mediale og refleksive markører har å gjøre med muligheten til å skjelne mellom deltakere i et hendelsesforløp. Både mediale og refleksive hendelsesforløp forutsetter et referensielt samsvar mellom to deltakere; en som initierer og en som mottar en handling. I realiteten har både mediale og refleksive hendelsesforløpet likevel bare én deltaker. Kemmer plasserer derfor refleksiver og medialer i grenselandet mellom transitive og intransitive hendelsesforløp:

Denne skalaen illustrer Kemmers *the degree of distinguishability of participants*, det vil si muligheten til å skjelne mellom deltakere. Minustegnet til venstre viser til lavere grad, og plusstegnet til høyre viser til økt grad av distinksjonsmulighet. Medialer er plassert nærmere intransitiver, ettersom deltakerne, i større grad enn ved refleksiver, danner en enhet (Kemmer 1993:73). I refleksive hendelsesforløp er muligheten til å skjelne mellom deltakere større, siden refleksive markører danner et tydeligere konseptuelt skille mellom deltakerne. Den som utfører en refleksiv handling foretar den samme handlingen mot seg selv som han eller hun ville foreta mot en annen entitet (Kemmer 1993:66). Forskjellen mellom verbkonstruksjonen *å skade seg* kontra *å skade seg selv* stemmer overens med beskrivelsen ovenfor. *Å skade seg selv* er en intensjonal handling som den handlende, i en refleksiv kontekst, retter mot seg selv. *Å skade seg* er en ikke-intensjonal handling, og den er mer eller mindre intransitiv, ettersom den viser til en handling som ikke kan bli rettet mot et annet individ. Det er underforstått at den som skadet seg er den som blir skada, og seg-formen er derfor ikke en refleksiv ettersom dens funksjon ikke er å markere et referensielt samsvar.

Den mediale markøren blir ofte forbundet med *subject-affectedness*; en term som viser til tendensen at den handlende deltakeren i stor grad blir berørt av handlingen i mediale sammenhenger. Dette ser Kemmer som en direkte følge av den lave graden av mulighet til å skjelne mellom deltakerne. Det underforståtte samsvaret mellom deltakerne fører altså til at den handlende selv blir berørt (Kemmer 1993:1, 73)

3.6 Medialsystemer

Kemmer deler inn de medialmarkerende språkene i grupper ut fra den formelle relasjonen mellom språkernes mediale og refleksive markører. De to primære typene som er mest relevante for denne avhandlingen er *én-formssystemer* og *formelt beslektede to-formssystemer* (eng. *one- and two-form cognate systems*). Den siste termen viser til språk med en medial markør som har en annen morfologisk form enn den refleksive markøren, men hvor markørene likevel har et etymologisk slektskap til hverandre. Norrønt (*-sk* og *sik*) og russisk (*-sja* og *sebja*) er eksempler på språk som tilhører denne gruppen (Kemmer 1993:25). *Én-*

²⁹ Skalaen er fra Kemmer (1993), men begrepsbruken er tilpasset terminologien som jeg har valgt å anvende i min avhandling (:73).

formssystemer viser til språk hvor den mediale og den refleksive markøren er morfologisk sett identiske. Til denne gruppen regnes språk som tysk (*sich* og *sich*) og fransk (*se* og *se*).

Kemmer omtaler medialmarkerende språk som enten en-forms- eller to-formsspråk, basert på deres systematikk (Kemmer 1993:24–26).

Ifølge Kemmer utgjør de medialmarkerende språkene en minoritet blant verdens språk (Kemmer 1993:242). Engelsk er det primære eksemplet på et ikke-medialt språk som blir referert til i studien, og som vi så i paradigmet (x) er kjennetegnet til en engelsk medial kontekst at verbet er intransitivt, det vil si at det ikke blir markert og står av den grunn alene med et subjekt. Dette omtaler Kemmer som en *økonomisk motivasjon* når det kommer til bruken av markører. Kemmer skildrer motivasjonen med en påstand: «*don't bother to mark semantic properties that are inherent in an event*» (Kemmer 1993:234–235). En medial sammenheng har altså iboende egenskaper som er underforstått, og som av den grunn ikke er nødt til å bli framhevet med en markør. Egenskapene faller inn under den overordnede egenskapen lav utdypning av et hendelsesforløp. Tendenser til et økonomisk system finner man også i enkelte nordskandinaviske verb som for eksempel *å bade*. Med mindre man bader noen, for eksempel et barn, er det underforstått at man bader seg selv. Norsk referanse grammatikk omtaler dette verbet som refleksivt på grunn av denne iboende egenskapen (NRG:664). Medialmarkering kommer av en *ekspressiv motivasjon* som Kemmer beskriver med påstanden «*mark semantic properties regardless of whether they inhere in an event; mark events with similar properties similarly*» (Kemmer 1993:235). Det mediale ved en sammenheng blir altså framhevet med en markør i medialmarkerende språk, og dette skjer stort sett uavhengig om det er underforstått at sammenhengene har en lav grad av utdypning, eller ikke. I tillegg til *ekspressiv* betegner Kemmer motiveringene til å markere mediale sammenhenger som en *ikonisk motivasjon*. Markeringen speiler i hvor stor grad et hendelsesforløp er utdypet ved å markere mediale hendelsesforløp svakt og refleksive hendelsesforløp sterkt. Denne tendensen er som mest tydelig i to-formspråk hvor medialmarkøren som regel har mindre fonologisk vekt enn de resterende markørene (Kemmer 1993:120, 122).

En tverrspråklig tendens blant de medialmarkerende språkene er at den mediale markøren i noen tilfeller framstår som et syntaktisk fenomen og i andre tilfeller som et leksikalsk fenomen (Kemmer 1993:20). Dette skyldes ulikheter i måten en medialmarkør sprer seg innenfor de ulike situasjonstypene. Noen situasjonstyper omtaler Kemmer som mer grammatiske i den forstand at markøren i større grad har en regelmessig spredning blant de

verbale handlingene som forbindes med den. Av den grunn markerer mange språk de følgende verbene medialt: *sette seg ned*, *legge seg ned*, *reise seg opp*. Disse verbene tilhører situasjonstypen *forandring av kroppsholdning* (eng. *change in body posture*), hvilket er en av de mer grammatiske kategoriene ifølge Kemmer (Kemmer 1993:20–21). Om den mediale markøren blir assosiert med situasjonstypen, skjer spredningen av markøren i stor grad regelmessig blant verbene innenfor kategorien. I de mer leksikalske situasjonstypene har markøren derimot en spredning som i større grad skjer fra ett verb til et annet med lignende betydning. Det fører til at medialmarkeringen ikke blir gjennomført innenfor disse situasjonstypene, og forekomstene kan framstå som mer eller mindre sporadiske (Kemmer 1993: 239). Inndelingen i mer grammatiske og mer leksikalske beskriver Kemmer som en skala. Det er altså ikke et enten-eller forhold, og situasjonstypene befinner seg således i et mellomstjikt. Noter at Kemmer anser alle situasjonstyper som semantiske i utgangspunktet, og at hennes bruk av grammatikkbegrepet har med regelmessighet å gjøre. Til og med bruken av refleksive markører skyldes semantikk ifølge Kemmer (Kemmer 1993:233).

Ifølge Kemmer skjer utviklingen av et medialsystem i form av en grammatikaliseringsprosess hvor en form blir assosiert med lav utdyping av et hendelsesforløp.³⁰ Formen sprer seg deretter innenfor den mediale diatesekategorien og blir assosiert med et økende antall mediale situasjonstyper (Kemmer 1993:238). Dette er en utvikling som ser ut å stride mot en ensrettet grammatikaliseringsprosess, hvor en form går fra å være mindre grammatisk til å bli mer grammatisk (Hopper & Traugott 2003:16). Ifølge Kemmer fører ikke utviklingen til et tap av funksjon, men om en forandring til en annen (Kemmer 1993:240–241). Formelt gjennomgår mediale markører også en ensrettet utvikling mot et stadig tap av syntaktisk, morfologisk og fonologisk selvstendighet. Den formelle og den funksjonelle utviklingen ser ikke ut å foregå unisont (Kemmer 1993:241). Det er ikke forutsatt at en medialmarkør skal miste sin opphavlige funksjon i løpet av prosessen. For at det skal skje må også en annen type forandring finne sted. For eksempel kan det skje en formell spalting eller en fornyelsesprosess (eng. *renewal*) som gjør at en annen form overtar den opprinnelige funksjonen til den mediale markøren. Et eksempel på det sistnevnte er at en reflektivmarkør kan dannes ved at en emfatisk markør gjennomgår en fornyelsesprosess. Slik kan et en-formssystem bli et to-formssystem (Kemmer 1993:242).

³⁰ Se beskrivelsen av denne egenskapen i delkapittel 3.5.

3.7 Kemmers analyse av medialfenomenet i nordskandinavisk

I dette delkapittelet vil jeg presentere en oversikt over Kemmers beskrivelse av den diakrone utviklingen av det mediale fenomenet i nordskandinavisk. Beskrivelsen hennes er basert på arbeider av Nygaard (1905), Heusler (1964) og Janus & Ritchie (1979). Av de moderne fastlandsskandinaviske språkene er norsk det primære språket i beskrivelsen, men Kemmer understreker at svensk og dansk også har hatt en lignende utvikling (Kemmer 1993:190). Jeg har valgt å omtale aspekter ved beskrivelsen som antakelser, da det er åpenbart at Kemmer har forutbestemte forventninger om hvordan utviklingen har foregått i skandinavisk ut fra typologiske samsvar med fenomenet i andre språk. Dette legger ikke Kemmer skjul på (Kemmer 1993:186–187).

I en av periodene før norrøn tid kan man anta at det refleksive pronomenet **sik* gjennomgikk en semantisk forandring som førte til at pronomenet begynte å spre seg til det mediale domenet. Forandringen førte til framveksten av et en-formssystem. Deretter kan det ha skjedd en formell forandring som førte til et fonetisk skille hvor refleksiver ble trykksterke og medialer ble trykksvake. Den refleksive markøren ble med dette en selvstendig form, mens den mediale markøren ble enklitisk (Kemmer 1993:186–187).

I norrøn tid har separasjonen mellom markørene blitt tydeligere som en følge av at de enklitiske pronomenene ble affikser. Pronomenet mistet således evnen til å referere til person og ble en entydig markør for medial semantikk og forekommer deretter i diverse typer av predikat. Den funksjonelle separasjonen er fullført og affikset sprer seg til nye deler av det mediale domenet (Kemmer 1993:187–188). Kemmer antar altså at den funksjonelle separasjonen mellom reflektiv og medial skjedde før den formelle endringen fra enklitisk pronomen til affiks. Dette tolker Kemmer som en indikasjon på at semantikken var den drivende faktoren bak utviklingen av et to-formssystem (Kemmer 1993:188).

I de moderne nordskandinaviske språkene har det mediale affikset (s-formen) mistet sin produktivitet, og man kan regne s-verbene som fossiliserte medialformer. Ifølge Kemmer er det i dag for få av dem for å kunne gi et fullstendig bilde over de mediale klassene som s-formen tidligere har kunnet uttrykke (Kemmer 1993:190). S-formen har nå en *medial-passiv* funksjon (eng. *middle passive*), hvilket er et begrep som Kemmer bruker om situasjonstyper som grenser til passiver. Angående dette skriver Kemmer: «*It may be that MMs (middle markers) in advanced stages of grammaticalization such as Norwegian -s have been reanalyzed to some extent as markers of generic or habitual activity*» (Kemmer 1993:148). Dette er en utvikling som ifølge Kemmer gjelder først og fremst norsk og dansk, og ikke den

moderne svenske s-passiven (Kemmer 1993:190). I sitatet ser vi at Kemmer omtaler den norrøne s-formen som avansert, hvilket er en beskrivelse som viser til omfanget av den semantiske rekkevidden som den eldre s-formen hadde før den mistet produktivitet. De gjenværende s-verbene stammer altså fra et medialsystem som var høyt utviklet.

I kjølvannet av den eldre s-formens domenetap, begynner nye konstruksjoner og leksikalske former å erstatte de tapte s-verbene. Den mest påfallende er det refleksive pronomenet som nå begynner å spre seg innenfor det mediale domenet. Kemmer hevder at utviklingen har ført til at nordskandinavisk har utviklet et nytt en-formssystem, hvilket innebærer at seg-formen både er den refleksive og den mediale markøren. Kemmer skriver: *«The modern reflexive marker seg is essentially repeating the semantic development undergone by its ancestor, the heavy variant of the Proto-Scandinavian *sik, whose cliticized variant gave rise to an MM (middle marker)»* (Kemmer 1993:191). Om Kemmers beskrivelse er riktig, så har altså de moderne nordskandinaviske språkene et medialsystem som tilsvarer det man kan anta at nordisk har hatt før synkopetiden. Språk som har tilsvarende system er for eksempel tysk (Kemmer 1993:24–25).

4 Analyse

4.1 Innledning

I denne delen vil jeg presentere min kartlegging av det mediale systemet i norsk og svensk. Ut fra Kemmers analysemodell har jeg undersøkt hvordan over tjue situasjonstyper blir markert i de to språkene. Analysen er ikke begrenset til de mediale markørene, men omfatter også enkelte situasjonstyper som forbindes med resiproke, enfatiske, kollektive og refleksive markører. Basert på disse skal analysen altså kunne gi en oversikt over de nordskandinaviske språkernes bruk av markører innenfor og omkring den mediale diatesekategorien.

Analysen er strukturert etter den rekkefølgen som Kemmer anvender i sin analysemodell. Situasjonstypene er derfor delt inn i fem overordnede kategorier som Kemmer omtaler som domener: *det enfatiske domenet*, *det refleksive domenet*, *det resiproke domenet*, *det kroppslige domenet* og *det mentale domenet*. Utover disse har jeg en del for de øvrige situasjonstypene som ikke regnes til et av domene. I tillegg til å være delt inn i domener har Kemmer arrangert situasjonstypene i analysen etter en fallende skala fra de mer grammatiske til de mer leksikalske.³¹ Et merkbart skille mellom de to ytterpunktene ser vi i det kroppslige domenet, hvilket blir gjort rede for i delkapittel 4.6.4. Før gjennomgangen av de ulike situasjonstypene vil jeg presentere en mikroanalyse som skal avgjøre hva slags medialsystem et språk har.

4.2 Mellomverb

I sin analysemodell har Kemmer samlet en rekke verbalbetydninger som kjennetegnes ved en særegen tendens til å bli markert enten refleksivt eller medialt ut fra hva slags medialsystem et språk har. Verb som tilhører denne gruppen har jeg valgt å omtale som *mellomverb*, da de tilhører et slags grenseland mellom medial og refleksiv. Kemmer deler ikke inn disse verbene i noen bestemte situasjonstyper, men plasserer dem i en ekstern mikroanalyse som er tenkt til å kunne avgjøre hvilken type medialsystem et språk har. I språk med et en-formssystem bli betydningene konsekvent markert med en refleksiv markør dersom handlingen involverer den handlende selv. I språk med et to-formssystem opptrer de derimot med den mediale markøren i disse sammenhengene. Ifølge Kemmer kan mellomverbene være mulige startpunkter for

³¹ Se delkapittel 3.6 for en redegjørelse av Kemmers inndeling i mer grammatiske og mer leksikalske situasjonstyper

utviklingen av mediale markører som har sitt opphav i en tidligere refleksivform (Kemmer 1993:246, 270):

- (19) Verb meanings attested with light marking in two-form languages, and/or which are reflexive in one-form languages (...).
- (a) Self-protection or self-preservation ('hide', 'defend oneself')
 - (b) Readiness ('prepare oneself')
 - (c) Self control ('control oneself', 'behave oneself', 'conduct oneself')
 - (d) License ('indulge oneself')
 - (e) Suicide ('hang oneself', 'commit suicide')
 - (f) Involuntary self-harm ('hurt oneself', 'wound oneself')
- (Kemmer 1993:270)

Under har jeg samlet norske og svenske verb med en betydning som stemmer overens med én av de seks gruppene. Noen av verbene kan ta en forsterket form uten at betydningen gjennomgår en nevneverdig forandring. De verbene som er markert med stjerne (*) er deponente, og kan av den grunn ikke bli forsterket med *selv/själv* og fremdeles beholde den samme betydningen. De resterende verbene kan muligens ta en forsterket form, men i ordbøkene opptrer de med en enkel seg-form:

- (20) A, *gjømme seg – gömma sig, skjule seg, dölja sig, forsvare seg (selv) – försvara sig (själv), beskytte seg (selv) – skydda sig (själv), verge seg – värja sig, Verne seg – värna sig.*
- B, *forberede seg – förbereda sig, berede seg – bereda sig, innrette seg på -*
- C, *beherske seg – behärska sig, begrense seg – begränsa sig, holde seg – hålla sig, te seg* – bete sig*, bære seg at* - bära sig åt*, oppføre seg* – uppföra sig*.³²*
- D, *unne seg (selv) – unna sig (själv), tillate seg – tillåta sig.*

³² I både norsk og svensk finnes oppføre/utföra uten seg-form. Jeg har valgt å markere seg-formene som deponenter på grunn av homonymi. Det vil si at *oppføre* (sette opp, framføre) ikke kan sammenlignes med *oppføre seg* (opptre, te seg).

E, *henge seg – hänga sig, drepe seg (selv), skyte seg (selv) – skjuta sig (själv), drukne seg – dränka sig*

F, *skade seg – skada sig, forløfte seg* – förlyfta sig*, ødelegge seg*

Eksempelverbene viser at den enkle seg-formen er den primære markøren ved verb av disse typene. Ifølge Kemmers resonnement kan dette tolkes på to mulige måter. Enten er seg-formene refleksive markører og de nordskandinaviske språkene har et en-formssystem, eller så er seg-formene mediale markører og språkene har et to-formssystem. Den resterende delen av analysen vil gi et bedre grunnlag for å avgjøre hvilket av de to alternativene som stemmer overens med den nordskandinaviske seg-formen.

4.3 Det emfatiske domenet

Det emfatiske domenet viser til situasjoner hvor emfatiske markører har en tendens til å forekomme. Dette er et mindre domene, og med unntak av det følgende utdraget som beskriver to situasjonstyper, gir Kemmer ingen videre forklaring av domenet:

(21) Emphatic domain

(a) Emphatic/contrastive 'self' ('I did it myself')

(b) Emphatic reflexive ('I hit MYSELF') (Kemmer 1993:267)

I den kontrastive kategorien er det formen *selv/själv* som forekommer i tilsvarende sammenhenger i norsk og svensk: *jeg gjorde det selv/jag gjorde det själv*.

I emfatiske refleksiver brukes en betont form av *seg selv/sig själv*: *Jeg slo meg selv/jag slog mig själv*. Et mer naturlig eksempel er: *jeg kritiserte meg selv/jag kritiserade mig själv*.³³ Noter at Kemmer viser til framheving av refleksive markører. Det gjelder altså markører som forekommer i den direkte og den indirekte refleksive kategorien, og der har jeg valgt å analysere formen *seg selv/sig själv* som markør (se delkapittel 4.1 og 4.2). Et annet argument for min analyse av emfatiske refleksiver er at enkle seg-former ikke alltid kan bli betont, og hvis det er mulig er det vanlig å bytte ut seg-formen med formen *seg selv* (Sundman 1987:307, NRG:1168).

³³ Den fonetiske framhevingen av *seg selv* er både individuell og kontekstuell med hensyn til trykk. Av den grunn har jeg valgt å bruke fet stil på begge ordene i forbindelse med denne kategoriene.

4.4 Det refleksive domenet

I Kemmers analyse utgjør det refleksive domenet totalt fem situasjonstyper: *direkte refleksiver, indirekte refleksiver, indirekte medialer, logoforiske refleksiver* og *logoforiske medialer*. Disse situasjonstypene er i utgangspunktet refleksive, og årsaken til at et par av dem får benevnningen *medialer* skyldes forekomsten av mediale markører i to-formsspråk (Kemmer 1991:78). De indirekte og de logoforiske typene har jeg valgt å behandle i hvert sitt delkapittel.

4.4.1 Direkte refleksiver

Den direkte refleksive situasjonstypen ser Kemmer på som den semantiske prototypen av en refleksiv situasjonstype. I sin studie finner hun ingen språk der kategorien ikke blir markert og av den grunn tar hun utgangspunkt i en hypotese om at kategorien er universell (Kemmer 1993:43). Ved en oversettelse av de følgende setningene antar Kemmer at en form for refleksiv markering vil bli bevart uansett hvilket språk de blir oversatt til:

(22)	Engelsk:	Norsk:	Svensk
	a, <i>I saw myself</i>	<i>Jeg så meg selv</i>	<i>Jag såg mig själv</i>
	b, <i>he adores himself</i>	<i>han elsker seg selv</i>	<i>han älskar sig själv</i>
	c, <i>Mary stabbed herself</i>	<i>Mary dolket seg selv</i>	<i>Mary knivhögga sig själv</i>
	(Kemmer 1993:42)		

Ettersom denne situasjonstypen skal være universell, stiller Kemmer spesifikke krav for at en konstruksjon skal kunne regnes som en direkte refleksiv. Konstruksjonen må oppfylle tre aspekter: *referanse, rekkevidde* og *tematiske forhold*. Referanseaspektet viser til et krav om koreferanse; at to deltakere må referere til én og samme entitet i situasjonen (for eksempel *I* og *myself*). Rekkevidden har å gjøre med antallet sekvenser hendelsen består av, og i direkte refleksive situasjoner er den begrenset til én, hvilket vil si at hendelsessekvensen er enkel. En setning som *he claimed that he saw himself* (bm. *han påsto at han så seg selv*) er derimot kompleks og består av to hendelsessekvenser. Flere hendelsessekvenser kan føre til at andre språklige fenomener spiller inn og gjør en setning mindre egnet til tverrspråklig sammenligning. Det tredje aspektet angår tematiske roller. Direkte refleksive situasjoner involverer enten en agens og en patiens som i (22c), eller en erfarer og en stimulus som i (22a) og (22b). Hendelser som involverer andre eller flere tematiske roller, tilhører andre situasjonstyper (Kemmer 1993:42–46).

Jeg vil nå rette søkelyset mot markeringen av kategorien i norsk og svensk. Om man tar utgangspunkt i de tre eksempelsetningene i (22), så ser *seg selv/sig själv* ut til å være den nordskandinaviske språkernes markør i den gjeldende situasjonstypen, og dette er også min vurdering. Refleksive situasjonstyper forutsetter at en handling er den samme uansett om den er refleksiv eller ikke, og dette er konsekvent egenskap ved *sig själv* i svensk (Sundman:300–301). Jeg har ikke funnet belegg som tilsier at dette ikke også gjelder i norsk, og av den grunn baserer jeg min konklusjon på Enger og Nettet sin analyse, der de har valgt å regne *seg selv* som den norske markøren for den tilsvarende kategorien: *prototypiske refleksiver* (1999:32).

Blant s-verbene har jeg ikke funnet noen verb som ser ut til å tilhøre den direkte refleksive kategorien. Verbene *skjemmes* (sv. *skämmas*) og *skilles* (sv. *skiljas*), som er refleksive ifølge NRG sin inndeling, har en tydelig tilhørighet til andre kategorier.³⁴ Ifølge Kemmers analyse av norrønt var pronomenet *sik* den markøren som ble brukt i forbindelse med kategorien (Kemmer 1993:186). Hennes analyse forutsetter, som tidligere nevnt, et klart skille mellom den refleksive markøren *sik* og den mediale s-formen. Hvis den gjeldende kategorien alltid ble markert med *sik*, så forklarer det fraværet av moderne s-verb innenfor den direkte refleksive kategorien. Med andre bør s-fomen aldri ha blitt brukt i direkte refleksiver ifølge Kemmers modell.

4.4.2 Indirekte refleksiver og medialer

(23) Indirect reflexive ('*Mary gave herself a present*')

Indirect middle: verbs of coming into possession, desiring to come into possession ('*beg*', '*acquire*', '*request*', '*buy*', '*seize*'); also, perhaps, verbs of ingestion like '*eat*') (Kemmer 1993:268)

Utdraget inneholder en beskrivelse av to situasjonstyper som begge involverer ditransitive verbformer, det vil si verb som i tillegg til et direkte objekt kan ta et indirekte objekt. Situasjonstypene kjennetegnes ved at noen (subjekt) får, tar eller gir noe (direkte objekt) til seg selv (indirekte objekt). Indirekte medialer involverer ofte verbformer som ikke krever at en mottaker/benefaktiv blir spesifisert med et eget ledd. Dette er en karakteristikk ved de verbale eksemplene i (23): *he bought (himself) something* (bm. *han kjøpte (seg) noe*).

En primær forskjell mellom de to kategoriene er at den mediale typen består av

³⁴ *Skjemmes* regner jeg som en emosjonell medial (se delkapittel 4.7.1). Verbet *skilles* har jeg plassert i den en naturlig resiproke kategorien (se delkapittel 4.5.1).

verbale handlinger som man vanligvis utfører for sin egen vinning, hvilket innebærer at handlingens mottaker forventes å være subjektet selv. I noen verb er dette aspektet uunngåelig som i *å få seg* eller *å tilegne seg*. Indirekte refleksiver mangler denne forventningen om et referensielt samsvar mellom den handlende og den mottakende deltakeren (Kemmer 1993:78).

De to situasjonstypene har fått sine navn fra en distinksjon som skjer i to-formspråk, der de refleksive blir markert med refleksivmarkør, og de mediale med en medialmarkør. Et slikt skille kan man også argumentere for i norsk og svensk:

(24) Indirekte refleksiv

a, *han ga seg selv en bok*

b, *han gav sig själv en present*

Indirekte medial

c, *hun har skaffet seg en ny hund*

d, *hon ska köpa sig en ny hund*

e, *de bygger seg et hus*

f, *han har fått sig ett hus*

Ut fra setningene i (24) kan man anta at indirekte refleksiver tar formen *seg selv*. Indirekte medialer forekommer derimot nesten utelukkende med den enkle *seg*-formen. Problemet med denne analysen er at den indirekte refleksive kategorien er svært begrenset. *Å gi* er det eneste verbet som kan sies å tilhøre kategorien. Kemmer har ingen andre forslag på ditransitive verb hvor det ikke foreligger en forventning om et samsvar mellom subjektet og det indirekte objektet. Potensielt kan for eksempel *?han sendte seg selv et postkort* eller *?hun viste seg selv et bilde* tilhøre kategorien, men jeg har ikke funnet noen belegg for slike konstruksjoner. At verbet *å gi* utelukkende forekommer med *seg selv*, kan også skyldes at norsk og svensk har konstruksjonen *å gi seg/å ge sig* som har en annen betydning enn grunnformen. I *seg selv* gir kategorien derfor ikke et godt nok grunnlag for å konstatere at *seg selv/sig själv* er den hovedsakelige markøren i indirekte refleksiver. Basert på den direkte refleksive kategorien kan man likevel anta at det er slik, da det er usannsynlig at norsk og svensk har to ulike markører i indirekte og direkte refleksiver. Ifølge Kemmer blir indirekte refleksiver markert i tråd med markøren i den direkte refleksive kategorien (Kemmer 1993:75).

I den indirekte mediale situasjonstypen er det den enkle *seg*-formen som blir brukt som markør. Andre eksempler på verbkonstruksjoner som tilhører kategorien er: *lage seg, ta*

seg noe (sv. *ta sig ngt.*), *finne seg* (sv. *finna/hitta sig*), *sikre seg* (sv. *säkra sig*), *erhverve seg*, *hente seg noe*. I tillegg finnes nordskandinaviske deponenter som tilhører kategorien som for eksempel: *tilkjempe seg* (sv. *tillkämpa sig*), *bemektige seg* (sv. *bemäktiga sig*), *tiltvinge seg* (sv. *tilltvinga sig*), *underlegge seg* (sv. *underlägga sig*).

En egenskap ved de norrøne verbene som kan regnes til den indirekte mediale kategorien, er at de tar et objekt: *eignast eitthvert* (bm. *tilegne seg noe*)³⁵. Blant de moderne s-verbene med denne egenskapen er det derimot ingen som gir en indikasjon på at noe blir tatt i besittelse av noen.

4.4.3 Logoforiske refleksiver og medialer

- (25) Logophoric reflexive: coreference in complements of verbs of saying, belief, feeling etc. (*'he said that he would go'*) (Kemmer 1993:268)

I utdraget ovenfor blir kategorien *logoforiske refleksiver* beskrevet. Den mediale versjonen av denne situasjonstypen kjennetegnes først og fremst ved at en medialmarkør blir brukt istedenfor en refleksiv. Her har jeg valgt å behandle de to kategoriene likt og jeg vil derfor omtale dem som logoforiske konstruksjoner. Hvorvidt den nordskandinaviske måten å markere kategorien er medial eller refleksiv er et tema som jeg vil behandle senere. Min beskrivelse av kategorien vil være kort, og for en mer utførlig gjennomgang henviser jeg til Kemmer (1993:81–93)

En logoforisk konstruksjon er en sammensatt setning bestående av to klausuler, hvorav den første inneholder et rapporterende verb som viser til en påstand, tanke, følelse eller lignende som tilskrives subjektet i den andre klausulen (Kemmer 1993:81–82). En vanlig logoforisk struktur i nordskandinavisk består av en rapporterende hovedsetning og en at-setning: *han sa at han hadde lest boka*. I noen språk kan logoforiske konstruksjoner ha en leddsetning som består av en refleksivmarkør og et verb med infinitivsform: *Han sa sig ha läst den boken*. Dette er en logoforisk situasjonstype, og i slike konstruksjoner er subjektet i leddsetningen koreferensielt med subjektet i hovedsetningen.

I norrønt forekommer både mediale og refleksive logoforiske konstruksjoner, men ifølge Kemmer har de opphørt før utviklingen av de moderne nordskandinaviske språkene (Kemmer 1993:182). Dette stemmer ikke helt, ettersom slike konstruksjoner fremdeles forekommer:

³⁵ Eksempel og oversettelse er fra Heggstad, Hødnebo & Simensen (2012:125)

- (26) a, *folkpartiet och centerpartiet hävdar sig vara feministiska* (GP 2001)³⁶
 b, *han sade sig vara född i Sydamerika*
 c, *Abraham sa seg då å vera forundra* (Syn og Segn 1978)³⁷
 d, *Trondheim kommune har sagt seg villig til å bidra* (Adresseavisen)

I moderne norsk er seg-former svært sjeldne i logoforiske konstruksjoner, og de belegg jeg har funnet ligner på de konstruksjonene i (26). De involverer ofte verbet *å si seg* og får vanligvis et infinitivsmærke (*å*) som i (26d). I svensk er konstruksjonene betydelig vanligere og seg-formen kan opptre med flere ulike verb (Askedal 1995:9–10). *Påstå sig, hävda sig, förklara sig, säga sig* og *tro sig* ser ut å være de mest frekvente formene. I språkbankens korpus finner man enkelte belegg for bruken av *sig själv*, men forekomstene er såpass få at man ikke kan argumentere for at formen er assosiert med den logoforiske kategorien. Min vurdering er at seg-formen er markøren for denne kategorien i moderne nordskandinaviske.

I nesten alle språk er det den refleksive markøren som blir brukt i logoforiske sammenhenger der det forekommer et referensielt samsvar mellom hovedsetning og leddsetning. Det eneste unntaket som Kemmer har belegg for er norrønt og moderne islandsk, hvor medialmarkøren også kan forekomme:

- (27) Norrønt
 a, *þú sagðisk vera goðr læknir* (bm. *du sa at du var en god lege*)
 Moderne islandsk
 b, *Haraldur segist hafa skrifað ritgerðina* (bm. *Harald sier at han har skrevet avhandlingen*) (Kemmer 1993:91)

Disse eksemplene regner altså Kemmer til den mediale logoforiske situasjonstypen. Kemmer antar at forekomsten av medialformen i disse sammenhengene har å gjøre med en økt grad av nærhet mellom deltakerne. Dette er i så fall markørens funksjon i de to eksemplene, og ikke å framheve koreferanse som er den primære funksjonen til en reflektiv markør (Kemmer 1993:92–93). Dette er interessant for analysen av markøren i moderne norsk og svensk, hvor det nesten utelukkende er den enkle seg-formen som blir brukt. Hvis seg-formen er en rendyrket medialmarkør er det vanskelig å begrunne hvorfor formen er så mye mer frekvent enn *seg selv* i logoforiske sammenhenger, konstruksjoner som i de fleste språk blir markert

³⁶ Eksempelsetning (26a) er fra *Korp*, og (26b) er fra svenska.se art. *säga sig*.

³⁷ Eksempelsetning (26c) er fra Oslo-korpus nynorskdelene, mens (26d) er fra bokmålsdelen.

med en refleksivmarkør. Markeringen av logoforiske konstruksjoner er av den grunn et belegg for at seg-formen fremdeles blir brukt som en refleksiv markør i norsk, og ikke minst i svensk hvor kategorien er mer frekvent.

Det nynorske verbet *seiast* som ble nevnt i NRG sin inndeling av s-verb, er det eneste belegg på et logoforisk s-verb som jeg har funnet: *ho seiast ha gjort det*.³⁸ Dette bør være en rest av den mediale logoforiske kategorien.

4.5 Det resiproke domenet

Dette delkapittelet omhandler markering av resiproke og kollektive verb i nordskandinavisk. Kategoriene som jeg vil behandle er *prototypisk resiprok*, *naturlig resiprok*, *kollektive handlinger* og *naturlig kollektive handlinger*.³⁹

Til tross for sitt navn inneholder domenet to kategorier som ikke er resiproke. Disse er de såkalte kollektive kategoriene. Likt de resiproke involverer kollektive handlinger minst to handlende entiteter, men handlingene mangler gjensidigheten som er karakteristisk for resiproke handlinger. Kemmer antar at det finnes en form for slektskap mellom de to typene, og i noen språk, for eksempel rumensk, blir kollektive handlinger markert med resiprok markør (Kemmer 1993:123).

På lik linje med de indirekte og de logoforiske kategoriene foreligger det et skille mellom sterk og svak markering i de resiproke og de kollektive kategoriene. De svakt markerte kategoriene blir omtalt som *naturlige* og har en tverrspråklig tendens til å få medialmarkering. Av den grunn har jeg valgt å sentrere de to følgende delkapitlene rundt dem. Kategoriene *prototypisk resiprok* og *kollektive gruppehandling* blir først og fremst sett på i lys av deres respektive naturlige kategori.

4.5.1 Naturlig resiproke hendelsesforløp

(28) Prototypical reciprocal («*the girls looked at each other*»)

Naturally reciprocal events (*'wrestle', 'struggle', 'meet', 'greet each other', 'fight', 'make love', 'converse', 'join', 'divide', 'stick together'*)

(Kemmer 1993:268)

³⁸ Se delkapittel 2.4.1 for inndeling av s-verb i NRG

³⁹ I tillegg til disse regner Kemmer med en femte kategori: *kjededannende resiprok* (eng. *chaining reciprocal*). (Kemmer 1993:125-127) Kategorien er ikke relevant for min studie, og av den grunn har jeg valgt å utelate den i min avhandling.

Naturlig resiprok er en resiprok situasjonstype hvor muligheten for å skille mellom de gjensidige handlingene som utgjør et hendelsesforløp, er lav. Det motsatte gjelder ved den prototypiske resiproke kategorien. Forholdet mellom de to kategoriene ble gjort rede for i delkapittelet 3.5, der Kemmers begrep *den relative muligheten til å skille mellom hendelser* ble forklart. Den prototypiske kategorien er den produktive resiproke formen i et språk, mens den naturlige er forbundet med semantiske faktorer ved bestemte verb. Det fører til at den naturlige kategorien er begrenset til enkelte betydningsklasser. Fellesnevneren for verbene innenfor disse klassene er et enhetlig hendelsesforløp, hvilket vi så i beskrivelsen av verbet *å slåss* (se delkapittel 3.5). Denne egenskapen ser også ut til å gjelde de fleste resiproke s-verbene, og i SAG blir disse omtalt som symmetriske aksjoner (SAG3:260). Nedenfor har jeg delt inn noen av dem i betydningsklasser som Kemmer assosierer med kategorien (Kemmer 1993:104-105, 117):

(29) Verbklasser som assosieres med den naturlig resiproke kategorien:

- Antagonistiske

slåss, brottas, boxas, nebbast, dragast, kappast,

- Affeksjoner

kysstas, pussas, smekas, kramas, vänslas, skjennast, elskast

- Møter og hilsener

mötas, ses, råkast, treffes, omgåast, handtakast, ordskiptast

- Konversasjon

talas, språkask, snakkes, munnhoggast, kjeftast

- Enighet/uenighet

försonas, samsas, förlikas, enes, semjast, skilles

I norrønt ble s-formen brukt i forbindelse med den naturlig resiproke kategorien, mens markøren for den prototypiske var *hvár annan* (Kemmer 1993:120). I moderne nordskandinavisk går jeg ut fra at markøren for den prototypiske formen er det resiproke pronomenet *hverandre* (nn. *kvarandre*, sv. *varandra*), ettersom det er den produktive formen som kan bli brukt i de fleste resiproke sammenhenger. Den moderne måten å markere naturlig resiproke verb framstår derimot ikke fullt så enhetlig. Jeg har funnet tegn på tre ulike måter å markere verb innenfor gruppen:

- (30) Intransitiv: *tävla, bråka, kysse, elske (samleie), krangle, konkurrere*
S-form: *meldes, ringes, mailes, fighas*
Seg-form: *ena sig, försona sig, förlika sig, skilja sig, gifte seg, forlove seg*

Dette er utvalg av mer moderne verb i den forstand at de enten har oppstått eller at de har fått en annen markering på senere tid (f.eks. *ena sig* fra *enas*). Alle kan stå alene med et flertallssubjekt, og de fleste kan forekomme i konstruksjoner som tydeliggjør den resiproke betydningen: *de krangler (med hverandre)* og *de kysset (hverandre)*. En del av verbene har eller har tidligere hatt s-form, for eksempel: *kysse* (n. *kyssast*), *gifte seg* (n. *giftast*), *ena sig/enas* (bm. *enes/*ene seg*), *förlika sig/förlikas*, *skilja sig/skiljas*. Jeg går altså ut fra at markeringen av verbene med intransitiv eller seg-form i (30) representerer et systematisk stadium som har vokst frem etter den funksjonelle forandringen av den eldre s-formen. S-formen i verb som *meldes, ringes* og *mailes* er derimot uforandret.

De ulike måtene samsvarer til dels med Kemmers klasseinndeling som ble illustrert i (29). Hvis utvalget er representativt så forekommer fremdeles s-formen i verbale handlinger som angår konversasjon. De intransitive resiproke verbene tilhører affeksjons- og antagonistiske handlinger. Seg-formen ser også ut å forekomme i bestemte resiproke verbalhandling, og i (29) valgte jeg å plassere slike verb i en klasse som Kemmer omtaler som *enighet/uenighet* (eng. *agreement/disagreement*) (Kemmer 1993:105). Dette er ikke en klassifisering som er like tydelig for seg-formene i (30), med mindre man ser på verbene *gifte seg, forlove seg* og *skille seg* som overenskomster. Dessuten er det ikke alle som regner disse verbene som resiproke, hvilket vi så i NRG sin inndeling av s-verbene hvor *skilles (skille seg, separere)* ble plassert i den refleksive kategorien (se delkapittel 2.4.1).⁴⁰ En årsak til plasseringen kan være at verbene ofte brukes i ikke-resiproke sammenhenger (*han giftet seg i fjor*) og i tillegg er de en slags tilstandsverb, noe Kemmer omtaler som *statiske verb* (eng. *stative verbs*). Handlingen i statiske resiproke verb oppleves ikke som to separate handlinger, men som en tilstand holdt av to individer lenket i en gjensidig relasjon til hverandre. Alle statiske resiproke handlinger er ikke nødvendigvis naturlige som eksempelvis å *elske hverandre*, hvilket er et tilstand bestående av to distinkte kjærlighetsrelasjoner. *Naturlig statiske verb* har ingen tilsvarende distinksjon ifølge Kemmer, men relasjonen mellom deltakerne framstår som en udelelig enhet (Kemmer 1993:116–117). Den svake markeringen i

⁴⁰ Et annet eksempel er Sundman (1987) som regner *enas/ena sig* som refleksive verb, og bruker dem som eksempler på tilfeller hvor grensen mellom resiprok og refleksivbetydning er vag (:324). For en beskrivelse som regner disse som resiproke se Lyngfelt (2007:105–106)

att *ena sig* eller *å gifte seg* kan altså skyldes en egenskap ved disse verbene som gjør at tilstanden oppleves som enhetlig i større grad enn det sterkt markerte tilstandsverbet *å elske hverandre*.

Det ser ut til at *seg*-formen forekommer i nordskandinaviske verb som angår handlinger der deltakerne inngår en gjensidig tilstand, og som forutsetter at samtlige involverte går sammen om én ting. Følgende verb kan også regnes til denne gruppen: *alliere seg* (sv. *alliera sig/liera sig*), *sammensverge seg* (sv. *sammansvärja sig*) og de mer sammensatte verbene *samle seg om noe*, *slutte seg sammen*.

Skilja sig (bm. *skilles*) er en antonym form innenfor den statiske verbgruppen. Selv om betydning framstår som det motsatte av å inngå en enhetlig tilstand, så har jeg valgt å regne det til gruppen. Tematisk ligner verbet på *forlove seg*, *trolove seg* og *gifte seg*, noe som antyder at det finnes en sammenheng, og det kan tolkes som en handling hvor to eller flere inngår en enhetlig tilstand i form av en separasjon.

4.5.2 Naturlig kollektive hendelsesforløp

- (31) collective group actions (...) ('leave together' and similar group actions)
naturally collective actions ('flock together', 'huddle', 'nestle', 'scatter',
'tangle', 'mingle', 'multiply') (Kemmer 1993:268)

Kollektive handlinger blir utført av en gruppe bestående av to eller flere aktive deltakere. I motsetning til resiproke og refleksive handlinger, så mangler de kollektive et samsvar mellom agens og en eventuell mottakende deltaker. Handlingene kjennetegnes ved at hver gruppedeltaker utfører en individuell handling av det slag som verbet angir, og til sammen danner de enkelte handlingene én kollektiv (Kemmer 1993:98–99). Den første kategorien i (31) har ikke så stor betydning for min studie, og jeg vil først og fremst fokusere på den naturlige typen. Tanken er at det kollektive aspektet ved en verbal handling kan bli forsterket med en markør som i setningen: *de forlot stedet sammen*. Adverbet *sammen* (sv. *tillsammans*) er her en slags *kollektiv markør* som framhever at deltakerne agerer i en gruppe. Et annet ord som kan bli sett på som en kollektiv markør i nordskandinavisk er *i hop* (sv. *ihop*).

Naturlig kollektive handlinger er en situasjonstype som i flere språk blir markert medialt. Kemmer mener at dette skyldes en lav grad av mulighet til å skjelve mellom de individuelle handlingene som tilsammen utgjør den kollektive handlingen. I tråd med de naturlige resiproke verbene, framstår altså naturlig kollektive handlinger mer enhetlige enn de tyngre markerte kollektive gruppehandlingene (Kemmer 1993:124). Av de verbale

eksemplene i utdraget (31), er det først og fremst verb med en betydning tilsvarende *flock together* som har en særegen markering i nordskandinavisk. Under har jeg samlet verb av denne typen.

(32) Norsk: *samles/samle seg, flokkes/flokke seg, fylkes/fylke seg, gruppere seg, dragast i hop/sammen*

Svensk: *samlas/samla sig, flockas/flocka sig, fylkas/fylka sig, gruppera sig, församlas/församla sig, skockas/skocka sig, återsamlas*

Fellesnevneren for disse verbene er altså at de kan angi at et flertallssubjekt utfører en enhetlig kollektiv handling: *fansen flokker seg rundt fremskrittshelten* (Bergens tidende 1995).⁴¹ Samtlige av verbene er ulike former av handlinger som angår det å danne en gruppe. For analysen av medialsystemer i de nordskandinaviske språkene er dette en gruppe verb som er bemerkelsesverdig. Nesten alle s-verbene av denne typen kan parafraseres med en seg-form, hvilket gjør at kategorien framstår som systematisk todelt. Denne tendensen er særlig påfallende i svensk, som ser ut til å ha et høyere antall verb av denne typen. Det systematiske samsvaret mellom s-verb og seg-form ser likevel ut være gjennomgående også i norsk. Samsvaret viser at kategorien kan bli assosiert med mer enn en markør samtidig, og at seg-formens assosiasjon med kategorien ikke nødvendigvis har ført til at s-formen har mistet sin assosiasjon med den.

I utdraget i (31) er det verbale betydninger som ikke involverer det å samle seg. Noen av disse kan sammenlignes med følgende verb: *klynge seg sammen, trenge seg sammen* (sv. *trängas/tränga sig ihop*). Her forekommer seg-formen med det som synes å være en kollektiv markør i en leksikalsk forbindelse. Hvordan man kan tolke dette er ikke et spørsmål som blir behandlet i denne studien.

4.6 Det kroppslige domenet

Det kroppslige domenet består av fem situasjonstyper som har med kroppslige handlinger, bevegelser, prosesser og posisjoner å gjøre: *Selvpleie, ikke-translasjonale bevegelser, forandring av kroppsholdning, kroppslige prosesser og translasjonelle bevegelser*. Samtlige av disse kategoriene er mediale i den forstand at verbhandlingene som forbindes med dem gjerne blir markert medialt. I motsetning til de foregående domenene er alle situasjonstyper

⁴¹ Eksempelsetningen er fra bokmålsdelen av *Oslokorpuset*

innenfor dette domenet mediale, og det er i forbindelse med disse situasjonstypene hvor det virkelig framgår at den mediale markeringen skyldes semantiske faktorer ved verbet.

4.6.1 Selvpleie

- (33) Grooming ('bathe', 'shave', 'wash', 'dress', 'adorn oneself', 'comb hair', 'gird' (loins), 'arm oneself') Kemmer (1993:268)

Selvpleie (eng. *grooming*) er en kategori bestående av verbale handlinger som i hovedsak angår stell og pleie av kroppen. Det omfatter også handlinger som har med å kle og ruste seg til for eksempel krig, fest og lignende. Handlingene kan bli utført på andre, men ofte er det noe man utfører på seg selv eller sine kroppsdelene. Det fører til at handlingene tradisjonelt sett har blitt forbundet med refleksivitet (Kemmer 1993:53). Dette ser vi også innenfor nordstikken, hvor selvpleiende verb ofte blir brukt som prototypiske eksempler på refleksiv funksjon:

- (34) a, *han har vaska seg* (NRG:1161)
b, *Kalle tvättade sig (själv) (under armarna)* (SAG3:302)
c, *Kalle rakar sig (själv)* (Sundman 1987:234)

Disse setningene stammer fra beskrivelser hvor *seg*-formen blir omtalt som refleksiv, men ifølge Kemmers forklaringsmodell bør *seg*-formene i disse setningene heller være mediale. En tverrspråklig tendens er nemlig at verb av denne typen blir medialmarkerte. Markørens funksjon er altså ikke å markere et referensielt samsvar mellom subjekt og objekt, og årsaken til at de er der har å gjøre med hvordan vi opplever handlingene. På et eller annet vis så går vi ut fra at dette er handlinger man utfører mot seg selv med mindre et annet objekt blir nevnt. I tillegg påpeker Kemmer at selve handlingen gjerne endrer karakter dersom man for eksempel vasker eller barberer andre enn seg selv (Kemmer 1993:53–55).

Blant de medialmarkerende språkene er *selvpleie* en av de mest utbredte situasjonstypene. Også i engelsk, som ikke har en medialmarkør, har selvpleie verb en særegen form. Om handlingen er selvrettet brukes en intransitiv verbform, mens en transitiv blir brukt om handlingen rettes mot andre. *Kalle has washed* eller *Kalle shaves* er således måter å oversette verbene i (34). I norsk og svensk har verbet *å bade/att bada* en tilsvarende egenskap, og ifølge NRG sin beskrivelse har den intransitive formen refleksiv betydning (NRG:664). Man kan argumentere for at verbet er en del av en egen gruppe innenfor de selvpleiende verbene, ettersom også *å dusje* viser denne tendensen. I kategorien som helhet

utgjør disse verbene et unntak, og den generelle tendensen er at verbene tar en enkel seg-form i norsk og svensk:

(35) Selvpleiende verb i nordskandinavisk

barbere seg/raka sig, vaske seg/tvätta sig, tørke seg/torka sig, kle seg/klä sig, ordne seg/ordna sig, pynte seg, stelle seg, måla sig, sminke seg/sminka sig, fikse seg opp/fixa sig, kamma sig, ruste seg/rusta sig, væpne seg/beväpna sig

Dette er en omfattende kategori, og disse eksemplene er bare et utvalg av alle nordskandinaviske verb som stemmer overens med Kemmers beskrivelse. Det som er merkbart er at alle kan eller må opptre med en enkel seg-form. En stor del av verbene kan også ta formen *seg selv*, uten at betydningen gjennomgår en merkbar forandring. Dette ble illustrert i eksemplene (34b) og (34c) hvor den tyngre formen ble satt opp som alternative former.

I både norsk og svensk finnes det en gruppe verb som ut fra betydning ser ut å tilhøre kategorien, og det mest prototypiske eksemplet på denne typen er *klippe seg* (sv. *klippa sig*). Handlinger av denne typen omhandler pynt eller stell av kroppen som man lar et annet individ utføre på seg selv, og verbene viser derfor til hendelsesforløp hvor den som egentlig utfører handlingen er en annen entitet enn subjektet selv. Andre eksempler er *tatovere seg*, *permanenta sig* (bm. *ta permanent*), *lyfta sig* (bm. *ta en ansiktsløftning*), *operera sig*, *skönhetsoperera sig* og *fettsuga sig* (bm. *ta fettsuging*). Om disse verbene kan ta formen *seg selv*, så kan de bare tolkes refleksivt, og subjektet utfører således handlingen selv: *operera sig själv* (bm. *operere seg selv*). Gruppen er mer ordrik i svensk, og ut fra etymologien til verbene er det tydelig at seg-formen er produktiv.

Ingen av de gjenværende s-verbene ser ut å stemme overens med kategorien, men som vi så i delkapittel 2.3, har man belegg for eksempelvis *klädas* (bm. *kle seg*) så sent som på slutten av 1700-tallet.

4.6.2 Ikke-translasjonelle bevegelser

- (36) Non-translational motion (*'twist', 'turn', 'bend', 'lean', 'nod', 'wave', 'bow', 'stretch'*) Kemmer (1993:268)

Translasjonell er et begrep som henviser til bevegelse langs en rett bane, og Kemmers bruk av begrepet forutsetter en forandring av stedlig posisjon. En ikke-translasjonell bevegelse er altså ikke stedsforandrende, men involverer en begrenset del av kroppens muskulatur. I forbindelse med ikke-translasjonelle bevegelser er det vanlig å spesifisere handlingens retning eller mål: *bøye seg nedover, snu seg mot noe/noen* (Kemmer 1993:18, 67–69). Nordskandinaviske verb av denne typen blir markert med en enkel seg-form:

- (37) *vri seg* (sv. *vrida sig*), *snu seg* (sv. *vända sig*), *bøye seg* (sv. *böja sig*), *lene seg/lute seg* (sv. *luta sig*), *strekke seg* (sv. *sträcka sig*)

Ikke-translasjonelle bevegelser er en forholdsvis begrenset kategori, og basert på eksemplene i (37) framstår markeringen av denne kategorien som gjennomført i nordskandinavisk. Det vil si at de sentrale verbhandlingene som utgjør kategorien blir markert med seg-form. Jeg utgår altså fra at verbhandlingene *nod*, *wave* og *bow* fra utdraget (36) er mindre sentrale, men at de i enkelte språk likevel kan bli markert i tråd med kategorien. I norsk blir de tre verbene vanligvis ikke markert på en viss måte, men er intransitive. I svensk forekommer att *buga sig*; et verb som er synonymt med den intransitive grunnformen *att buga*.⁴²

De ikke-translasjonelle blir også brukt transitivt: *snu noen/noe* og *bøye noen/noe*. Slike verb er ikke synonyme med verbene som tar seg-form, og en seg-form må til for at handlingen skal kunne vise til den bestemte muskulære bevegelsene som foregår når man for eksempel *snur seg bakover*. At de ikke har lik betydning forklarer hvorfor disse verbene ikke er helt kompatible med formen *seg selv*: *?han bøyde seg selv framover* eller *?han bugade seg själv*. Når disse verbene har en enkel seg-form viser de til en intransitiv handling.

Ingen gjenværende s-verb angir en ikke-translasjonell bevegelse.

⁴² Se svenska.se art. buga.

4.6.3 Forandring av kroppsholdning

- (38) *Change in body posture: motion with reference to change in body configuration and with fixed locational endpoint ('sit down', 'stand up', 'lie down', 'kneel', 'squat', 'crouch down')* (Kemmer 1993:268)

Forandring av kroppslig holdning er en kategori som er forholdsvis lik den ikke-translasjonelle, men som navnet antyder dreier det seg om bevegelser som forårsaker en forandring av kroppens holdning. I stedet for en retning er det gjerne en bestemt lokasjon som blir poengtert i forbindelse med handlingene: *sette seg ned på gulvet, legge seg på senga* o.l. Verbene som tilhører kategorien viser altså til en stedlig forandring av hele individets posisjon (Kemmer 1993:68–69).

De følgende nordskandinaviske verbene kan bli brukt på en måte som stemmer overens med kategorien:

- (39) *Reise seg* (sv. *resa sig/ställa sig*), *legge seg ned* (sv. *lägga sig*), *sette seg opp* (sv. *sätta sig*), *huke seg ned* (sv. *huka (sig)*), *rette seg opp*, (sv. *räta på sig*), *plassere seg* (sv. *plassera sig*), *krøke seg sammen, krype sammen* (sv. *krypa ihop*) *knele* (sv. *knäböja*)

De fleste nordskandinaviske verbene tar en enkel *seg*-form da de blir brukt i tråd med den gjeldende kategorien. Med unntak av *å knele*, så har ingen av disse verbene forandring av kroppsholdning som eneste bruksmåte. De fleste er transitive og angir en lignende, men ikke synonym, handling: *hun satte ham ned, de reiste henne opp, de la ham ned på sofaen*. Selve bevegelsen er annerledes dersom et annet objekt er involvert, og det er ikke mulig utføre den transitive handlingen på *seg selv*. Av den grunn er de ikke helt compatible med den tyngre formen *seg selv*: *?han reiste seg selv opp* eller *?mannen huket seg selv ned*.

Verbene *sette seg, legge seg* og *reise seg* framstår som primære former i den gjeldende kategorien, og at disse tar en *seg*-form bør være et tegn på at *seg* er den nordskandinaviske markøren av holdningsforandrende verb. De intransitive formene *knele/knäböja* og *krype sammen/krypa ihop* viser at *seg*-formen ikke har hatt en fullstendig spredning innenfor kategorien. Likt verbet *buga (sig)* i den foregående kategorien kan det svenske verbet *huka* enten være intransitivt eller blir markert med en *seg*-form.

Ingen av de gjenværende s-verbene har en bruksmåte som stemmer overens med kategorien.

4.6.4 Kroppslige prosesser

- (40) Other body actions (*'scratch', 'sneeze', 'cough', 'breathe', 'relieve oneself', 'masturbate'*) (Kemmer 1993:268)

I en del språk kan den mediale markøren forekomme i forbindelse med handlinger som viser til kroppslige prosesser. Situasjonstypen består således av handlinger som skjer av seg selv eller er prosesser og reflekser som man til vis del kan styre over. Av den grunn er det også uvanlig at disse handlingene involverer noen andre enn subjektet selv, hvilket gjør at det i utgangspunktet dreier seg om intransitive handlinger (Kemmer 1993:61). Noen få nordskandinaviske verb av denne typen kan ta en seg-form: *rømme seg/harkla sig, klø seg* (sv. *kliä sig*), *brekke seg, släppa sig* (bm. *å prompe*). Blant de svenske s-verbene finner man *kräkas* (bm. *å spy*), *andas* (bm. *å puste*) og *svettas* (bm. *å svette*).

Fra og med denne kategorien er det en overgang fra mer grammatiske til mer leksikalske kategorier i Kemmers analysemodell. Tidligere har medialmarkeringen hatt med forventninger om et samsvar mellom deltakere å gjøre, og fra nå av vil selvpåvirkning få en større rolle. Muligheten til å skjelne mellom deltakere er fortsatt en faktor, men det er i større grad forutsatt at kun én deltaker er involvert, mens det tidligere har vært en forventning. I den gjeldende kategorien ser vi at forekomsten av seg-formen er sporadisk og ikke gjennomgående. Flere av verbene som blir nevnt ovenfor har intransitive former med samme betydning og som ofte er mer frekvente enn den markerte typen: *Kaste opp, spy = brekke seg; harke, kremte = rømme seg*. Dersom medialmarkeringen av kategorien var gjennomført, er det sannsynlig at man også ville finne belegg for eksempelvis **spy seg og *kremte seg*.

Parallelt med overgangen fra mer grammatisk til mer leksikalsk blir bruken av den tyngre formen *seg selv* alt mer unaturlig. Det kan forklares ved at den enkle seg-formen framstår som mer eller mindre obligatorisk dersom det er et underforstått samsvar mellom deltakerne.

4.6.5 Translasjonelle bevegelser

- (41) Translational motion: motion with reference to a path (*'go', 'fly', 'swim', 'leap', 'fall', 'approach', 'run', 'flee', 'move', 'wander', 'stroll', 'climb', 'crawl', 'stay', 'remain'*(negative motion) (Kemmer 1993:269)

Den translasjonelle kategorien består av handlinger som har å gjøre med bevegelse fra et sted til et annet. I tillegg blir bevegelser i negativ forstand regnet til kategorien; det vil si

handlinger som angår det å bli værende et sted. Handlingene blir utført av en enhetlig entitet, hvilket forklarer den tverrspråklige tendensen til å bruke intransitive verb for å uttrykke slike handlinger. I tillegg til de intransitive formene har medialmarkerende språk vanligvis en rekke translasjonelle verb som får medialmarkering (Kemmer 1993:69–70).

I de nordskandinaviske språkene er kategorien delt mellom intransitiver og seg-former. *Gå, løpe, fly* og *svømme* er translasjonelle intransitiver. *Begi seg, bevege seg, röra sig, flytta sig* er eksempler på translasjonelle verb med seg-form. I tillegg kan språkene lage verbkonstruksjoner med seg-form og adverb:

- (42) *åle seg fram, smyge seg fram, liste seg bort, slepe seg fram, trenge seg fram, hasa sig fram, slingra sig fram, snigla sig fram, störta sig ut, ta sig fram, dra sig fram, pallra sig iväg*

Disse konstruksjonene ser ut å være produktive, og kan i tillegg dannes med verb som i utgangspunktet ikke har med bevegelse å gjøre: *kjempe seg fram, google seg fram til en forklaring, leta sig fram till en plats*.

Seg-formen forekommer også sammen med verb som angir negativ bevegelse: *oppholde seg, befinne seg* og *holde seg (et sted)*. Tilsvarende verb finnes også i svensk som dessuten har tre s-verb av denne typen: *vistas* (bm. *oppholde seg*), *hållas* (bm. *befinne seg*) og *dväljas* (bm. *oppholde seg*). Disse verbene utgjør den største gruppen blant s-verb som kan knyttes til translasjonelle bevegelser, og utover dem er det kun *nalkas* (bm. *nærme seg*) og *ferdes* (sv. *färdas*) som stemmer overens med den translasjonelle kategorien.

Verbene *nalkas* og *nærme seg* (sv. *närma sig*) som ble gjort rede for i delkapittel 3.2 tilhører også denne kategorien. Disse verbene er del av en transitiv gruppe av translasjonelle verb, ettersom de tar et slags lokativisk objekt. Den verbale konstruksjonen *flytta sig närmare* (bm. *flytte seg nærmere*), som ble brukt i Sundmans eksempel *Kalle flyttade sig närmare Lisa* (se delkapittel 2.6), kan også regnes til denne gruppen. Uttrykket *gå seg vill* kan se ut til å tilhøre denne kategorien, men jeg har valgt å analysere den som en resultativ konstruksjon (se delkapittel 4.9.2).

4.7 Det mentale domenet

Det mentale domenet omfatter verbhandlinger som angår menneskets sinn. Verbene innenfor kategorien kan knyttes til emosjonalitet, kognisjon og persepsjon. Domenet er sammensatt og Kemmer understreker at hennes studie ikke gir en fullstendig beskrivelse over de mentale

situasjonstypene (Kemmer 1993:127). Av den grunn vil jeg her gi en kort beskrivelse av hva som kjennetegner verb innenfor det mentale domenet, og i hver situasjonstype fokusere på markeringen av den gjeldende kategorien i norsk og svensk.

Mentale verb kan enten ha et enkelt eller et komplekst hendelsesforløp. I likhet med verbene innenfor den logoforiske kategorien, så angir de komplekse mentale verbene et to-delt hendelsesforløp. Den mentale handlingen er del av et overordnet hendelsesforløp som står i relasjon til et underordnet hendelsesforløp som er et uttrykk for det som blir tenkt, forestilt, følt eller lignende (Kemmer 1993:137–138). For eksempel er «*jeg ser for meg...*» et overordnet mentalt hendelsesforløp, og det man ser for seg er da et avhengig forløp (f.eks. «*at noe kommer til å skje*»).

Enkle mentale hendelsesforløp er situasjoner bestående av to deltakere hvorav den første er en erfarende, og den andre er en stimulus som frambringer en mental reaksjonen i erfarendens sinn. En stimulus kan være ekstern: *jeg er redd for slanger*, eller den kan være mer eller mindre intern i form av en tanke, eller en indre følelse: *Jeg føler meg syk*. Uansett om stimulusen er ekstern eller intern, så regner Kemmer med at hendelsesforløpet skjer innenfor den erfarende entitetens sinn. Den som erfarer handlingen er også den som blir påvirket av den, og det er derfor mentale verb ofte kan få medial markering; muligheten til å skjelne mellom deltakerne er lav. Komplekse mentale hendelsesforløp blir markert medialt av samme grunner (Kemmer 1993:128–129, 140).

Enkle og komplekse mentale hendelser angår i hovedsak den emosjonelle og den kognitive kategorien som blir presentert i de to følgende delkapitlene. Deretter følger et delkapittel hvor tre mindre mentale kategorier blir behandlet.

4.7.1 Emosjonelle medialer

(43) Emotional middle

(a) 1-participant ('*be glad*', '*be frightened*', '*wonder at*', '*be amazed*', '*be surprised*', '*be amused*', '*weep*', '*mourn*', '*suffer*', '*endure*', '*rejoice*', '*feel (+ state)*')

(b) 2-participant ('*love*', '*hate*', '*despise*', '*pity*', '*trust in*', '*regret*')

(Kemmer 1993:269)

Til denne kategorien hører verb som angår følelseslivet. Den første gruppen viser til følellesverb med en deltakende entitet, og det er denne som i hovedsak blir behandlet her. Verb med to deltakere er transitive konstruksjoner som i de nordskandinaviske språkene er

begrenset til enkelte s-verb. Blant de verbale eksemplene i utdraget ser vi at verbene i den første gruppen enten angår det å komme i, eller det å befinne seg i, en emosjonel tilstand. Den første typen er inkoative verb som for eksempel *ergre seg* (sv. *förarga sig*) i betydningen *å bli irritert*. Den andre typen er statiske følellesverb som *engste seg* (sv. *ängsla sig*) i betydninger som *å være urolig* eller *føle redsel*. Det er ikke en klar grense mellom de to typene, men distinksjonen ser ut å ha betydning for markeringen av følellesverb i norsk og svensk.

De følgende eksemplene er statiske verb med seg-form: *føle seg* (sv. *känna sig*), *glede seg* (sv. *glädja sig*), *skamme seg* (sv. *skämmas*), *uroe seg* (sv. *oroa sig*), *bekymre seg* (sv. *bekymra sig*), *grue seg* (sv. *gruva sig*). I norsk og svensk er dette en omfattende verbal gruppe som kan deles inn i ytterligere undergrupper. Særlig i norsk ser seg-formen ut til å ha blitt assosiert med en gruppe statiske verb som angir det å befinne seg i en følellespreget tilstand eller omgivelse: *kjede seg*, *kose seg*, *hygge seg*, *more seg* (sv. *roa sig*), *like seg* (sv. *trivas*). Denne statiske typen er mindre utbredt i svensk, og disse blir oftere uttrykt med et possessivt verb: *att ha det trevligt/mysigt/tråkigt*. En annen mulighet er en intransitivkonstruksjon: *Jag myser, jag njuter* (bm. *Jeg koser meg, ?jeg nyter*).⁴³ Den særegne konstruksjonen *å være lei seg* (sv. *att vara ledsen*) kan også være et tegn på at seg-formen har fått en utpreget assosiasjon til statisk emosjonalitet i norsk, men konstruksjonen utgjør kun et isolert tilfelle.

Blant s-verbene er det et forholdsvis stort antall som stemmer overens med kategorien. Ut fra de ordbøkene jeg har tatt utgangspunkt i, ser norsk og svensk ut til å ha et stort overlapp i ordtilfanget på dette området. De følgende verbene er eksempler på emosjonelle s-verb i bokmåls- og nynorskordboka: *argast**, *blidkast**, *blyges**, *djervast**, *fegnast*, *gremmes*, *ilskast**, *leiastr**, *myklast**, *plagast*, *pinast*, *reddast** *skjemmes*, *trives*, *undres*, *vantrives*, *vemmes*, *vredes** *ørvænast**. De stjernemarkerte verbene er av den inkoative typen, hvilket framstår som en vanligere type blant s-verbene enn det den er blant seg-formene. Mesteparten av disse verbene er i dag svært lavfrekvente og det er vanskelig å finne belegg for flere av dem i korpus.

I tillegg finnes det noen få transitive s-verb som *ottast* (sv. *rädas*), *idast* (sv. *idas*), *torast* (sv. *töras*) og *avundas* (bm. *misunne*). Ingen av dem har en betydning som er lik noen av de engelske verbene i utdraget (43), men *ottast/rädas* kan bli brukt på en måte som stemmer overens med Kemmers beskrivelse av typen. Verbene tar et nominalt objekt som representerer stimulus, altså det som årsaker følelsen: *John feared the gorilla* (Kemmer

⁴³ Ifølge min språkfølelse er *att njuta* i mindre grad forbundet med å nyte noe enn hva *å nyte* er i norsk. Svenska Akademiens ordbok angir infinitivkonstruksjonen som mulig: *njuta (ngt.)* (svenska.se art. njuta)

1993:132). *Ottast* og *rädast* ser ut til å ha den muligheten fremdeles: *ho ottast ingen* (bm. *hun frykter ingen*), *många människor räds inte döden* (bm. *mange mennesker er ikke redd døden*).⁴⁴ At slike konstruksjoner ikke forekommer med *seg*-form kan ha å gjøre med markørens form. Setninger som *?hun frykter seg ingen* eller *?jeg hater meg ham* er sannsynligvis uvanlige i språk hvor den mediale markøren er et samsvarsbøyd pronomeren, og i Kemmers studie blir ingen slike eksempler nevnt. *Idast/idas* og *torast/töras* har komplekse hendelsesforløp og objektet forekommer i form av en undersetning som i for eksempel *jag ids inte städa mitt rum* (bm. *jeg gidder ikke å vaske rommet mitt*). De fleste komplekse mentale verbene er i hovedsak av den kognitive typen som blir behandlet i neste delkapittel

4.7.2 Kognitive medialer

- (44) Cognition middle (‘*know*’, ‘*suppose*’, ‘*think*’, ‘*recognize*’, ‘*realize*’, ‘*remember*’, ‘*forget*’, *imagine*, ‘*meditate*’, ‘*consider*’) (Kemmer 1993:269)

Den kognitive kategorien inneholder verb som angår tankevirksomhet. Verb som angir kognitive aktiviteter som *å tenke*, *å meditere* eller *å grubble* er oftest intransitive i norsk og svensk. Et unntak er verbet *konsentrere seg* (sv. *koncentrera sig*) som kan stå alene med et subjekt. I mer sammensatt bruk av kognitiv art er *seg*-former vanligere: *tenke seg* (sv. *tänka sig*), *forestille seg* (sv. *föreställa sig*), *innbille seg* (sv. *inbilla sig*), *se for seg* (sv. *se för sig*), *danne seg* (en *forestilling*, et *synsbilde* osv.). Disse verbene ser ut å danne en egen gruppe, ettersom de alle viser til handlinger som involverer forestillingsevnen. De har ofte et komplekst hendelsesforløp hvor det som blir forestilt er del av en underordnet struktur: *mange forestiller seg at Vesten vil la det regne gull* (Aftenposten 1994).⁴⁵

En annen gruppe finnes hovedsakelig i svensk og angår hukommelsen: *erinra sig* (bm. *minnes*), *påminna sig* (bm. *minnes*), *glömma sig* (bm. *å glemme*), *glemme seg* (bet. *å gjøre noe uten å tenke*). En tredje og litt mindre gruppe er kognitive verbkonstruksjoner som angir det å forstå: *forstå seg på* (sv. *förstå sig på*), *begripe seg på* (sv. *begripa sig på*) og *skjønne seg på*. Disse har ikke et kompleks hendelsesforløp, uten framstår mer som sammensatte uttrykk som av en eller annen grunn tar en *seg*-form. De tre verbene *skjønne*, *forstå* og *begripe* tar ellers ikke en *seg*-form og er altså umarkerte. Andre kognitive verb med *seg*-form er *undre seg* (sv. *undras*), *fråga sig* (bm. *spørre seg selv*) og det svenske verbet *veta sig* (bm. ca. *ha kjennskap til*) som har logoforisk struktur: *Jag vet mig inte ha träffat honom* (bm. *Jeg*

⁴⁴ Eksemplene er fra nynorskordboka art. *ottast*, og svenska.se art. *rädas*

⁴⁵ Eksempelsetningen er fra bokmålsdelen av *Oslokorpuset*

vet ikke om jeg har truffet ham).

Blant s-verbene finner vi noen få verb som angår kognitivitet, og disse har enten med hukommelse eller fundering å gjøre: *minnes* (sv. *minnas*), *misminnast* (bm. *å huske feil*), *undres* (sv. *undras*), *furdast* (bm. *å lure på*). Til en viss grad kan man se et samsvar mellom s-formen og seg-formen med tanke på hvilke kognitive handlinger som blir markert. Hukommelse, grubling og forestilling er de mest vanlige typene. I både norsk og svensk virker det som at seg-formen har en type assosiasjon til handlinger som angår forestillingsevnen. Denne delen av kognisjonen ser ikke ut å forekomme blant s-verbene.

4.7.3 Andre mentale situasjonstyper

Den kognitive og den emosjonelle kategorien er de mest framtrepende kategoriene innenfor det mentale domenet. I tillegg inneholder Kemmers analyse de tre mentale kategoriene *desiderativ*, *persepsjon* og *språkhandlinger*. Disse blir i mindre utstrekning gjort rede for i studien, og av grunn har jeg vil jeg kun gi en kortfattet gjennomgang av dem.

«Desiderative (*'hope', 'need', 'expect', 'desire', 'await'*)» (Kemmer 1993:269)

Denne situasjonstypen angår verb som har med ønsker, forventninger og behov å gjøre. Kemmer gir ingen beskrivelse av kategorien, men hun plasserer den i gruppen av kategorier som angår emosjonalitet (Kemmer 1993:269). De følgende verbene har en betydning som tilsvarer eksempler i utdraget:

(45) *vente seg/vänta sig, forvente seg/förvänta sig, ønske seg/önska sig, innstille seg/inställa sig, trengast/behövas, krevjast/krävas, turvast, fordras, nödsagas, nödgas, hoppas* (bm. *håpe*)

I denne kategorien er det en merkbar forskjell mellom s-verbene og de verbene som tar seg-form. Seg-formene brukes i verb som viser til ønsker og forventninger, mens s-verbene i hovedsak angår behov.

En annen mental kategori er *persepsjonsverb*: «Perception middle (*'see', 'hear', 'touch', 'taste', 'smell'*)» (Kemmer 1993:269). Dette er en uvanlig og svært begrenset kategori som viser til medialmarkering av sanseverb (Kemmer 1993:137). Blant s-verbene finner man belegg for de tre primære sansene: *synes* (sv. *synas, tyckas*), *føles* (sv. *kännas*), *høres*.⁴⁶ Verbene har et bredt spektrum av bruksmåter, hvorav noen grenser til passiv: *det høres bra ut* (Kemmer 1993:136). *Tycka sig* (bm. *synes*) ser ut å være det eneste

⁴⁶ *Føle seg* eller *känna sig* ser ut å tilhøre den emosjonelle kategorien

nordskandinaviske verbet av denne typen med en seg-form. Kemmers gjennomgang inneholder ingen klare eksempler på at sanseverb blir brukt på en måte som kan sammenlignes med den emosjonelle eller den kognitive kategorien. Med andre ord at en stimulus i form av en persepsjon frambringer en mental reaksjonen i erfarerens sinn. De følgende to setningene ser ut å være av denne typen: *han tyckte sig se en person* (bm. *han syntes å se en person*) eller *jeg synes å høre en undertone* (Vårt land 1996).⁴⁷

En tredje situasjonstype innenfor domenet er *språklige handlinger*: «Speech action ('denounce', 'lament', 'pray', 'ridicule', 'lie', 'boast', 'curse', 'vow', 'scold', 'deceive')» (Kemmer 1993:269). Denne kategorien skiller seg ut fra de andre mentale situasjonstypene ved å ikke være begrenset til menneskets indre liv. Eksemplene viser at dette gjelder interaksjon som er sterkt preget av følelser. I andre deler av sin studie omtaler Kemmer disse som *følelsesladede språkhandlinger* (eng. *emotive speech actions*). Hennes resonnement er at indre følelser er nært knyttet til uttrykk av følelser, og at det kan forklare hvorfor medialmarkering forekommer i forbindelse med slike handlinger (Kemmer 1993:133). I norsk og svensk forekommer seg-formen i forbindelse med klaging: *beklage seg over* (sv. *beklaga sig (över)*), *jamre seg* (sv. *jämra sig*), *jøye seg* (sv. *oja sig*), *ømme seg* (sv. *ömka sig*) *uffe seg over*. En annen gruppe verb som ofte tar seg-form er de som angår det å skryte eller å late som: *gjøre seg til* (sv. *göra sig till, föreställa sig, låtsas*), *briske seg*, *morske seg*, *kjekke seg*, *tuffa (till) sig*, *hävda sig*⁴⁸). Verbene i gruppen viser til en type opptreden, og kan av den grunn knyttes til en annen verbgruppe i svensk: *tönta sig*, *larva sig*, *fåna sig*, *löjla sig*, *apa sig*. Verbene viser til tøysete opptreden. Norsk har s-verb av denne typen: *apast*, *gantast*, *fånast*. I tillegg finnes det også mange s-verb som viser til å erte: *devlast* (sv. *jävlas*), *ertast* (sv. *retas*), *kjeklast*, *narras*. Det ser ut å være en kopling mellom emosjonalitet og sosiale handlinger i flere av s-verbene og de omhandler gjerne negativt ladet oppførsel.

4.8 Øvrige situasjonstyper: Spontane hendelsesforløp

Spontane hendelsesforløp er en situasjonstype som kan sammenlignes med den mediale kategorien i SAG sin inndeling av s-verbene. Verb innenfor kategorien angir at en entitet, i form av en ting eller et vesen, gjennomgår en forandring av tilstand (Kemmer 1993:142). En initierende agent kan ikke spores, og den eller det som gjennomgår forandringen er så å si en passiv deltaker. Det fører til at kategorien ligner på passiv, men forskjellen er at en agens i

⁴⁷ Eksempelsetningen er fra bokmålsdelen av *Oslokorpuset*

⁴⁸ *Att hävda sig* blir ofte brukt nedlatende i svensk i motsetning til *å hevde seg* i norsk.

større grad er fraværende. Prosesser som skjer av naturlige årsaker er typiske eksempler på spontane hendelsesforløp. Grunnen til at verb innenfor kategorien kan få medialmarkering har ifølge Kemmer med en konseptuell opplevelse av at den som gjennomgår forandringen også er den som initierer handlingen. Muligheten til å skjelne mellom deltakerne er således lav (Kemmer 1993:145).

Spontane hendelsesforløp er en svært omfattende kategori med en rekke underkategorier i Kemmers analysemodell. Da den ikke har med refleksivitet å gjøre, vil jeg kun gi en kort oversikt over den nordskandinaviske markeringen av kategorien. De følgende verbene er eksempler på bruken av seg-form i den gjeldende kategorien:

- (46) *vokse seg* (sv. *växa sig*), *forandre seg* (sv. *förändra sig*), *oppløse seg* (sv. *upplösas*), *utvikle seg* (sv. *utveckla sig*), *åpne seg* (sv. *öppna sig*), *lukke seg* (sv. *stänga sig*), *formere seg* (sv. *formera sig*), *fortplante seg* (sv. *fortplanta sig*), *utvide seg* (sv. *utvida sig*), *senke seg* (sv. *sänka sig*), *forme seg* (sv. *forma sig*)

I tillegg til disse finnes det fremdeles mange s-verb som tilhører kategorien: *aldres/eldes* (sv. *åldras*), *fødes* (sv. *födäs*), *dages* (sv. *dagas*), *våres* (sv. *våras*) mfl. Ifølge Lyngfelt (2007) er den svenske s-formen til en viss grad produktiv sammen med prefikset *för-*: *fördanskas* (bm. *bli mer dansk*), *försämras* (bm. *bli dårligere*), *förångas* (bm. *bli fordampet*) (:118). I norsk ser s-formen ikke ut til å være produktiv innenfor denne kategorien.

4.9 Konklusjon av analysen

4.9.1 Innledning

Etter å ha presentert analysemodellen og vist hvordan hver kategori blir markert i norsk og svensk, vil jeg nå gjøre rede for hva analysen sier om det nordskandinaviske medialsystemet. I hvert delkapittel har jeg drøftet hva markeringen av kategorien tilsier, hvordan enkelte funn og særegenheter kan tolkes, og hva som gjør kategorien relevant for studiet av mediale fenomener. I det følgende vil jeg ta et bredere perspektiv, og drøfte den mediale systematikken i de nordskandinaviske språkene i lys av analysen.

Innenfor flere kategorier har forekomsten av umarkerte former blitt påpekt, gjerne i form av *intransitive* verb som for eksempel *å bade* i den selvpleiende, eller *å bukke* i den ikke-translasjonelle kategorien. Disse vil ikke bli systematisert, og i stedet vil i hovedfokuset være på seg-formen og restene av den eldre s-formen som formelle uttrykk for det mediale fenomenet. I tillegg til de mediale markørene vil det legges vekt på den refleksive markøren. Til å begynne med presenteres en oversikt over hvordan det nordskandinaviske

medialsystemet kan bli kategorisert, og deretter vil andre slutninger bli som kan trekkes på grunnlag av analysen bli diskuterts.

4.9.2 De nordskandinaviske medialsystemene

I paradigmet (16) fra delkapittel 3.4 så vi hvordan Kemmer framstilte markørene i moderne norsk:

(47)

Markører: Emfa. Refl. Refl. Med. Resip.

<i>Norsk</i>	<i>seg selv</i>	<i>seg</i>	<i>seg/(-s)</i>	<i>hverandre</i>

Ut fra min analyse har jeg foretatt noen endringer av hennes paradigme:

(48)

Markører: Emfa. Refl. Refl. Med. Resip.

<i>Norsk</i>	<i>seg selv</i>	<i>seg selv/(seg)</i>	<i>seg/(-s)</i>	<i>hverandre</i>
<i>Svensk</i>	<i>sig själv</i>	<i>sig själv/(sig)</i>	<i>sig/(-s)</i>	<i>varandra</i>

I dette paradigmet står *seg selv* oppstilt som den primære refleksivmarkøren, mens den refleksive *seg*-formen har den samme posisjonen som *s*-formen har i den mediale kolonnen. Forekomsten av *seg/sig* i logoforiske sammenhenger tilsier at formen har beholdt funksjonelle trekk som er karakteristiske for en refleksivmarkør.

Seg selv/sig själv oppfyller alle kriteriene til en produktiv refleksivmarkør ifølge Kemmers definisjon og blir brukt i forbindelse med verb hvor forventningen er lav om at subjekt og objekt har et referensielt samsvar. Det samme kan man ikke si om *seg*-formen som viser tydelige tegn på å være avhengig av leksikalske faktorer ved verb innenfor den mediale diatesekategorien. I de to indirekte kategoriene viser norsk og svensk tegn som tilsier at de systematisk sett er to-formspråk.⁴⁹ Indirekte medialer tar i hovedsak en enkel *seg*-form. *Seg*-

⁴⁹ Se delkapittel 4.4.2

formen ser ut til forekomme i forbindelse med verb hvor et referensielt samsvar er forventet og/eller underforstått, mens *seg selv* forekommer når det finnes et behov for å markere dette samsvaret. Dette tilsier at *seg selv* er funksjonelt adskilt fra den enkle *seg*-formen.

I delkapittel 4.2 så vi at de såkalte mellomverbene nesten utelukkende får en enkel *seg*-form, og som tidligere nevnt kan dette tolkes på to måter:

- (49) 1. Norsk og svensk er en-formsspråk hvor *seg*-formen både er den refleksive- og den mediale markøren
2. Norsk og svensk er to-formsspråk hvor *seg*-formen er en medialmarkør

Ut fra resonnementet i det forrige avsnittet vil jeg hevde at det siste alternativet er mer sannsynlig enn det første. Dersom *seg*-formen også var en refleksiv markør, hadde den stått alene i refleksive sammenhenger, og i stedet er det den fonetisk tyngre formen *seg selv* som forekommer i disse sammenhengene. Min tese er at den eldre refleksive formen *seg* og den enfatiske formen *selv* har dannet en ny refleksivform, en utvikling som tilsvarer dannelsen av refleksivmarkøren *zichzelf* i nederlandsk. Utviklingen kan også sammenlignes med dannelsen av den resiproke markøren *hverandre* som i et tidligere stadium bestod av ordene *hvár* og *annan*.⁵⁰ Likheten mellom dem er at den funksjonelle utviklingen har gått forut for et formelt sammenfall. Om utviklingen tilsvarer dannelsen av *zichzelf* i nederlandsk, bør dannelsen av en ny refleksiv markør ha ført til en spalting, og *seg*-formen har i stadig mindre grad blitt assosiert med de refleksive situasjonstypene.

I Kemmers studie blir generelle tendenser ved utviklingen fra en enfatisk markør til en refleksivmarkør drøftet, og her følger en kort gjennomgang av hva hun mener kjennetegner denne prosessen. For at en enfatisk markør skal bli en refleksivmarkør, må markøren vise tegn som tilsier at den er i ferd med å bli obligatorisk i refleksive situasjonstyper. Dette innebærer altså at markøren må forekomme i sammenhenger hvor et referensielt samsvar blir markert, hvilket er den primære funksjonen til en refleksivmarkør. En enfatisk markør er i utgangspunktet fakultativ, og at den blir obligatorisk tilsier at den også må forekomme i sammenhenger hvor den ikke har som hensikt å framheve eller lage en kontrast, som vi så i de enfatiske situasjonstypene.⁵¹ Refleksivmarkører kan ha enfatiske og kontrastive trekk ved *seg*, men i situasjoner hvor den ikke er valgfri, har den altså ikke disse egenskapene som sin primære funksjon (Kemmer 1993:47). *Seg selv/sig själv* viser tydelige tendenser på å være en

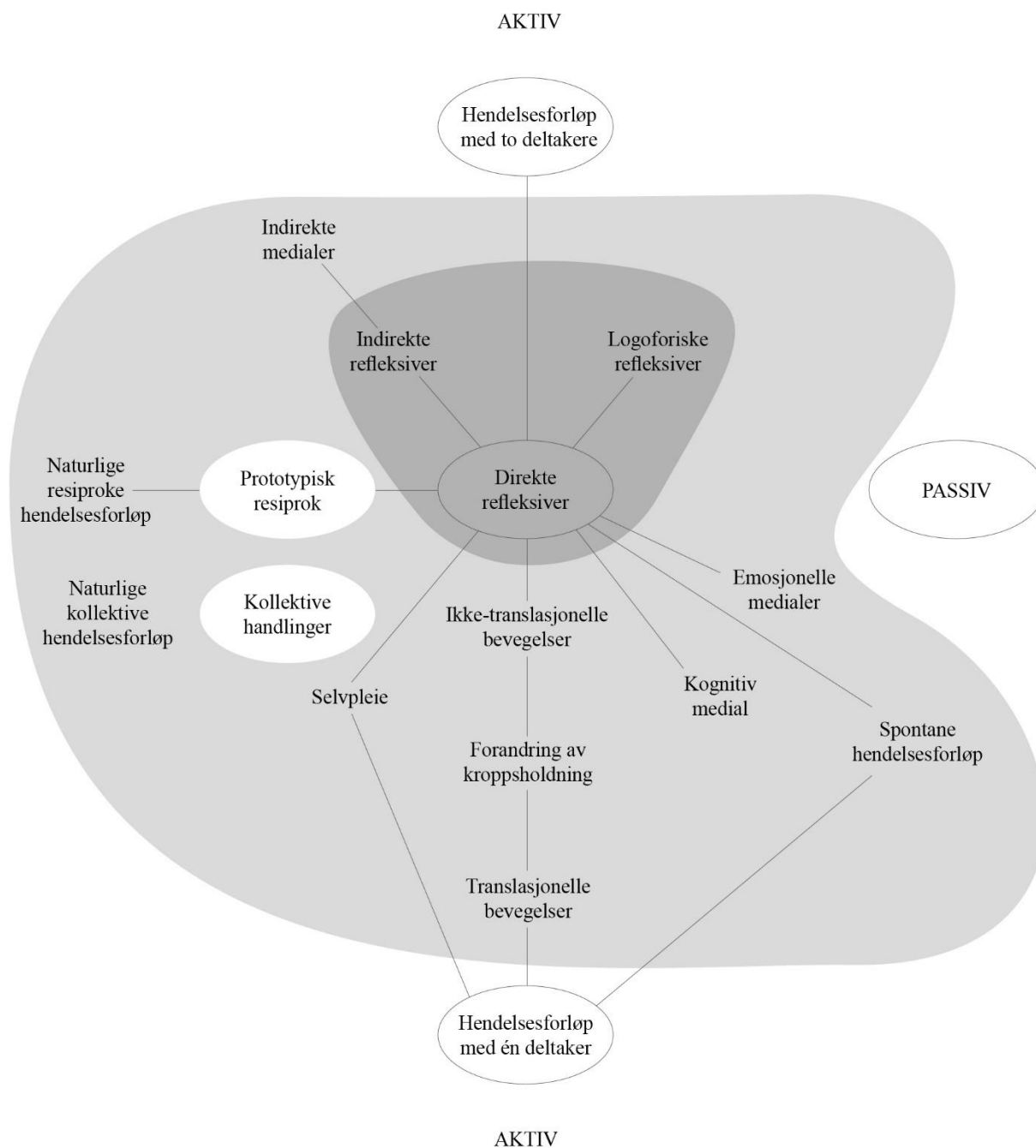
⁵⁰ Se redegjørelsen av *hvár annan* i delkapittel 2.3

⁵¹ Se delkapittel 4.3

obligatorisk form i norsk og svensk, da den i flere tilfeller er den eneste måten man kan uttrykke at det foreligger et referensielt samsvar mellom to deltakere i et hendelsesforløp. Kemmer har ikke funnet belegg for at et språk kan ha flere enn én refleksivmarkør og ut fra min analyse framstår *seg selv* som den primære kandidaten (Kemmer 1993:47). *Selv* blir bøyd i flertall i nynorsk, og flertall og intetkjønn i svensk: *sjølv/sjølve, själv/självt/själva*. Hvorvidt bøyningen kan si noe om utviklingen, er et tema som ikke har blitt behandlet i denne avhandlingen.

Min tese forutsetter at *seg*-formen har blitt assosiert med den mediale kategorien, og at formens funksjon ikke lenger er å markere koreferens. I større grad enn hva de fleste tidligere fenomenbeskrivelsene har gjort, går derfor tesen ut fra at det er et direkte funksjonelt samsvar mellom den moderne *seg*-formen og den eldre *s*-formen. De følgende figurene illustrere hvordan dette samsvaret ser ut. Det første er basert på Kemmers kartlegging av norrønt og viser den semantiske rekkevidden til den eldre *s*-formen før den fikk passiv betydning. På dette stadiet regner Kemmer med at markøren hadde sin største utbredelse innenfor den mediale kategorien (Kemmer 1993:227):

(50) Antatt semantisk rekkevidden til den mediale og den refleksive markøren i norrønt⁵²

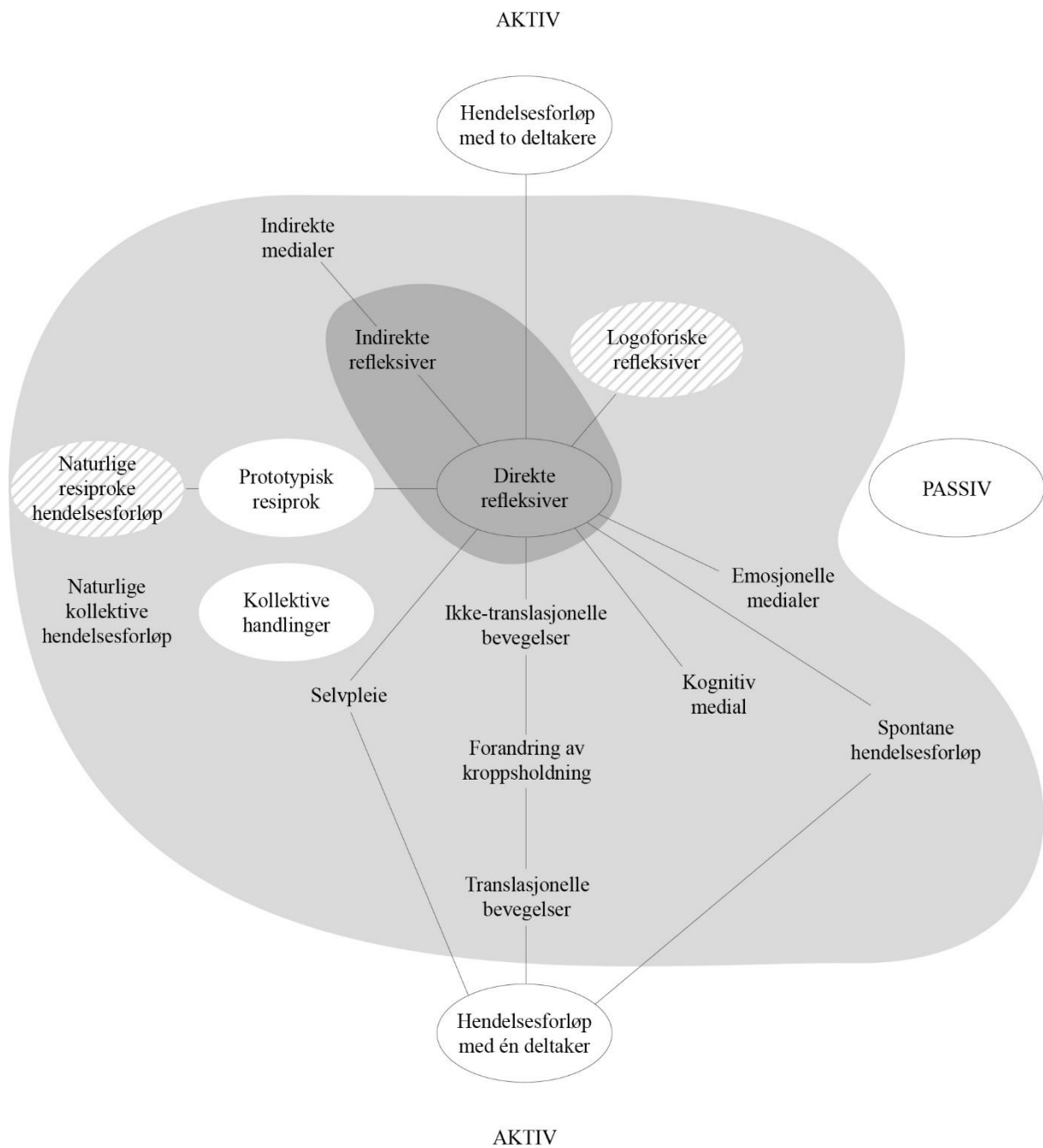

Diagrammet i (50) er basert på en figur fra Kemmers studie, og viser den antatte semantiske rekkevidden til den norrøne medialmarkøren -s (s-formen) og den refleksive markøren *sik*. Det lysegrå feltet viser til s-formens antatte utbredelse innenfor de mediale kategoriene som Kemmer ser på som sentrale (Kemmer 1993:203, 227). Det mørkegrå feltet angir utbredelsen

⁵² Den opprinnelige figuren er fra Kemmers analyse (1993:226). Endringene jeg har foretatt er å fjerne kategoriene *passiv medialer* og *logoforiske medialer*. I tillegg har jeg valgt å tilføye de to kollektive situasjonstypene. Kemmer knytter også den naturlige kollektive kategorien til den norrøne s-formen, men har valgt å utelate den i sin framstilling (Kemmer 1993:125).

av *sik*, som forekommer innenfor de refleksive situasjonstypene. Med unntak av den kollektive, viser ringene til prototypiske situasjonstyper, og av disse er det bare den direkte refleksive kategorien som blir markert med en av de to markørene. De hvite er der for å illustrere situasjonstypenes posisjon i forhold til hverandre. For en gjennomgang av den teoretiske forklaringen av figuren, henviser jeg til Kemmers studie (1993:201–205). Figuren under viser det tilsvarende systemet i moderne norsk:

(51) *Den semantiske rekkevidden til den mediale og den refleksive markøren i norsk*

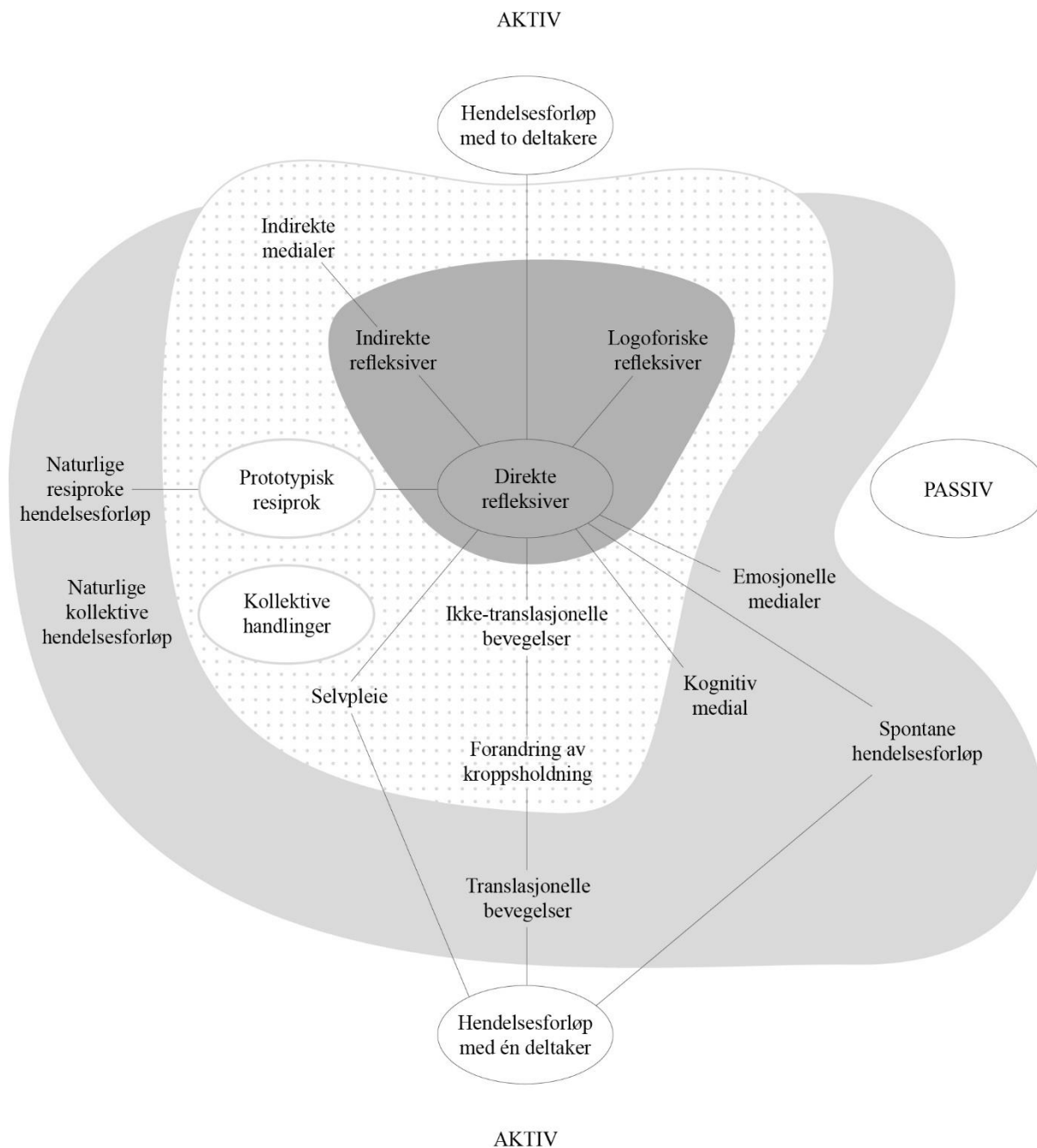

Denne figuren er basert på den min studie, og det lysegrå feltet viser seg-formens utbredelse, mens det mørkegrå angir forekomsten av den refleksive markøren *seg selv*. De stripete feltene angir at forekomsten er begrenset innenfor en kategori, og med andre ord kan man argumentere for at seg-formen i mindre grad er assosiert med situasjonstypen. I en tilsvarende figur som illustrerte svensk, ville den logoforiske refleksive kategorien ha vært lysegrå. Utover det vurderer jeg de to systemene som samsvarende.

Diagrammene i (50) og (51) viser at den eldre s-formen har et større spenn enn den moderne seg-formen. Den mest påfallende forskjellen er at seg-formen er begrenset innenfor den naturlig resiproke kategorien. At den forekommer i statiske resiproke verb anser jeg ikke som nok for at den kan regnes som assosiert med denne situasjonstypen. I tillegg forekommer seg-formen i logoforiske refleksiver; en ikke-medial kategori. Ifølge Kemmers modell kan man altså konkludere med at s-formen som markør hadde en større rekkevidde innenfor den mediale diatesekategorien, og at den en gang befant seg på et mer utviklet stadium i en grammatikaliseringsprosess. Dette er ikke overraskende med tanke på at den eldre s-formen var en høyt utviklet medialform i et internasjonalt perspektiv (Kemmer 1993:233).

Man kan argumentere for at den moderne s-formen fremdeles er assosiert med enkelte mediale situasjonstyper, til tross for at den ikke lenger er særlig produktiv innenfor dem. At vi nå i dag foretar en resiprok tolkning av verb som *å slåss*, *treffes* og *snakkes*, kan være et tegn på at formen har beholdt assosiasjoner til for eksempel den naturlig resiproke kategorien. Følgende figur illustrerer s-formens utbredelse i moderne norsk og svensk:

(52) *Utbredelsen av de moderne s-verbene i norsk og svensk*

I (52) representerer de lysegrå feltene situasjonstyper hvor man fremdeles finner s-verb. Det prikkete feltet angir domenetap, det vil si situasjonstyper som s-formen tidligere har blitt assosiert med, men hvor det ikke gjenstår noen s-verb i moderne norsk og svensk. Blant situasjonstypene innenfor det lysegrå feltet er det en stor variasjon i antallet s-verb. Særlig i forbindelse med den naturlige resiproke og den spontane situasjonstypen, kan man argumentere for at s-formen har vedvart en assosiasjon. Innenfor disse ser vi små tegn til produktivitet, ordtilfanget er stort og enkelte s-verb har forholdsvis høy frekvens. Den

spontane kategorien nærhet til passiver, kan være en årsak til en vedvart assosiasjon. Den naturlige resiproke kategorien kan ha beholdt assosiasjonen til s-formen av en annen grunn. I delkapittel 3.4 ble det nevnt at noen språk markerer denne kategorien med en annen markør enn den mediale. En mulig forklaring til at s-verbene er frekvente innenfor denne kategorien, kan derfor være at s-formen har beholdt rollen som språkernes naturlige resiproke markør fram til nyere tid. Med andre ord kan formen ha beholdt denne rollen også etter at den mistet sin produktivitet i de resterende, mediale situasjonstypene. Dette kan være årsaken til at seg-formen kun i mindre grad har blitt assosiert med kategorien. I Kemmers diakrone kartlegging blir ingen slike utviklinger omtalt. I dag er det lite som tilsier at s-formen fremdeles er produktiv innenfor situasjonstypen, og de få mer moderne verbene som blir nevnt i delkapittel 4.5.1, er begrenset til en bestemt undergruppe. Analysen gir ikke et grunnlag for en forklaring på hvorfor seg-formen ikke blir assosiert med denne kategorien.

S-formens domenetap ser ut til å samsvare med Kemmers skille mellom grammatiske og leksikalske kategorier. Med unntak av den naturlige resiproke og den naturlige kollektive kategorien, har s-formens domenetap foregått i de mer grammatiske kategoriene. Det vil si innenfor det kroppslige og det refleksive domenet. Utviklingen i norsk og svensk samsvarer på dette feltet. Det er innenfor disse kategoriene en tvetydighet kan oppstå mellom s-passiv og den eldre mediale formen.⁵³ Det kan være en årsak til s-formens domenetap. En annen forklaring kan være, at s-formene har blitt erstattet etter at seg-formen fikk en regelmessig spredning innenfor de mer grammatiske kategoriene. Et argument mot denne forklaringen er at s-formen fremdeles forekommer i den naturlige kollektive kategorien, til tross for at seg-formen har blitt assosiert med den.

Analysen viser at både seg- og s-formen forekommer side om side innenfor de mer leksikalske kategoriene. I disse situasjonstypene viser seg-formen tegn på å ikke være bundet til de gjenværende s-verbene. Med andre ord skjer seg-formens spredning også innenfor betydningsgrupper hvor det ikke nødvendigvis finnes s-verb fra før av. Et eksempel er den kognitive verbgruppen som angår det å forestille seg.⁵⁴ Det kan bety at seg-formen ikke bare gjenoppretter et eldre system, men også danner nye former. Forskjellene er framfor alt synlige innenfor de mer leksikalske situasjonstypene hvor spredningen er mindre regelmessig. Det er også innenfor disse man i hovedsak finner ulikheter mellom den norske og den svenske seg-formen. Et eksempel er at den norske seg-formen i større grad blir assosiert med statisk

⁵³ Se delkapittel 2.3 for en redegjørelse av tvetydigheten mellom passiv og reflektiv

⁵⁴ Se delkapittel 4.7.2

emosjonalitet som i verbene *kose seg*, *kjede seg* og i uttrykket *være lei seg*. Den svenske seg-formen forekommer i en gruppe som angår tullete oppførsel: *tönta sig*, *larva sig*, *fåna sig*, *löjla sig*, *apa sig*. Dette er verb som den norske seg-formen ikke er assosiert med.

Selv om seg-formen forekommer i forbindelse med et omfattende antall verb, synes det å være en systematikk som avgjør om et verb kan ta en enkel seg-form eller ikke. Analysen er ikke i stand til å gruppere alle, og det ser ut å være flere verb som faller inn under restkategorier i tråd med mellomverbene som ble gjort rede for i delkapittel 4.2. Mitt inntrykk er at disse verbene er sterk preget av en forventning om at handlingen er noe man utfører med eller mot seg selv, og i noen tilfeller er dette den eneste mulige tolkningen: *hvile seg* (sv. *vila sig*), *late seg* (sv. *lata sig*), *dovne seg*. En lignende gruppe som man ikke kan plassere i Kemmers analyse er verb som angir det å roe seg ned: *roe seg* (sv. *lugna sig*), *sanse seg* (sv. *sansa sig*), *dempe seg*. En annen gruppe verb med en tendens til å ta seg-form angår inntak av stoff: *ruse seg* (sv. *berusa sig*), *dope seg* (sv. *dopa sig*), *fylle seg*, *drikke seg full/i hjel* (sv. *dricka sig full/ihjäl*). Det sistnevnte verbet *drikke seg full* kan også tolkes som en *resultativ*, hvilket er en produktiv konstruksjon i svensk som ofte forekommer i reklame eller kveldsaviser: *köpa sig lycklig* (bm. *?kjøpe seg lykkelig*), *öla sig odödlig* (bm. *?drikke seg udødelig*) (Jansson 2006:54). I norsk ser bruken av resultative konstruksjoner ikke ut å være like utbredt, men framstår likevel som produktivt: *kjede seg i hjel*, *stirre seg blind*, *gå seg vill*.

Min analyse er ikke i stand til å gjøre rede for de verbene som ikke faller inn under en av situasjonstypene innenfor Kemmers analysemodell. Dette tyder på at det nordskandinaviske seg-formen er mer omfattende enn hva analysen viser. Ut fra analysen har jeg likevel valgt å anta at seg-formen er en medialmarkør. De tydelige mønstrene i seg-formens utbredelse synes i høy grad å samsvare med de mediale fenomenene som ligger til grunn for Kemmers kartleggingsmodell. At *seg selv* opptrer på en måte som tilsier at den er en refleksiv markør, gjør det rimelig å anta at det foreligger en funksjonell forskjell mellom *seg* og *seg selv*. Dette kan tolkes som at seg-formen er på lang vei til å bli en medialmarkør i norsk og svensk, og av den grunn kan man anta at også de resterende seg-formene har en kopling til den mediale diatesekategorien.

5 Diskusjonsdel

5.1 Innledning

I denne delen vil jeg diskutere spørsmålene som ble stilt i innledningskapittelet i lys av min analyse og de beskrivelsene av fenomenet som har blitt gjort rede for i løpet av avhandlingen. Deretter vil jeg prøve å besvare den overordnede problemstillingen om hvorvidt seg-formen er i ferd med å utvikle en ny ikke-refleksiv funksjon. Under følger spørsmålene fra innledningen:

- (53)
1. Er refleksiv en unyansert karakterisering i forbindelse med seg-formen?
 2. I hvor stor grad foreligger det et systematisk samsvar mellom den moderne seg-formen og den eldre s-formen?
 3. Hva kan Kemmers forklaringsmodell tilføre beskrivelsen av den nordskandinaviske seg-formen?

Ut fra disse spørsmålene er kapitelet delt inn i fire deler. De tre første omhandler hver av dem etter rekkefølgen i (53). Deretter følger et avsluttende delkapittel som omhandler den primære problemstillingen.

5.2 Seg-formen og refleksivbegrepet

Analysen har illustrert at seg-formen forekommer i et bredt spektrum av ulike situasjonstyper. Ettersom Kemmers analysemodell har mye til felles med de s-verbale inndelingene i SAG og NRG, ville det også være mulig å dele inn de moderne verbene som kan ta seg-form i et lignende kategorisk system ut fra betydning. I en slik inndeling ville trolig én kategori hatt betegnelsen refleksiv, og inneholdt verb som *att försvara sig* og *att tvätta sig*; to verb som i Sundmans studie ble brukt som eksempler på seg-former med refleksiv funksjon.⁵⁵ I motsetning til Sundman valgte jeg å gå et steg lenger i min konklusjon, ved å hevde at også disse seg-formene ikke er refleksiver, og at de har noe til felles med de seg-formene som Sundman regner som intransitive. Dette er en mer helhetlig forklaring av seg-formen som ligner på Sundmans hypotese om at alle enkle seg-former egentlig «*avviker från transitiv konstruktion i högre eller i mindre grad*» (Sundman 1987:316). En analyse som går ut fra denne hypotesen, gjør et skarpt skille mellom *seg* og *seg selv*, hvorav den førstnevnte er et

⁵⁵ Se delkapittel 2.6

slags systematisk enklitisk pronomen med en nær kobling til verbalet. Belegg for denne analysen finner man ved å se på seg-formen i et typologisk perspektiv, og man trenger ikke å gå utenfor de skandinaviske språkene for å se at formen forekommer i et mønster som tilsier at leksikalske og semantiske faktorer har en sentral rolle for dets distribusjon.

I analysedelen ble det påpekt at det er en systematisk likhet mellom norsk og svensk i bruken av den enkle seg-formen. Det er usannsynlig at dette skyldes tilfeldigheter. Samsvaret gjelder også verb med lik betydning, men ulik etymologi: *barbere seg/raka sig*, *vaske seg/tvätta sig*, *lukke seg/stänga sig*, *reise seg opp/ställa sig upp*. Det tyder på at samsvaret ikke bare skyldes arv. Det typologiske samsvaret tilsier at det er betydningen som avgjør om et verb kan ta en enkel seg-form eller ikke, og særlig blant transitive verb dreier det seg om handlinger man gjerne gjør med eller mot seg selv. Enkle seg-former forekommer altså i forbindelse med verb der et referensielt samsvar mellom to deltakere er underforstått eller forventet. I en setning som *jeg vasker meg* er det et referensielt samsvar mellom subjekt og pronomen, men å markere samsvaret er ikke nødvendigvis pronomenets funksjon. Koreferensialitet er heller en inherent egenskap ved seg-formen, og et tilsvarende resonnement kan man applisere på den eldre s-formen. Deres funksjon er, ifølge Kemmers modell, å markere at den som utfører handlingen og dets endepunkt danner en enhet og ikke to separate deltakere. Refleksiviteten i et verb som *å vaske seg* kan sammenlignes med de intransitive verbene *å bade* eller *å dusje*. Det er underforstått at med mindre man dusjer noe eller noen, så utfører man en helhetlig handling hvor endepunktet er seg selv. At ikke norsk og svensk har flere intransitive verb som bade eller dusje, tilsier at språkene har en tendens til å markere slike forhold. Denne tendensen er den ikoniske motivasjonen som ble gjort rede for i delkapittel 3.5

Den tyngre formen *seg selv* er analysert som den refleksive markøren i moderne norsk. I motsetning til seg-formen er *seg selv* mindre bundet til enkelte verb og den primære funksjonen er å markere koreferensialitet. Derfor forekommer den ved transitive verb hvor det ikke er noen forventninger om et referensielt samsvar mellom to deltakere: *hun kritiserte seg selv* (sv. *hon kritiserade sig själv*). Til tross for at *selv* er en emfatisk markør, så er ikke forbindelsen *seg selv* begrenset til emfatisk refleksive situasjoner, men opptrer som en typisk refleksiv markør i tråd med Kemmers modell. Med dette som grunnlag vil jeg argumentere for at forbindelsen er en sammensatt form, og ikke en «forsterket» eller «betont» seg-form; en vanlig kategorisering innenfor nordstikken (NRG:1169, SAG2:468). De to ordene ser ut til å ha blitt til én form, hvilket gjør formen sammenlignbar med utviklingen til den nederlandske

refleksivmarkøren *zichzelf*.

Bruken av det refleksive begrepet i forbindelse med fenomener som angår den enkle seg-formen og den eldre s-formen, er ikke ukorrekt eller misvisende, men til tider unyansert. Det ser ut til å være en grunnleggende forveksling mellom refleksivitet og seg-formen om man utgår fra Kemmers begrepsbruk. Refleksiv viser vanligvis ikke til en funksjon, men til formene *seg* eller *-s*. *Refleksiv verbform* og *refleksivbøyning* viser til den eldre s-formen, som riktignok har et opphav i et refleksivt pronomen, men med en funksjon som ifølge analysen ikke er en prototypisk refleksiv.⁵⁶ *Refleksive verbforbindelser* viser til forekomsten av seg-formen i en leksikalsk verbkonstruksjon. Konstruksjonene tilhører nesten utelukkende de mer leksikalske kategoriene i Kemmers analysemodell, og utover forbindelsen med seg-formen har de derfor lite med refleksivitet å gjøre. Begrepet *refleksiv pronomen* er også en diskutabel term på grunn av flertydigheten ved seg-formen som gjør at den omfatter flere betydninger enn bare de refleksivnære bruksmåtene. Også her er det et historisk aspekt ved termen, og det er ikke allment antatt at formen har fått en annen funksjon i dag enn hva det refleksive pronomenet *sik* hadde i norrønt. Ifølge analysen har seg-formen i stor grad utviklet en ny ikke-refleksiv funksjon, og i de tilfellene hvor det ser ut til å ha en refleksiv funksjon, er det referensielle samsvaret underforstått eller forventet. Man kan dermed bruke termer som *svak* eller *enkel refleksiv* om seg-formen, og *tung* eller *kompleks refleksiv* om *seg selv*. Ulempen med slike termer er at de egentlig bare forskyver diskusjonen heller enn å tilby en mer passelig karakterisering som kan erstatte refleksivbegrepet.

5.3 Det systematiske samsvaret mellom den eldre s-formen og den moderne seg-formen

Ut fra analysen har den moderne seg-formen en systematisk utbredelse som tilsier at den som fenomen samsvarer med den eldre s-formen. Forskjellene mellom de to systemene ser i hovedsak ut til å skyldes faktorer som angår markørens form og grad av grammatikalisering. Den norrøne markøren var på et tidspunkt på et avansert nivå med tanke på utbredelsen den hadde innenfor den mediale diatesekategorien, og de moderne nordskandinaviske språkene er ikke på dette nivået i dag.⁵⁷

Med hensyn til form er både seg-formen og den eldre s-formen svakere markører innenfor hvert sitt system. Med andre ord står begge formene i relasjon til en form med mer

⁵⁶ Se bruken av *refleksivbøyning* i f.eks. Haugen (2013:204) eller Spurkland (2009:131–132).

⁵⁷ Se diagrammene i (50) for norrønt og (51) for moderne norsk

fonologisk og morfologisk tyngde i form av den moderne reflektivmarkøren *seg selv* og det norrøne *sik*. Utviklingen av de to mediale markørene viser en del likheter. Begge stammer fra en form som tidligere har vært en reflektivmarkør, og man kan anta at de har gjennomgått en periode av fonologisk svekking og enklitisering. Det er vanskelig å si om den funksjonelle forandringen av de to mediale markørene har funnet sted før den formelle endringen, men i s-formens tilfelle framstår det som at den funksjonelt sett var en medialmarkør før enklisen som førte til at pronomenet ble en verbendelse. Denne utviklingen ble foreslått i Kemmers beskrivelse og samsvarer med Wesséns beskrivelse av den diakrone utviklingen.⁵⁸ Den kanskje mest framtreddende ulikheten er at s-formen er en verbendelse, mens seg-formen er et pronomen. Pronomenets samsvarsbøying og at den i større grad framstår som et selvstendig element, er to sentrale argumenter mot å fullstendig sidestille de to fenomenene. Til tross for de formelle forskjellene viser de to formene et omfattende samsvar på et systematisk nivå.

I likhet med den eldre s-formen framstår seg-formen som en flertydig form. Den viser en tydelig variasjon i både betydelse og selvstendighet. I noen tilfeller framstår den som et vanlig objekt, og i andre tilfeller er den del av en sammensatt verbform med en annen betydning enn en transitiv grunnform: *kjede (noen) - kjede seg*. Seg-formen forekommer i deponente verb hvilket antyder at den er assosiert med en type betydning, og at den av den grunn kan bli brukt i forbindelse med verb som tidligere ikke har vært et transitivt verb. For eksempel er de lydmalende verbene å *uffe seg over* og det svenske verbet *oja sig* (bm. *oie seg*), tilsynelatende deponenter, og framstår som analogiske former i tråd med *jamre seg*, *beklage seg* og *ømme seg*. Slike forekomster antyder at seg-formen er assosiert med betydninger som danner den type mønster vi ser spor av i s-verbene. Særlig tydelig er dette i den naturlige resiproke kategorien som ser ut til å ha vedvart assosiasjonen med s-formen over lenger tid: *kyssas, pussas, smekas, kramas, vänslas* og *talas, språkas, snakkes, meldes, ringes, mailes*.

Den naturlige resiproke kategorien kan brukes som et argument mot at seg-formen er systematisk lik den eldre s-formen. Kategorien er en særegen situasjonstype ved at den tilhører det resiproke domenet, og skiller seg av den grunn ut blant de andre situasjonstypene som er lette å forveksle med reflektivitet. En mulige forklaring på hvorfor seg-formen kun i mindre grad er assosiert med kategorien ble foreslått i analysen. S-formen kan ha beholdt rollen som språkets naturlige resiproke markør forholdsvis lenge. Seg-formen kan av den grunn har i stedet spredt seg innenfor de situasjonstypene hvor s-formen først mistet sin

⁵⁸ Se delkapittel 2.3 for Wesséns beskrivelse, og 3.7 for Kemmers.

produktivitet. Det finnes språk hvor den mediale markøren er ulik den naturlig resiproke markøren, men forklaringen forutsetter en utvikling som ikke blir omtalt i Kemmers studie. Analysen gir ikke et grunnlag for å trekke en konklusjon, men ut fra ordtilfanget, framstår det som at s-formen har hatt en særskilt assosiasjon til denne kategorien, og som har vart fram til nyere tid.

Andre forskjeller mellom formene gjør seg blant annet gjeldende i de mindre situasjonstypene. For eksempel forekommer ikke seg-formen i emosjonelle hendelsesforløp med to deltakere, og man kan derfor ikke si for eksempel *hata seg noen*. *Hatast vid einhvern* (nn. *vere hatig på, fiendsleg mot ein*)⁵⁹ var derimot en mulighet i norrønt. Slike eksempler framstår som mindre betydelige for diskusjonen om et systematisk samsvar, og når man sammenligner formenes forekomster innenfor de kategoriene som Kemmer vektlegger i sin analyse, er det tydelig at formene har en påfallende lik utbredelse innenfor den mediale diatesekategorien. Med dette underbygger analysen tidligere beskrivelser som har pekt på et omfattende funksjonelt samsvar mellom de to formene.⁶⁰

I analysen ser vi noen tegn på at funksjonen til seg-formen ikke nødvendigvis er å intransivere et verb. Alterneringen mellom *att buga* og *buga sig* eller *huka* og *huka sig* er et tydelig belegg for at formen ikke har entydig intransiverende funksjon. Disse verbene er i utgangspunktet intransitive og forekomsten av seg-formen fører således ikke til en forandring av transitivitet. Analysen forutsetter et mer helhetlig samband mellom alle seg-former, hvilket innebærer at også de indirekte mediale verbkonstruksjonene blir sett på som del av det samme fenomenet. En intransiverende funksjonsforklaring bør ikke være i stand til å forklare forekomsten av seg-formen i verb som *kjøpe seg*, *bygge seg* eller *få seg*, ettersom pronomenets forekomst heller fører til det motsatte: *noen kjøper noe – noen kjøper seg noe*, *noen får noe – noen får seg noe*. I disse setningene blir et i utgangspunktet transitivt verb ditransitivt. Med andre ord kan man anta at den intransiverende analysen ikke kan bli applisert på en såkalt *helhetlig analyse* av seg-formen. Dessuten ble det i 4.4.2 påpekt at det finnes flere deponente verb som ser ut til å være indirekte medialer: *tiltvinge seg* (sv. *tilltvinga sig*), *underlegge seg* (sv. *underlägga sig*). Dette kan tolkes som et tegn på at seg-formene innenfor de mer grammatiske situasjonstypene også tilhører det samme fenomenet som vi ser i de mer leksikalske kategoriene hvor deponente verb er hyppigere: *kråkas*, *dages*, *gruva sig*, *rømme seg* o.l. Deponente verb er et tverrspråklig særpreg ved mediale fenomener, og

⁵⁹ Eksempel og oversettelse er fra Heggstad, Hødnebo & Simensen (2012:249)

⁶⁰ For eksempel Sundman (1987), Kemmer (1993) og Enger & Nessel (1999).

forekomstene av dem i indirekte medialer er et belegg for den helhetlige analysen (Kemmer 1993:33). En entydig intransiverende funksjonsforklaring av seg-formen framstår som usannsynlig. At jeg bare har klart å finne ett eksempel (*eignast*) på en indirekte medial s-form i norrønt, er overraskende med tanke på hvor frekvent formen er i moderne norsk og svensk. En mer omfattende analyse av denne formen i norrønt ville ha gitt et mer komparativt grunnlag for en funksjonell sammenligning av de to fenomenene.

5.4 Seg-formen i lys av Kemmers forklaringsmodell

I delkapittel 1.2 ble Kemmers *Middle voice* (1993) beskrevet som en to-delt studie. På den ene siden er det en typologisk kartlegging av medialsystemer i ulike språk, og på den annen side er det et forsøk på å finne en fellesnevner som kan forklare flertydigheten til mediale fenomener.

Den typologiske kartleggingen muliggjør en sammenligning av seg-formen med lignende fenomener i andre språk, og viser hvordan fenomenet står i relasjon til blant andre den refleksive, resiproke og emfatiske markøren i et språk. Studien gir med dette et grunnlag for en tverrspråklig definisjon av funksjonene av de ulike markørene. Ut fra hennes definisjon av refleksivitet har jeg fremmet en hypotese om at det refleksive pronomenet ikke lenger har en refleksiv funksjon i moderne norsk og svensk. Den refleksive markøren blir brukt i sammenhenger hvor det er viktig å framheve at det foreligger et referensielt samsvar mellom den som utfører en handling, og den som handlingen går ut over. Ut fra konteksten er det altså ikke åpenbart at den gjeldende transitive handlingen bare involverer én og ikke to unike deltakere. Av den grunn forekommer markøren i situasjoner hvor det ikke er forventet eller underforstått at en handling blir utført overfor den som selv utfører den (Kemmer 1993:66). Ifølge Kemmers definisjon framstår refleksivitet som en svært avgrenset funksjon. Refleksivitet ville ha vært et forholdsvis uvanlig fenomen om man begrenset bruken av begrepet til de tilfellene hvor det ikke er en formodning om at en handling blir rettet mot den som selv utfører den.

For diskusjonen av seg-formen er den refleksive definisjonen tankevekkende, og jeg har tidligere argumentert for at seg-formen framstår som mer eller mindre inkompatibel med funksjonen, med mindre den er «forsterket» med *selv*. Dette kan altså bety at *seg selv/sig själv* har refleksiv funksjon i norsk og svensk, mens seg-formen er begrenset til verb hvor handlingen har en iboende forventning om at subjektet selv blir påvirket. Etter terminologien til Kemmer ville da seg-formen være en medialmarkør. Denne analysen har en del følger og

åpner opp for videre spørsmål. For eksempel kan man på grunnlag av dette karakterisere *seg selv* som en sammensatt form, og ikke en variant av *seg*-formen. Analysen antyder at *seg*-formen er en begrenset form og forbundet til verbale egenskaper. I stor grad kan man også anta at det foreligger et omfattende systematisk samsvar mellom *seg*-formen og den eldre *s*-formen, og at de i utgangspunktet er to former av ett og samme fenomen.

Kemmers modell åpner i tillegg opp for en diskusjon om beskrivelsen av den eldre *s*-formen. For eksempel antyder modellen at det ikke er et en-til-en forhold mellom de norrøne *s*-formene og betydningskategoriene refleksiv og resiprok. Ifølge modellen var ikke *s*-formen åpen og overførbart på alle verbrøtter for å gi refleksiv eller resiprok betydning, men det var leksikalske faktorer som avgjorde om et verb fikk eksempelvis *-s* eller *sik*. Disse faktorene tilsvarer altså den moderne fordelingen mellom *seg* og *seg selv*.

I tråd med intransiverende funksjonsforklaringer, forutsetter Kemmer at én egenskap ligger til grunn for de fenomenene hun omtaler som mediale. Forklaringsmodellen går ut fra at denne egenskapen er den lave utdypingen av et hendelsesforløp. Tanken er altså at man med denne egenskapen skal kunne begrunne hvorfor *seg*-formen forekommer hos verb som *å tørke seg* eller *å skamme seg*. I løpet av analysen har jeg gjort rede for hvordan man med utgangspunkt i denne egenskapen kan forklare forekomsten av medialmarkering i de ulike situasjonstypene. I noen av forklaringene framstår Kemmers resonnement som stipulativt, ettersom de tar utgangspunkt i antakelser om språklig konseptualisering. For eksempel har et mentalt hendelsesforløp som *skamme seg* to semantiske deltakerroller, hvorav ett er en stimulus og det andre er en erfarer. Alt foregår i den erfarende deltakerens indre og de to deltakerne viser derfor til den samme entiteten. Den lave graden av utdyping gjør at man ikke kan skjelle mellom de to deltakerne, hvilket legger et grunnlag for medial markering (Kemmer 1993:128). Et lignende resonnement ligger til grunn for medial markering i situasjonstypen *spontane hendelsesforløp*, hvor Kemmer forutsetter at en språkbruker opplever for eksempel *å aldres* som forårsaket av subjektet *selv*. I setningen *mannen aldres* er mannen altså både den initierende deltakeren i handlingen og dens endepunkt (Kemmer 1993:144–145). Slike resonnementer bygger på antakelser om kognitive prosesser som i liten grad framstår som falsifiserbare.

I forbindelse med de transitive handlingene blir den lave graden av utdyping en mer rimelig forklaring, ettersom grunnlaget bak Kemmers resonnement kan illustreres og medialmarkeringen kan sammenlignes med andre måter å uttrykke et hendelsesforløp på. Handlingen *å tørke seg*, som ble analysert som en del av kategorien *selvpleie*, er en mindre

utdypet handling enn å tørke for eksempel hår eller hender. Med dette kan man tenke seg at fenomenet har som funksjon å muliggjøre en konseptuell differensiering av et uttrykk, og en språkbruker kan med dette velge å referere til et hendelsesforløp som en enhet heller enn å framheve delene den består av.

Situasjonen *selvpleie* er særlig relevant for diskusjonen av *seg*-formen som fenomen, ettersom verbene innenfor denne kategorien ofte forekommer i eksempler på refleksivitet i nordiske grammatikker⁶¹. Om *seg*-formen i verb som *vaske seg*, *barbere seg* og *kle seg* tilhører den samme systematikken som vi ser i refleksive verbforbindelser som *angre seg*, *befinne seg* og *grue seg*, er det et tegn på at *seg*-formen ikke er et vanlig objekt, men forbundet med semantiske faktorer ved verbet. Dessuten ville det vært et belegg for en helhetlig analyse av *seg*-formen som ifølge Sundman (1987) er en hypotese man ikke har enstydige grammatiske belegg for (:320).⁶² En utfordring for den helhetlige analysen er verb som både kan opptre med en enkel *seg*-form eller med den tyngre formen *seg selv*, uten at verbet forandrer betydning. I Kemmers analysemodell ser disse verbene ut å tilhøre *selvpleie* eller å være et av de såkalte mellomverbene. Det er sannsynlig at flere verb befinner seg i et grenseland mellom den refleksive og den mediale kategorien, og at grensen er mer flytende enn det den framstår som i min analyse. Å påstå at *seg*-formen kun forekommer når et referensielt samsvar er underforstått eller forventet, kan være et tegn på at modellen er for generell, og at den dermed ikke er i stand til å fange opp unntak.

Uansett om det mediale fenomenet er et flertydig eller entydig fenomen, åpner Kemmers studie opp for et annet perspektiv på *seg*-formen som fenomen. En vesentlig side av analysemodellen er at den synliggjør at de nordskandinaviske språkene av en eller annen grunn velger å markere en diatesekategori som ikke alle språk gjør.

5.5 Vurdering av den sentrale hypotesen

Den sentrale hypotesen ble innledningsvis presentert i form av en påstand hvor fokuset lå på hva refleksivpronomenet har mistet. Ifølge terminologien i modellen som ligger til grunn for studien, kan dette tapet bli kategorisert som refleksiv funksjon, og i løpet av avhandlingen har en stor del blitt viet til formen *seg selv* som ser ut til å ha overtatt denne funksjonen i de nordskandinaviske språkene. Tapet av denne funksjonen har ikke nødvendigvis ført til at *seg*-formen i mindre grad forekommer i språket, man kan heller argumentere for det motsatte.

⁶¹ NRG:1161, SAG3:303

⁶² Se delkapittel 2.6 for en redegjørelse av Sundman (1987)

Kemmers snevre definisjon av begrepet *refleksivfunksjon*, fører til at fenomenet er begrenset til sammenhenger hvor et referensielt samsvar er uforventet. Av den grunn kan man også anta at refleksivitet, ifølge Kemmers definisjon, er et forholdsvis uvanlig fenomen.

I analysen ble *seg*-formen vurdert som en medialmarkør, og dermed er det mer uklart hva slags funksjon *seg*-formen har fått enn hva formen tilsynelatende har mistet.

Sammenlignet med det mediale fenomenet er det refleksive et mer håndfast og regelmessig fenomen ifølge Kemmers modell. Refleksive markører er i større grad grammatiske, mens de mediale varierer mellom mer grammatisk og mer leksikalsk. Sundmans studie bekrefter at dette er en utpreget særegenhet ved *seg*-formen, og at den tyngre formen *sig själv* i større grad er regelmessig, ettersom den alltid er et fullverdig objekt.⁶³ I motsetning til Sundman har jeg valgt å regne *seg selv/sig själv* som en egen form, og ikke en forsterket *seg*-form. Min analyse forutsetter altså at *seg* og *seg selv* har to ulike funksjoner i språket, og med andre ord er min analyse det som i innledningen ble omtalt som en *helhetlig analyse* av *seg*-formen. En utfordring for denne analysen er de verbene som varierer mellom *seg* og *seg selv* uten en merkbar betydningsforskjell. At disse verbene kan ta enkel *seg*-form har i min analyse blitt forbundet med en iboende forventning om at handlingen involverer subjektet selv. Problemet med denne løsningen er at *seg*-formen med dette framstår som et unødvendig fenomen som ikke ser ut til å ha en funksjon. Verb med formen kunne like så vel opptre med infinitivsform likt verbene *å bade*, *å bukke* eller *att njuta*, *att buga* (*sig*). I motsetning til den refleksive markøren *seg selv* og den resiproke markøren *hverandre*, har ikke *seg*-formen en fullt så håndfast funksjon, og uansett om den er flertydig eller entydig, kan man anta at en del forekomster har å gjøre med det Kemmer omtaler som den *ikoniske motivasjonen*.⁶⁴ Markøren blir altså brukt fordi at et medialmarkerende språk har noe ved *seg* som gjør at sammenhenger innenfor et bestemt kategorisk område er assosiert med den mediale markøren. Av den grunn er min vurdering at *seg*-formen i moderne norsk og svensk er bundet til leksikalske og semantiske faktorer. Om *seg*-formen en gang har hatt en entydig refleksivfunksjon, kan man ut fra Kemmers modell anta at formen er i ferd med å miste den.

⁶³ Se gjennomgangen av Sundmans studie i delkapittel 2.6

⁶⁴ Se forklaringen av den *ikoniske motivasjonen* i delkapittel 3.5

6 Konklusjon

Denne avhandlingen har omhandlet bruken av *seg*-formen i norsk og svensk. Den sentrale hypotesen har vært at det refleksive pronomenet ikke lenger har en refleksiv funksjon når det opptrer i forbindelse med et verb. Målet med avhandlingen har vært å legge et grunnlag for en bedre beskrivelse av fenomenet ved å undersøke hvilken rolle formen har i språkernes medialsystem, et begrep som viser til bruken av markører innenfor og omkring den mediale diatesekategorien. Begrepet er fra en studie av Kemmer (1993) som gjennom en typologisk kartlegging av slike systemer har utarbeidet en forklaringsmodell som søker å gi en tverrspråklig kategorisering av det mediale fenomenet. Med utgangspunkt i et forslag til en analysemetode fra Kemmer, har denne avhandlingen undersøkt markeringen av tjue ulike situasjonstyper i norsk og svensk. En situasjonstype viser til en semantisk eller pragmatisk kontekst som språkbrukere assosierer til en bestemt markør. Ut fra analysen ble det følgende paradigmet foreslått:

(54)

<i>Markører:</i>	<i>Emfa.</i>	<i>Refl.</i>	<i>Med.</i>	<i>Resip.</i>
<i>Norsk</i>	<i>seg selv</i>	<i>seg selv/(seg)</i>	<i>seg/(-s)</i>	<i>hverandre</i>
<i>Svensk</i>	<i>sig själv</i>	<i>sig själv/(sig)</i>	<i>sig/(-s)</i>	<i>varandra</i>

Dette paradigmet viser de sentrale markørene i det norske og det svenske medialsystemet. Innenfor de mediale situasjonstypene er *seg*-formen den gjeldende markøren. *S*-formen forekommer, men er i mindre grad produktiv i de moderne språkene. Et lignende forhold råder innenfor de refleksive situasjonstypene, hvor *seg selv* er den primære produktive formen. *Seg*-formen forekommer i logoforiske refleksiver, en mindre og ikke-prototypisk kategori som i et tverrspråklig perspektiv kjennetegnes ved å bli markert med refleksiv markør. Av den grunn står *seg*-formen oppført i parentes i den refleksive kolonnen.

Basert på de produktive markørene i paradigmet i (x) har de nordskandinaviske språkene et medialt to-formssystem ifølge Kemmers modell. Det innebærer at språkene bruker en annen markør i refleksive situasjonstypene enn den som blir brukt i de mediale. Systematikken er i tråd med Kemmers antagelse om at den refleksive markøren i et språk består av mer fonetisk og/eller morfologisk materiale enn den mediale markøren. Analysen

motstrider Kemmers analyse av norsk og svensk, ved å anta seg-formen som den mediale markøren i de to språkene. Med dette underbygger analysen en tidligere undersøkelse av det norske medialsystemet fra Enger og Nesset (1999).

I lys av Kemmers diakroniske antakelser kan man anta at seg-formen er i ferd med å miste sin assosiasjon med den refleksive kategorien, og at formen *seg selv* har gjennomgått en funksjonell forandring. Det som tidligere ser ut til å ha vært en emfatisk reflektivmarkør, er i ferd med å bli assosiert med de prototypiske refleksive kategoriene. En tilsvarende utvikling ser ut til å ha skjedd i nederlandsk med den refleksive markøren *zichzelf*. Et belegg for denne analysen i nordskandinavisk er at *seg selv* i stor grad er obligatorisk i forbindelse med verb hvor et referensielt samsvar mellom subjekt og objekt er uventet: *kritisere seg selv, hata sig själv*. Dette er ifølge Kemmer et prototypisk trekk ved refleksive markører i et typologisk perspektiv (Kemmer 1993:66). Denne siden ved *seg selv* har tidligere blitt betegnet som en kontrastiv eller emfatisk egenskap, men ut fra min kjennskap har den tidligere ikke blitt framstilt som et belegg for at *seg selv* har en prototypisk rolle i norsk og svensk. Innenfor nordistikken har *seg selv* i hovedsak blitt behandlet som en forsterket seg-form, og refleksivitet er et begrep som ikke har vist til en funksjon, men til bruken av seg-formen.

Min analyse har bidratt med et annet perspektiv på forholdet mellom seg-formen og formen *seg selv*. Ut fra resonnement som har blitt presentert, er *seg* og *seg selv* to adskilte former som i de moderne språkene viser tegn til å utvikles i forskjellige retninger. Seg-formen er en medialmarkør og kan dermed sammenlignes med den eldre s-formen. Den forekommer i et innfløkt, men tilsynelatende systematisk mønster knyttet til verbal semantikk. Det referensielle samsvaret mellom subjekt og pronomen, hvilket ofte blir omtalt som refleksivitet, er en inherent egenskap ved formen. Denne egenskapen ser derimot ikke ut til å være seg-formens funksjon, ettersom formen forekommer i sammenhenger hvor dette samsvaret er forventet eller underforstått. Med andre ord kan man anta at samsvaret kommer av forventninger til selve verbet, og i analysen har jeg av den grunn vurdert seg-formen som bundet til leksikalske faktorer ved verb.

Hva som kan sies å være seg-formens faktiske funksjon, er et spørsmål analysen ikke har gitt et grunnlag til å besvare. To forslag til en entydig funksjonsforklaring har blitt drøftet i avhandlingen: intransiveringsanalysen og Kemmers funksjonsforklaring. I en intransiverende funksjonsforklaring kan seg-formen bli forklart som et grammatisk fenomen som intransiverer transitive verb. Argumenter mot denne funksjonsforklaringen har blitt gjort rede for i avhandlingen, og i analysen ser vi tydelige tegn som viser at forklaringen ikke kan

bli brukt til å forklare alle forekomster av *seg*-formen. I enkelte tilfeller fører *seg*-formen til det motsatte, det vil si at et transitivt verb blir ditransitivt: *noen får noe – noen får seg noe*. En helhetlig analyse av den nordskandinaviske *seg*-formen krever en forklaringsmodell som går ut fra at fenomenet til tider framstår som grammatisk, mens den i andre tilfeller er mer leksikalsk. Dette er en framtrædende egenskap ved fenomenet i et tverrspråklig perspektiv. Kemmers modell tar utgangspunkt i denne antagelsen, men hennes forklaringsmodell er i stor grad basert på antagelser om menneskelig konseptualisering. Med andre ord er det vanskelig å etterprøve denne forklaringen. Av den grunn har min avhandling i større grad lagt fokus ved Kemmers typologiske kartleggingen av mediale fenomener.

Min analyse har vist at *seg*-formens utbredelse i høy grad samsvarer med mediale fenomener i andre språk, og basert på dette har jeg argumentert for at *seg*-formen er i ferd med å få en annen rolle i språket. Fra å ha vært en refleksivmarkør er *seg*-formen altså i ferd med å bli språkernes medialmarkør. Denne, og de resterende hypotesene som har blitt foreslått i min avhandling, åpner opp for de følgende spørsmålene:

(55) Perspektivering

- I hvilke sammenhenger er *seg selv/sig själv* en obligatorisk form i norsk og svensk? Viser formen tendenser som tilsier at den er i ferd med å gjennomgå en grammatikaliseringsprosess?
- I hvilken grad samsvarer mine funn med det mediale systemet i dansk?
- I hvor stor grad samsvarer bruken av *seg*-formen med bruken av *-s* i moderne islandsk, og *seg selv* med bruken av *sik*?
- Finnes det en forklaring for hvorfor *seg*-formen ikke har spredt seg innenfor den naturlig resiproke kategorien?
- Det mediale systemet i norsk og svensk synes å være i stadig forandring. Er det noe særegent ved disse språkene som fordrer denne tilbakevendende reformeringen?
- Mange av de deponente verbene synes å ha et opphav i andre germanske språk. Kan dette tyde på at den mediale *seg*-formen er importert fra for eksempel nedertysk?

7 Litteratur

- Askedal, J. O. (1995). Syntaktiske forskjeller mellom norsk og svensk. *Maal og Minne* 1995;3:151–186
- Dyvik, H. J. (1980). Har gammelnorsk passiv?. I Hovdhaugen, E (Red.), *The nordic languages and modern linguistics 4*. (s. 81–107). Oslo: Universitetsforlaget.
- Enger, H.-O. (2002). The story of Scandinavian –s(t) retold: Grammaticalising a clitic to a derivational affix. *Folia Linguistica Historica XXIII/1-2 pp.:79-105*
- Enger, H-O. & Nessel, T. (1999). The Value of Cognitive Grammar in Typological Studies: the Case of Norwegian and Russian Passive, Middle and Reflexive. I Nikanne, U. (Red.), *Nordic Journal of Linguistics, volume 22*. (s. 27–59). Norwich: Scandinavian University Press.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget. (NRG)
- Haugen, O. E. (2013). *Grunnbok i norrønt språk*. Dimograf: Gyldendal Akademisk.
- Hegstad, L., Hødnebo, F. & Simensen, E. (2008). *Norrøn ordbok* (5. utg). Oslo: Det norske samlaget.
- Heusler, A. (1964). *Altisländisches Elementarbuch*. Heidelberg: Winter.
- Holm, G. (1952). *Om s-passivum i svenskan. Företädesvis folkmålen och den äldre fornsvenskan*. Lund: CWK Gleerup.
- Holmberg, A. (1983). Om reflexive och andra enklitiska pronomina. I Jörgensen, N. (Red.), *Svenskans beskrivning 14* (s. 30–38). Lund: Lunds universitet.
- Hopper, P. J., Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press
- Indrebø, G. (2001). *Norsk målsoga* (2.utg). Bergen: Norsk bokreidingslag
- Jansson, H. (2006). *Har du ölat dig odödlig? En undersökning av resultativkonstruktioner i svenskan*. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Janus, L., E. & Ritchie, I., K. (1979). *The Scandinavian languages: A grammar and reader*. Minnesota: University of Minnesota.
- Kemmer, S. (1993). *Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Lyngfelt, B. (2007). Mellan Polerna. Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. *Språk och stil NF* 17:86–134.
- Lyngfelt, B. (2012). *En akademiledamot pensioneras inte – om konstruktioner med s-verb i svenskan*. Hentet (2019 20. mars) fra:
https://www.svenska.gu.se/digitalAssets/1470/1470544_br65_lyngfelt.pdf
- Mørck, E. (2016). Forma på det mediopassive suffikset i mellomnorske diplom. *Maal og Minne*. 2016;2:1–30.
- Nygaard, M. (1905). *Norrøn syntax*. Kristiania: Aschehoug.
- Sandøy, H. (2016). *Norsk språkhistorie 1: Mønster*. Oslo: Novus forlag
- Spurkland, T. (1989). *Innføring i norrønt språk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sundman, M. (1987). *Subjektval och diates i svenskan*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik 1: Innledning och register*. Stockholm: Nordstedts (SAG1)
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik 2: Ord*. Stockholm: Nordstedts (SAG2)
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik 3: Fraser*. Stockholm: Nordstedts (SAG3)
- Torp, A. (1998). *Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv*. Oslo: Novus Forlag.
- Wessén, E. (1965). *Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax* (2. utg). Lund: Almqvist & Wiksell.
- Öhlin, P. (1918). *Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri.

Nettordbøker

Bokmåls- og nynorskordboka. Språkrådet og Universitetet i Bergen.

<https://ordbok.uib.no/>

SAOLhist. Svenska akademien

<http://spraakdata.gu.se/saolhist/>

Svenska akademiens ordbøker på nett. Svenska Akademien.

<https://svenska.se/>

Korpus

Bondi Johannesen, J. *Oslo-korpuset av taggede norske tekster.* Tekstlaboratoriet

Bokmålsdelen:

<https://tekstlab.uio.no/norsk/korpus/bokmaal/netscape/treord/oktntb.shtml>

Nynorskdelen:

<https://tekstlab.uio.no/norsk/korpus/nynorsk/netscape/treord/oktntn.shtml>

Borin, L., & Forsberg, M. *Korp.* Språkbanken

<https://spraakbanken.gu.se/korp>